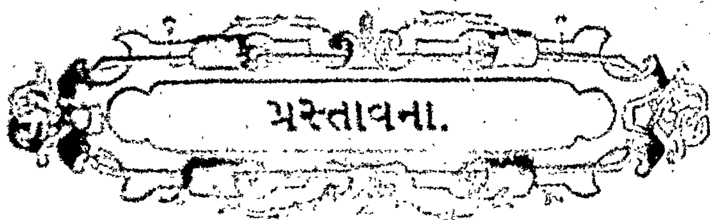

પ્રસ્તાવના.

[illegible]

[illegible]

[illegible] શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળ

[illegible] મ્હેસાણા

સાંકળિયું.

૧ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

૪ [illegible]

[illegible]

[illegible]

૫ શ્રી [illegible]

[illegible]

[illegible]

ॐ अर्हम नमः

જૈન સ્ત્રી સદ્બોધ.

૧ સ્ત્રી કેળવણી.

(૧) કેળવણીની કદર (પ્રશંસા).

સ્ત્રી કેળવણી એટલે સ્ત્રીધર્મને ઉપયોગી શિક્ષણ આપવું. સ્ત્રીકેળવણી એ મથાળું વાંચીને આપણા કઇક જૈન ભાઈઓ તો કદાચ આશ્ચર્ય પામશે, કારણ કે જૈન કોમના પુરૂષોજ કેળવણીમાં પછાત છે, તો તેઓને 'સ્ત્રીકેળવણીની કિંમત શું છે? તેથી કેવી જાતના ફાયદા થઇ શકે છે?' વિગેરે સમજણ ક્યાંથી હોય? ભાગ્યવશાત્ જૈનકોમ વ્યાપારમાં કંઈક ફાવેલી છે; એટલે તેને કેળવણીમાં પછાત હોવાથી જે નુકશાન થાય છે તેની ખબર પડતી નથી, પરંતુ વિના કેળવણીએ જે નુકશાન થવું જોઇએ, એ તો પરોક્ષ કે પ્રત્યક્ષ રીતે થાય છેજ. ઘણા માણસો તો સ્ત્રીઓને ભણાવવી એ અકર્તવ્ય સમજે છે, છોકરીઓને ભણવા મોકલનાર ઉપર ચીડાય છે, ભણેલી સ્ત્રીને દેખી તેના ઉપર કંટાળો આણે છે. અને તેનો કાંઇ અવગુણ જણાયો હોય તો તે સંબંધી રજનું ગજ કરી મૂકે છે. તો આપણે પ્રથમ એ તપાસીએ કે સ્ત્રીઓને ભણાવવી એ કર્તવ્ય છે કે અકર્તવ્ય છે? શાસ્ત્રકાર એમાં સંમત છે કે અસંમત છે? અને પૂર્વે એ રીતિ હતી કે નહિ?

હવે આપણે પ્રથમ એ તપાસીએ કે સ્ત્રીઓને ભણાવવી એ કર્તવ્ય છે કે અકર્તવ્ય ? સ્ત્રી એ ઘરના એક અનુપમ શૃંગાર છે અને તેનાથી આખું ઘર તથા તેમાં રહેનાર સર્વ જીવો શોભી નીકળે છે, તો જ્યારે એના અસ્તિત્વપણાથીજ ઘરને એટલી શોભા મળે છે, તો પછી તેનામાં વિદ્યારૂપી અમૂલ્ય રત્નનો ભંડાર ભરેલો હોય તો તેની શોભામાં શી ખામી રહે ? સોનું અને વળી સુગંધ હોય તો તેની કિંમત કેટલી બધી ઉમદા થાય ? લક્ષ્મીવાન અને વિદ્વાન હોય તો તેની કેટલી કિંમત ? ગુણ-સંપન્ન અને વિદ્વાન હોય તો તેનું કેટલું મૂલ્ય થાય ? વિગેરે અનેક વ્યવહારિક દ્રષ્ટાંતોથી સિદ્ધ થાય છે કે સ્ત્રીને કેળવણી આપવાની ખરેખરી જરૂરીઆત છે. વળી એક વિદ્વાન માણસ લખે છે કે 'ગૃહ સત્તાનો મુખ્ય આધાર સ્ત્રી કેળવણી ઉપરજ છે.' તે કેવી રીતે ? ત્યાં તે સમજાવે છે કે—એક વખત હું એક વિદ્વાન સ્ત્રી સાથે વાતો કરતો હતો, તેવામાં મેં જણાવ્યું કે 'શીખવવાની જુદી જુદી રીતોમાં કાંઈ કમ નથી, તેથી તો રૈયતને જુદી જુદી જાતની કેળવણી મળે પણ તેમાં શું કરવું બાકી છે ? શેની ખામી છે ? તે કહો.'

તે સ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો કે 'જનેતાઓની.' તે વિદ્વાન કહે છે કે હું ચુપ જ થઈ ગયો. અને મેં કહ્યું કે 'હા, ખરૂં.' એકજ શબ્દમાં કેળવણીની બધી પદ્ધતી આવી ગઈ. માટે સદાચાર બંધાવાનું પ્રથમ અને અતિ અગત્યનું સ્થળ તે ઘરની સ્ત્રીજ છે અને તે વિદ્વાન—કેળવાયેલી હોય તો તેનો અને તેની સંતતિ તમામનો જન્મ સફળ થાય છે, એ નિઃશંક છે.

સાર—સ્ત્રી ઉપર આખા ઘરનો બહુધા આધાર હોવાથી તેને સર્વ રીતે કેળવી કુશળ બનાવવાની ભારે જરૂર છે. સારી રીતે કેળવાયેલી સ્ત્રી ઘરની શોભારૂપ બને છે અને તેનાથી થતી

સુધરી સંતતિ સહેજે સુધરવા પામે છે. અન્યથા સંતતિ સુધરવી મુશ્કેલ છે.

(૨) જ્ઞાન પ્રાપ્તિ.

ઉપર પ્રમાણે સ્ત્રીઓને કેળવણી આપવાથી શું લાભ થાય છે, અને ન આપવાથી શું નુકશાન થાય છે; તે વિષે સહેજ ઈશારો કરવામાં આવ્યો છે, હવે આ સ્થળે તે બાબત વિશેષ વિવેચન કરવામાં આવશે.

આ જગતના પ્રાણીમાત્રમાં ચૈતન્ય ભાવ સરખો છે, તોપણ પશુપક્ષી વિગેરે પ્રાણીઓથી મનુષ્ય પ્રાણી ઉત્તમ ગણાય છે. એનું કારણ 'મનુષ્ય જ્ઞાન મેળવવાને, શક્તિવાન છે, વળી ખરૂં ખોટું પારખી શકે છે, જેથી ખોટું તજી, ખરૂં આદરવા લાયક છે એમ તે સમજે છે.' એ સિવાય બીજું કારણ જણાશે નહિ. જ્ઞાન એટલે સમજણ, જેનામાં જેટલી વધારે તેટલી (માનવજાતમાં) તે મનુષ્ય ઉંચી પદવી ધરાવે છે. આપણે સર્વે વગડામાં અથવા ગામડામાં રહેનાર માણસ કરતાં શહેરનાં માણસને ઉત્તમ ગણીએ છીએ, તેનું કારણ 'તેઓનું જ્ઞાનબળ વધારે હોય' એજ છે. શરીરબળમાં તો વગડાના અને ગામડાના રહેનારાઓ, શહેરનાં મનુષ્યો કરતાં ચડે છે; તોપણ તેઓ શહેરી મનુષ્યોના જ્ઞાનબળને લીધે વશ રહે છે. દરેકે દરેક માણસમાં ઓછું-વધતું જ્ઞાન હોય છે, તેથી તે પોતાના દરેક કાર્ય ઉપરથી અનુભવ લઈ પોતાના સુખ દુઃખની વાત એક બીજાને કરે છે; અને તે ઉપરથી જે રસ્તે વધારે સુખ મળે તે રસ્તે પ્રવર્તવા વધારે જ્ઞાનવાળાની મતિથી પ્રયત્ન કરે છે. ઉમ્મર પરત્વે જોઈએ તો બાળકને આપણે પશુ બરાબર કહીએ છીએ, તેનું કારણ એટલું જ છે, કે તે સમયે તેનામાં કાંઈ જ્ઞાન હોતું નથી. જેમ જેમ તે મોટું થતું જાય છે, અને તેનું

જ્ઞાન વધતું જાય છે, તેમ તેમ તે માણસમાં ગણાતું જાય છે. ધર્મ, દયા, શૌચ, દાન, પૂજા, તપ, પુણ્ય, પાપ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, વિગેરે શબ્દોના સ્વરૂપ માણસ પોતાની ઓછી વધતી જ્ઞાનશક્તિના પ્રમાણમાં સમજે છે અને તે ઉપરથી જે આદરવાનાં કાર્ય હોય, તેમાં પોતાનું આચરણ કરે છે અને બીજાં છોડી દે છે. ખુન, ચોરી, મારામારી વિગેરે ગુન્હાનાં કૃત્યો ઘણું કરી અજ્ઞાન માણસોજ કરનારા નીકળશે, કારણકે જ્ઞાનવાન તો તેથી આ ભવમાં રાજાનો અને પરભવમાં પાપનો દંડ ભોગવવો પડશે એમ જાણી શકે છે. પશુયોનિમાં જન્મ પામનાર પશુ જ્ઞાનના યોગથી ઉંચ ગતિમાં જવા પામે છે, તો માણસ જાતને જ્ઞાનપ્રાપ્તિથી વધારે ઉત્તમતા પ્રાપ્ત થાય એમાં શી નવાઇ ? પોપટાદિ પશુઓને કોઈ શ્રમ લઇ જરા ભણાવે છે તો તેઓ મીઠાશ ભરેલું બોલતાં શીખે છે અને તે સાંભળી સર્વે ખુશી થાય છે. તેના ઉપર એક વિદ્વાન માણસે કહ્યું છે કે—

सद्विद्या यदि का चिन्ता, वराकोदरपूरणे ।
शुकोऽप्यशनमाप्नोति, श्री भगवानिति ब्रुवन ॥ १ ॥

અર્થ જો સદ્વિદ્યા હોય તો નાનું સરખું પેટ ભરવાની શી ચિંતા છે? પોપટ પણ 'શ્રી ભગવાન' એટલો શબ્દ બોલે છે તો ખાવાનું ખુશીથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે. માટે કેળવણી લેવાથી સર્વને લાભજ છે. એમ જાણી સ્ત્રીઓને અવશ્ય કેળવણી આપવી જોઈએ.

હવે ઉપર કહી ગયા [illegible] પણ સ્ત્રીવર્ગ કેળવાયા તો [illegible] છે. [illegible] કેળવણી [illegible] પામે એમાં આશ્ચર્ય શું છે?

(૩) માતાની છાપ.

વળી સ્ત્રી જાતને કેળવણી આપવાનું વળું અગત્યનું કારણ એ છે કે જે ઘરની તે ગૃહિણી હોય છે, તે ઘરના તમામ અંગભૂતોને રાત્રીદિવસ તે સ્ત્રીની છાયાતળે રહેવાનો પ્રસંગ આવે છે. અને તેથી તે સર્વ કુટુંબીઓને આખી ઉમ્મરભર જે લક્ષણોના સંસ્કાર જડીભુત થાય છે, અને તેઓના મોતની સાથેજ બંધ પડે છે, તે સર્વ લક્ષણોનો જન્મ, જે ઘરમાં તેઓ ઉછરે છે તે ઘરમાંજ થાય છે. એવી એક સાધારણ કહેવત ચાલે છે કે 'વિદ્યાની વધનો વિવેક છે.' 'વિવેક દશમો નિધિ છે.' અને 'મન ઉપરથી માણસ થાય છે.' એ ત્રણ નીતિવચનો કરતાં એક વધારે મજબુત નીતિવચન એ છે કે 'ઘર નરને બનાવે છે.' તેનું કારણ એ છે કે ઘરની અંદર મળતી કેળવણીથી માણસની રીતભાત અને મન બંને ઘડાય છે, એટલુંજ નહિ પણ તેના લક્ષણ પણ ત્યાંજ ઘડાય છે, હૃદયકમલ પ્રફુલિત થાય છે, ટેવોનું બંધારણ થાય છે, બુદ્ધિના અંકુરો ફુટે છે, અને ભલા કે ભુંડાને વાસ્તે આચરણ ઘડાય છે. મુખ્યત્વે કરીને બાળક જ્યાં જન્મે છે તે ઘરમાંજ જનમંડળને કાબુમાં રાખનારાં ધોરણો અને નીતિવચનો ગૃહગિરિના મૂળમાંથી નીકળે છે. પછી તે મૂળ નિર્મળ હો વા મલિન હો. બચપણમાં આપણે હોઈએ, તે વેળાએ આપણા ખાનગી સંસાર વર્તનમાં આપણા મન ઉપર જે જે વિચારોના સૂક્ષ્મ અંકુરો માત્ર ઉગવા માંડ્યા હોય, તે ધીમે ધીમે દુનિયામાં દેખાવ દે છે. ત્યારપછી જગતનો જાહેર મત કેળવાય છે. કારણ કે બાળગૃહમાંથી પ્રજાના પાક ઉતરે છે અને જેમના હાથમાં બાળકોને ચાલતાં શીખવવાની દોરી હોય છે, તેઓ તો રાજ્યની ખામી લગામ ઝાલનારા કરતા પણ વધારે ગૂઢ તન્ત્ર ચલાવી શકે છે.

અહા ! હા ! ! ! જનેતાઓને ઉમદા કેળવણી આપવાનાં કેવાં ફળ છે ? મનુષ્યોની રહેણી કહેણી ઉપર તેઓ કેવી મજબુત છાપ પાડી શકે છે ? માટે વાંચકો ! સ્ત્રી કેળવણીની અવશ્ય બહુ જરૂર છે, એવા નિર્ણય ઉપર સહેજે આવી શકાશે.

સાર—આ રીતે સ્ત્રી કેળવણી એટલી બધી મહત્વની છે તેનો ખ્યાલ વાંચનારા ભાઈબ્હેનોને સારી રીતે આવી શકે તો તેઓ સ્ત્રી કેળવણીના હીમાયતી બની સ્ત્રી કેળવણીને પુષ્ટિ આપવા પાછી પાની કેમજ કરે ?

(૪) માતૃ ચિતાર.

આ જગતમાં દરેક પુરૂષને તેમજ સ્ત્રીને કેળવણી લેવાનો હક છે, અને તે પ્રમાણે તેઓ લે છે, પણ વિશેષે કરીને પુરૂષ કેળવણીથી જે જે લાભો થાય છે તેના કરતાં સ્ત્રી કેળવણીથી ઘણે દરજ્જે બીજા મોટા લાભ થાય છે. વળી પુરૂષને મોટા ઐશ્વર્યપદને પ્રાપ્ત કરાવનાર મુખ્ય કારણ સ્ત્રી કેળવણીજ છે, કારણકે પુરૂષ જે ઘરમાં જન્મ લે છે તે ઘરમાં નાનપણથી પોતાની માતાના હાથતળે ઉછરે છે અને તેની જોરાવર અસર તેની કેળવણી ઉપર થયા વિના રહેતી નથી. તે દુનિયામાં નિરાધાર હાલતમાં દાખલ થાય છે. અને કેળવણી તથા પોષણને માટે તેનો તમામ આધાર તેની આસપાસ જે મનુષ્યો હોય તેના ઉપર રહેલો હોય છે, અને આસપાસના માણસોમાં પોતાની માતાની હાજરી પ્રથમ હોય છે, તેથી ખરેખરી પ્રથમ અસર તેની માતાની તેને થાય છે. અને તેની માતામાં જે જે ગુણો હોય છે તેનો ખરેખરો ચિતાર તે બાલવયના સંતાનમાં પડે છે એમાં જરાએ આશ્ચર્ય નથી; કારણ કે આ સૃષ્ટિમાં દરેક વસ્તુનું બંધારણ અને સ્વભાવ ઘણું કરીને જે વસ્તુ તેની પાસે અને હમેશાં સહવાસમાં આવતી

હોય તેના જેવાંજ થાય છે, અને એથી ઉલટા થતાં હોય તો તે અપવાદરૂપ છે. વળી બાળક જ્યારે અણસમજુ સ્થિતિમાં હોય છે ત્યારે તેને બોલવાની કે સમજવાની શક્તિ નથી હોતી. તે વખતે તો તે ફક્ત પોતાની નજીક જે પદાર્થ આવે છે, તેનાજ ગુણ કે અવગુણને ગ્રહણ કરે છે; અને 'કીટભ્રમરના' ન્યાયે તે પદાર્થ જેવાજ બની રહે છે, તેમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. જ્યારે આવું છે, ત્યારે નાના બાળક અને બાળકીઓને વિદ્વાન અને દેશના શ્રૃંગાર રૂપ બનાવવાને માટે પ્રથમ તેઓની માતાને સંગીન કેળવણી આપવાની ખાસ જરૂર છે. અને જ્યારે સંખ્યાબંધ માતાઓ કેળવણી પામેલી અને વિદ્વાન થશે, ત્યારે તેઓના હાથ તળે ઉછરનાર છોકરાં પણ વિદ્વાન અને ડાહ્યાં થશે; તેમાં જરાએ શંકા જેવું નથી. એટલા માટે ગમે તે ઉપાયો યોજી સ્ત્રીઓને કેળવવી ઘટે છે.

સાર—સહૃદય ભાઈબ્હેનોને હવે દીવા જેવું સ્પષ્ટ સમજાયું હશે કે યથાર્થ રીતે સ્ત્રીઓને કેળવવાનો પ્રયત્ન કર્યા વગર સમાજનો ઉદ્ધાર થવો સંભવિત નથી. કહ્યુ છે કે 'શાણી માતા સો શિક્ષકોની ગરજ સારે છે, એ વાત હવે હૃદયમાં ઠસાવી જોઈએ.

(૫) ગુણોનું મૂળ–જ્ઞાન.

શાસ્ત્રમાં જ્ઞાનની મહત્વતા સ્થળે સ્થળે વર્ણવી છે. અને જ્ઞાન વિનાના મનુષ્યને પશુ સમાન ગણેલા છે. નીતિશાસ્ત્રમાં પણ કહ્યુ છે કે—

येषां न विद्या न तपो न दानं. ज्ञानं न शीलं न गुणो न धर्मः ॥
ते मर्त्यलोके भूमिभारभूता. मनुष्यरूपेण मृगाश्चरंति ॥

અર્થ—"જેઓનામાં વિદ્યા, તપ, દાનારપણું, જ્ઞાન, શીલ, ગુણ અને ધર્મ નથી, તેઓ આ મનુષ્યલોકમાં પૃથ્વીને વિષે ભારભૂત થઈ

મનુષ્યરૂપે મૃગો ચરે છે. ” અને તે ઉપરથી એમ સમજાય છે કે વિદ્યા વિનાના મનુષ્યને નીતિશાસ્ત્રકાર પશુસમાન કહે છે વળી–

आहारनिद्राभयमैथुनं च, सामान्यमेतत् पशुभि नराणां ।
ज्ञानं नराणा मधिको विशेषो, ज्ञानेन हीनाः पशुभिः समानाः ॥

અર્થ—‘ આહાર, નિદ્રા, ભય, મૈથુન, એ માણસો અને પશુમાં સરખા છે; પરંતુ માણસમાં જ્ઞાન અધિક છે, તેથી તેઓ ઉત્તમ ગણાય છે. માટે જ્ઞાન વિનાના મનુષ્યો પશુ સમાન છે, ’ એવો શ્લોકનો ભાવાર્થ છે.

બીજા જે જે ગુણો છે તે સર્વ ગુણોમાં જ્ઞાનગુણની અધિકતા છે. “ જ્ઞાન સકળ ગુણ મૂળ રે ” **એ વિજય લક્ષ્મીસૂરિનું વચન પ્રસિદ્ધ છે.** વિદ્યા ભણવાથી માણસને જ્ઞાનની કિંમત સમજાય છે, અને કયું જ્ઞાન ઉત્તમ છે તે પણ સમજી શકે છે. પોતાની એવી સમજશક્તિ થયે તેઓ ધર્મ–જ્ઞાન મેળવવાને વધારે લાયક થાય છે. માણસ પોતાનો જન્મ ગમે તવી મોટાઇ અને ગમે તેવી શ્રીમંતાઇમાં ગાળે પણ જો ધર્મજ્ઞાન હોય નહિ તો એ સર્વ જન્મ વૃથા છે. તે મનુષ્યભવને લાયક કૃત્ય કરી શકે નહિ, અને મનુષ્યભવ હારી જાય. સિંદુર પ્રકરણમાં કહ્યું છે કે–

मानुष्यं विफलं वदंति हृदयं व्यर्थं वृथा श्रोत्रयो-
र्निर्माणं गुणदोषभेदकलनां तेषामसंभाविनीं
दुर्वारं नरकांधकूपपतनं मुक्तिं बुधा दुर्लभां
सर्वज्ञः समयो दयारसमयो येषां न कर्णातिथिः ॥ १ ॥

અર્થ—‘ જે માણસને સર્વજ્ઞના દયારસમય સિદ્ધાંત કર્ણના અતિથિરૂપ થયા નથી, અર્થાત્ જેણે વીતરાગભાષિત સિદ્ધાંત શ્રવણ નથી કર્યા તેનો મનુષ્યજન્મ ડાહ્યા માણસો નિષ્ફળ કહે છે, તેનું હૃદય વ્યર્થ કહે છે, તેના કાનનું નિર્માણ વૃથા ગણે છે,

તેઓનામાં ગુણ અને દોષનો ભેદ સમજવાની શક્તિનો અસંભવ ગણે છે, તેઓને નરકના અંધકૂપમાં પડવાનું દુઃખે વારી શકાય તેવું જણાવે છે, અને તેઓને મોક્ષની પ્રાપ્તિ પણ દુર્લભ કહે છે.'

(૬) જ્ઞાનની અધિકતા.

જે કદાપિ વિદ્યાધ્યયન કર્યું ન હોય તો એવા કલ્યાણકારી સિદ્ધાંત સાંભળવાનો વખત ક્યાંથી આવે ? કોઇ કહેશે કે ગુરૂ મહારાજ ઉપાશ્રયમાં વ્યાખ્યાન વાંચતા હોય ત્યાં જઇને સાંભળે, પણ તેનું નામ સાંભળવું નથી; સાંભળીને જે સમજી શકાય, જેનો સાર લઇ શકાય, અને વર્તનમાં મૂકાય, તેનું નામજ સાંભળવું છે. કેળવણી વિના ગમે તેટલું શ્રવણ કરો પણ તેનો ખરો લાભ પ્રાપ્ત થવાનો નથી. દશ વૈકાલિક સૂત્રમાં " પ્રથમ જ્ઞાન અને પછી દયા. " એવાં વચનો કહ્યાં છે; એ ઉપરથી સમજાય છે કે માણસને પ્રથમ જ્ઞાનગુણ પ્રાપ્ત કરવાનો છે. જેથી બીજા ગુણ તેની મેળે આવી મળે છે. જ્ઞાનવાન માણસ દરેક કાર્યમાં પુણ્ય બંધન કરે છે. કોઈ વખત તેને અકાર્ય કરવાનો વખત આવે તો પણ તે એવું નિબિડ પાપબંધન કરતા નથી. વંદિત્તા સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-જ્ઞાનવાન મનુષ્યો ક્વચિત અકાર્ય આચરણ કરે તો પણ સંસારનાં દુઃખ (વિપાક) થી ભયભીત રહે છે અને નિર્ધ્વંસ પરિણામ નહીં થતા હોવાથી તેઓને પાપકર્મનો અલ્પબંધજ થાય છે.

એ પ્રમાણે માણસ જ્ઞાનબળને લીધેજ-જ્ઞાનબળની અધિકતા ને લીધેજ બીજા પ્રાણી કરતા ઉંચે દરજ્જે ગણાય છે. જ્ઞાનથીજ માણસ સર્વ પ્રકારનો વિવેક શીખે છે, જ્ઞાનથીજ શુદ્ધ દેવગુરૂ ધર્મને પિછાને છે, જ્ઞાનથીજ સંસારના પાપમય કૃત્યોથી દૂર રહેવાના વિચાર પ્રાપ્ત કરે છે, જ્ઞાનથીજ પોતાનાં ઉચિત કૃત્યને

જાણે છે, જ્ઞાનથીજ મોક્ષ પ્રાપ્તિનાં સર્વ સાધન જાણી શકે છે. જ્ઞાનથીજ પોતાના આત્મ-સ્વરૂપને ઓળખે છે અને જ્ઞાનથીજ પોતે મોક્ષ મેળવવાનો અધિકારી થાય છે. જ્ઞાન વિના ગમે તેટલી ક્રિયાઓ કરે, જ્ઞાન વિના ગમે તેટલાં તપ તપે, અને જ્ઞાન વિના ગમે તેટલાં દાન આપે, પરંતુ તેનો જોઇએ તેવો અને જોઇએ તેટલો લાભ મળી શકતો નથી. માટે જ્ઞાન એ સર્વોત્તમ અને સર્વ મનુષ્યોએ અવશ્ય પ્રાપ્ત કરવા લાયક છે; મનુષ્યમાં સ્ત્રી અને પુરૂષ બન્ને આવી જાય છે, તો પુરૂષે જ્ઞાન મેળવવું અને સ્ત્રીએ ન મેળવવું એમ હોવાનું કંઈપણ કારણ દૃષ્ટિગત થતું નથી. પરંતુ ઉપરની સર્વ વ્યાખ્યાથી એમ જણાય છે કે જ્ઞાન મેળવવાનો જેટલો હક્ક પુરૂષોનો છે, તેટલોજ સ્ત્રીઓનો છે, કારણ કે આકાર, સ્વભાવ, લાગણી અને સમજણમાં બન્ને સરખાં છે. ખાવું, પીવું, પહેરવું, ઓઢવું અને ગૃહ વ્યવહાર ચલાવવો તે પણ બન્નેને સરખી રીતે છે. કર્મજન્ય સુખ, દુઃખ ભોગવવામાં બન્નેની એકજ રીત છે, અને શુભ અશુભ સર્વ ક્રિયાઓ પણ બન્ને સમાન રીતેજ કરે છે. અને તેનાં ફળ તથા મોક્ષનો અધિકાર પણ બંને સમાન રીતેજ ભોગવે છે, માટે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી આત્મ સાધન કરવાનો જેવો હક્ક પુરૂષનો છે તેવોજ સ્ત્રીઓનો છે.

(૭) કન્યાશિક્ષણ.

વિદ્યા ભણવાથી કેળવણી મળે છે; અને કેળવણીથી જ્ઞાન-બળ પ્રાપ્ત થાય છે. કોઇ પણ વિષય કે તેની વ્યાખ્યાઓ મોઢે કરવી, તે સાધારણ જ્ઞાન કહેવાય અને તે વિષયનો ઉંડો બોધ મેળવવો અને તે પ્રમાણે વર્તન સુધારવું તેનું નામ ખરી કેળ-વણી છે. કેળવણી એ ભણ્યા પછી જ્ઞાનનો ઉપયોગ કરી હૃદય અને મગજને કેળવવું તે છે, માટે આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે

સ્ત્રીઓને ભણાવવી એ કર્ત્તવ્ય છે. અને જે માબાપો પોતાની પુત્રીઓને કેળવણી આપતા નથી તેઓ પોતાના કર્ત્તવ્યમાં પાછા પડે છે. બાલિકાઓને ભણાવવી એટલે તેમને છોકરાઓની પેઠે ભણાવવી એમ નહિ, પણ તેઓને વાંચન, લેખન, અને ગૃહ ઉપયોગી તથા વ્યવહારોપયોગી સર્વ જ્ઞાન આપવું, તે સાથે નીતિનાં સર્વ તત્વો તેને શિખવવાં, અને પછી ધર્મ જ્ઞાન ઉપર લક્ષ અપાવવું. એ સિવાય બાળકોને નિશાળોમાં જે શિખવવામાં આવે છે, તે બાલકીઓને શિખવવાની જરૂર નથી. બાળકોની અને બાળકીઓની શિક્ષણ પદ્ધતિ કેટલાક પ્રકારે જુદીજ છે. કારણ તેમને કાંઈ છોકરાઓની પેઠે ભણીને નોકરી કરવા અથવા વ્યાપાર કરવા જવું નથી; તેઓનેતો સંસાર વ્યવહારમાં–ગૃહકાર્યમાં જે કુશળતા જોઇએ, તે કુશળતા પ્રાપ્ત કરે તેટલું વ્યવહાર ઉપયોગી જ્ઞાન આપવું જોઇએ.અને આત્મસાધન કરવાને તથા સર્વ ધર્મ–ક્રિયાની ઉંડી સમજણ મેળવવાને માટે જેટલું બની શકે તેટલું સાથે ધર્મજ્ઞાન પણ આપવું જોઇએ. જેથી તેઓ પોતાનો ગૃહસ્થાશ્રમ સુખે ચલાવે, પતિ અને વડિલોનો વિનય સાચવી. સારી રીતે ધર્મ–સાધન કરી ઉત્તરોત્તર સદ્ગતિ પ્રાપ્ત કરે.

શાસ્ત્રકારની પણ આ બાબતમાં સંમતિ જણાય છે. મોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે શાસ્ત્રકારે ધર્મ એજ ઉત્કૃષ્ટ સાધન કહેલુ છે. ધર્મના બે માર્ગ છે, ગૃહસ્થધર્મ અને સાધુધર્મ સાધુધર્મ–ચારિત્ર માર્ગ ને ઉત્તમ છે. પરંતુ જન્મ પામનાર માણસ પ્રથમ ગૃહસ્થપણામાંજ જન્મ પામે છે. ચારિત્ર ધર્મથી થોડે કાળે અને ગૃહસ્થ ધર્મથી પરંપરાએ ઘણા કાળે. પણ તે બન્ને માર્ગથી મુક્તિની સિદ્ધિ શાસ્ત્રકારે કહી છે પૂર્વે આદિ નાથ કે શ્રીનાભ ઋષભદેવ સ્વામીએ પ્રથમ વ્યવહાર માર્ગ શીખવ્યો હતો. અને ગૃહસ્થ ધર્મની પ્રરૂપણા કરી હતી.

(૮) ગૃહવ્યવહારનાં બે સમાન ચક્રની સફળતા.

ગૃહસ્થાશ્રમ સ્ત્રી પુરૂષ બંનેથીજ ચાલે છે, જો તેઓ બન્નેએ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું ન હોય તો ગૃહસ્થ ધર્મથી ઇચ્છિત ફળની જે ઘણા કાળે પણ સિદ્ધિ કહી છે, તે ન થતાં ઉલટો કર્મ-બંધ થઇ સંસારની વૃદ્ધિ થાય છે. આથી પણ બંનેને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની આવશ્યકતા સિદ્ધ થાય છે. વળી ભગવાન ઋષભ-દેવ સ્વામીએ પોતાના પુત્ર ભરતને પુરૂષની બહોંતેર કળા શીખવી હતી. તેમજ સુંદરીને સ્ત્રીની ચોસઠ કળા શીખવી હતી. એ ચોસઠ કળામાં ચિત્રકળા, નૃત્યકળા, ઔચિત્ય કળા, ધર્મનીતિ, ભોજ્યવિધિ, વાણિજ્ય વિધિ, વાદિત્ર, મંત્ર, તંત્ર, જ્ઞાન વિજ્ઞાન ધર્મ વિચાર, કાવ્યશક્તિ, વ્યાકરણ, કથા કથન, અંક વિચાર, લોકવ્યવહાર, વગેરે કળાઓ છે. એ સર્વ કળા ભણ્યા વિના અને કેળવણી લીધા વિના પ્રાપ્ત થતી નથી. વળી બ્રાહ્મીને અઢાર લીપી શીખવી હતી અને તેથી સર્વે લીપી બ્રાહ્મીલીપીના નામથીજ ઓળખાય છે. શ્રીમાન ભગવતી સૂત્રમાં પ્રથમ નમસ્કાર બ્રાહ્મી-લીપીનેજ કર્યો છે. આ સર્વ ઉપરથી શાસ્ત્રકારની સ્ત્રીઓને જ્ઞાન આપવાની બાબતમાં સમ્મત્તિ છે એમ સિદ્ધ થાય છે. આચાર-દિનકર માંહેના વિવાહ પ્રકરણમાં જે બાળક અને બાળકી કુળ, આચાર, શીલ, રૂપ, વય, વિદ્યા, ધન, વેષ, ભાષા, અને પ્રતિ-ષ્ઠામાં સમાન હોય તેની સાથે વિવાહ કરવો, એમ કહ્યું છે. અને જો તે પ્રમાણે ન કરવામાં આવે તો અવહેલના (લઘુતા), કુટુંબ કલેશ, અને નાના પ્રકારના કલંકની નિષ્પત્તિ થાય છે. આજે વિદ્યા વગેરે ગુણની સમાનતા વિના વિવાહ થાય છે, જેથી તેમાં કહ્યા પ્રમાણે સ્થળે સ્થળે અવહેલના અને કુટુંબ કલેશાદિ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. તેથી એ કથન સત્ય છે, એમ સિદ્ધ થાય છે.

રાજેમતિ, સીતા, દ્રૌપદી, દમયંતી કલાવતી, સુભદ્રા, શ્રીમતી મદનસુંદરી, સુરસુંદરી, ચંદનબાળા, મૃગાવતી વગેરે પૂર્વે થઇ ગયેલી શીલવંતી અને પરમ સાધ્વી સ્ત્રીઓના ચરિત્ર જોઇએ છીએ, તો પ્રત્યક્ષ રીતે જણાય છે કે જે ગુણોથી તેઓ જગતમાં સુકીર્તિ મેળવી ગયેલ છે, અને જે ગુણોથી તેઓ સદ્દગતિગામી થયેલ છે, તે સર્વ ગુણો જ્ઞાન ગુણથી જ પ્રાપ્ત થયા હતા.

અખંડ શીલવતી સતી રાજેમતિનો નેમનાથ ભગવાન સાથે વિવાહ થયો, લગ્ન નક્કી કર્યાં–નેમનાથ સ્વામી વરઘોડે ચઢી પરણવા ચાલ્યા પરંતુ ત્યાં પશુઓનો પોકાર સાંભળી તોરણથી રથ પાછો ફેરવી સંયમ લેવા ઉત્સુક થયા! પોતાને પતિએ છોડી દીધાથી રાજેમતીએ અનંત વિલાપ કરવા માંડયો, ત્યારે સખીઓએ અને કુટુંબી જનોએ તેણીને સમજાવવા માંડી અને અન્ય પતિ સાથે લગ્ન સંબંધી જોડાવા કહ્યું, પણ તેણીએ તેઓનાં વચન અંગીકાર ન કરતાં "જેની સાથે એક વખત સંબંધ જોડાયો, તેજ મારા પતિ, અને હવે જે એનો માર્ગ તેજ મારો માર્ગ."–એમ કહી પ્રભુને કેવળજ્ઞાન* ઉત્પન્ન થયે છતે શ્રી રાજેમતિએ સંયમ અંગીકાર કર્યું.

(૯) જ્ઞાનની સાર્થકતા.

ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યા પછી ગિરનાર ઉપર ફરતાં એક વખત એકાન્ત ગુફામાં રાજેમતિનું આવવું થતાં રહનેમી તેણીને એકાંત સ્થાનમાં જોઇ વિષયાકુળ થયા. પરંતુ એવે અણીને સમયે પણ પોતે લેશ માત્ર ન ડગતાં ઉલટા રહનેમીને સારી રીતે સમજાવી સંયમને વિષે સ્થિર કર્યા. એ સર્વે જ્ઞાન ગુણનાં જ ફળ હતાં.

---

* પુનર્લગ્નની હીમાયત કરનારા આ સબંધે આગમના કંઇ વિચાર આપશે શકે।

જે સમયે રામચંદ્રજીને વનવાસ જવાનું ઠર્યું. તે સમયે તેમણે સીતાને તેણીના પિતાને ઘેર અથવા સાસરાને ઘેર રહેવા ઘણી રીતે સમજાવ્યાં. પરંતુ ત્યાં રહેવાથી જે સુખ મળે તે કરતાં પણ જંગલી પશુઓથી વસતાં અને સુખદાયક પદાર્થના અભાવવાળા અરણ્યમાં પતિની સાથે રહેવાથી અને નિરંતર પતિસેવા કરવાથી પોતે વધારે સુખ માન્યું. વનમાંથી દુષ્ટબુદ્ધિ રાવણ કપટ કરી લંકામાં ઉપાડી ગયો, ત્યાં તેણે અનેક પ્રકારની લાલચ તથા ધમકી આપ્યા છતાં તેની સામે દ્રષ્ટિ સરખી પણ કરી નહિ, અને સંપૂર્ણ રીતે શીયલવ્રત જાળવી રાખ્યું. વનમાંથી પતિ સાથે અયોધ્યામાં પાછા આવ્યા પછી કોઇ દુર્જનના વચનથી પતિએ તેણીનો ત્યાગ કર્યો. તે સમય પણ ધૈર્યતાથી આનંદમાંજ ગુજાર્યો. અને પતિ ઉપર લેશમાત્ર અપ્રીતિ ન આણી, એ સર્વે જ્ઞાન અને તેથી પ્રાપ્ત થયેલા ઉત્તમ ગુણનો જ પ્રતાપ હતો.

સતી દમયંતીમાં જ્ઞાનનો સદ્દભાવ ન હોત, તો જે સમયે નળરાજા દ્યુત ક્રીડામાં રાજ્યરિદ્ધિ સર્વ હારી ગયા, અને વનવાસ લેવાનો સમય આવ્યો ત્યારે તે પતિની સાથે વનમાં જવાને આનંદિત થાત ? કદિ ન થાત; કારણ કે અજ્ઞાની સ્ત્રીઓ તો પતિને એવી રીતે વિપત્તિ પ્રાપ્ત થયે તેની ઉપર નિઃસ્નેહી થાય છે. વળી વનમાં ફરતાં ફરતાં જ્યારે નળરાજા તેણીને એક વિકટ અરણ્યમાં સૂતી મૂકીને ચાલ્યા ગયા, ત્યારે પણ પોતે સંકટનો સર્વ વખત ધૈર્યતાથી ઉત્તમ ભાવનામાં ગુજાર્યો; કેટલેક સ્થળે શાસનની ઉન્નતિ કરી, કેટલાક માણસોને ધર્મ પમાડયો, અને શિયલવ્રત સારી રીતે જાળવી રાખ્યું; એ સર્વ કાર્ય જ્ઞાન વિનાં જરા પણ બની શકત નહી.

સતી કલાવતી લેશમાત્ર કદાપિ ન કરતાં શંખરાજાએ તેણીને ખોટા વહેમથી વનમાં મોકલાવી દીધી. ને મર્મની હદ તે વિષે જરાપણ વિચાર ન કરતાં તેણીના હાથ ચાંડાલો પાસે કપાવી નાંખ્યા! તેવે સમયે પણ લેશમાત્ર પતિનો દોષ ન કાઢતાં પોતાનાં કર્મનો જ દોષ કાઢયો. જો એ તેનામાં જ્ઞાનનો સદ્ભાવ ન હોત તો કદિ ન બનત. ગુણનો અંકુરો તો ગુણમાંથી જ ઉગે છે, પણ તેની અજ્ઞાની મનુષ્યોને ખબર પડતી નથી. તેથી તેઓ કાર્યાકાર્યનો વિચાર કર્યા વિના, તથા ભવિતવ્યતાની અનુકૂળતા પ્રતિકૂળતા જાણ્યા વિના, અનેક પ્રકારના સંકલ્પ વિકલ્પ કર્યા કરે છે. સતી કલાવતીએ તો ભવિતવ્યતાને અનુકૂળ થઈ શુભ ભાવના ભાવ્યા કરી તો પુત્ર જન્માવ્યો. હાથ જેવા હતા તેવા થયા, અને પતિનો મેળાપ પણ થયો.

(૧૦) જ્ઞાનનું પ્રત્યક્ષ ફળ.

સતી સુભદ્રાને માથે સાસુ અને નણંદે ધર્મદ્વેષથી કલંક ચઢાવ્યું તો પણ તેણીએ તેની ઉપર બીલકુલ દ્વેષ આણ્યો નહિ, પરંતુ પોતાની સાથે સાધુજીને પણ કલંકિત કર્યા, અને તેથી ધર્મની હીનતા થતી જાણી, ત્યારે શાસનદેવીનું સ્મરણ કરી તેની સહાયતાથી પોતાનું સતીપણું સકળ નગર લોક સમક્ષ પ્રગટ કરી બતાવ્યું. ધર્મદ્વેષી સાસુ નણંદને પશ્ચાત્તાપ કરવાનો વખત આવ્યો, અને શાસનની શોભા વધી. એ સર્વ જ્ઞાન-ગુણ વિના બની શકત? ન બનત. જો અજ્ઞાનતા હોત તો સામાસામી વઢવાનો-તોફાન મચાવવાનો વખત આવત, અને એક બીજાના છતા અછતા દોષ કાઢી કર્મબંધ કર્યા કરત.

શ્રીમતીએ જો જ્ઞાનાભ્યાસ કર્યો હતો, તો જ તેણીને નવકાર મંત્રના પ્રભાવથી શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ હતી, જેને યોગે ધર્મ-

જેથી પતિએ મારી નાંખવા માટે કરેલા પ્રપંચોના વિઘ્નમાંથી બચી જઈ પોતે શાસનની શોભા વધારી.

સુરસુંદરીનાં અમરકુમાર સાથે લગ્ન થયાં, પતિને દેશાટન કરવાનું હતું, ત્યારે તે પતિની સાથે ગઈ. રસ્તે પાણી લેવા માટે એક બેટમાં ઉતર્યાં. તે વખતે બાળક અવસ્થામાં નિશાળમાં થયેલી બોલાચાલી યાદ લાવી પતિએ કઠણ હૃદયવાળા થઈને તેણીને તે નિર્જન સ્થાનમાં છોડી દીધી અને વહાણ હંકાર્યું. એવે વખતે સુંદરીને બદલે કોઈ જ્ઞાન રહિત સ્ત્રી હોત તો તેની શી ગતિ થાત ? તે વાંચનારે જ વિચારી લેવું, સુરસુંદરીએ તો જ્ઞાન મેળવ્યું હતું, શાસ્ત્ર અભ્યાસ કર્યો હતો, દેવ, ગુરૂ ધર્મને વિષે દ્રઢ હતી, અને નવકાર મંત્રનો પ્રભાવ જાણ્યો હતો. તેથી તેને યોગે વનના રાક્ષસને વશ કરી પોતાનો પ્રાણ બચાવ્યો. વિષયાકુળ વ્યાપારીથી શિયળનું રક્ષણ કરી સમુદ્રપાર પામી. બેનાતટના રાજાને સંતોષ પમાડ્યો, પતિને મેળવ્યો, અને તેને પોતે કરેલા અયોગ્ય કાર્યને માટે શરમાવાનો વખત આવ્યો; તથા પ્રાંતે ધર્મધ્યાન કરી પોતે તથા પતિ શુભ ગતિ ગામી થયાં. એ સર્વ કેળવણી–જ્ઞાન સંપાદન કરવાનો પ્રતાપ જાણવો.

ચંદનબાળા જો કે રાજ્યપુત્રી હતી, તોપણ રાજ્ય ઉપર આવી પડેલાં સંકટથી પોતાને પિતાનું નગર છોડી અન્ય સ્થળે દાસી તરીકે વેચાવાનો વખત આવ્યો, ત્યાં પણ શેઠાણી દુષ્ટ હોવાથી તેણીએ બે ત્રણ દિવસના ઉપવાસ કરાવી પગમાં બેડી નાંખી અને સ્ત્રીને લાયક ભુષણનો ત્યાગ કરાવ્યો. એવા દુઃખદ સમયમાં ફક્ત અડદના બાકળા લઈને ખાવા બેઠેલી ત્યારે ભગવંત મહાવીરસ્વામીનો જોગ થયો. પોતાના અભિગ્રહમાંની એકાદ બાબત ઓછી હોવાથી ભગવંત પાછા વળ્યા. એવે સમયે તેણીએ રોતાં રોતાં પણ ભગવંતને પાછા બોલાવી બાકળા વહોરવાનો

આગ્રહ કર્યો, ભગવંત અભિગ્રહ પૂર્ણ થયો જાણી પાછા ફર્યા, બાકળા વહોર્યા અને તેણીના મનવાંચ્છિત પૂર્ણ થયા. જો ચંદનબાળા જ્ઞાનવતી ન હોત તો એવી અવસ્થામાં ભગવંતને વહોરાવવાનો આગ્રહ ક્યાંથી કરત ? અને તેના મનવાંચ્છિ ક્યાંથી ફળત ?

(૧૧) જ્ઞાનનો પ્રભાવ.

સાધ્વી મૃગાવતી અજાણતાં જ પ્રભુના સમવસરણમાં વધારે વખત રહ્યાં હતાં. ઉપાશ્રયે આવ્યા પછી ગુરૂણીજીએ મોડા આવવાને માટે ઠપકો આપ્યો. તે સમયે તેઓએ પોતે સારી રીતે જ્ઞાન સંપાદન કરી વિનયગુણ મેળવ્યો હતો, તેથી શિખામણ દેનાર ગુરૂણીજી ઉપર ગુસ્સે ન થતાં પોતાની ભુલને માટે પશ્ચાતાપ કરવા માંડયો, અને તેમ કરતાં કેવળજ્ઞાન પ્રકટ થયું.

મયણાસુંદરીનું ચરિત્ર જ્ઞાનની જ પુષ્ટિ કરે છે. તેણીએ સકળ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરી મેળવવા લાયક જ્ઞાન મેળવ્યું હતું, જેથી પિતાની અયોગ્ય તકરાર સામે વિનય પૂર્વક બાથ ભીડી. તેમ કરતાં પિતાએ રોગી શરીરવાળા શ્રીપાલ કુંવર વેરે તેને પરણાવી. તેણીએ તેથી પણ આનંદ માન્યો. તેવા રોગી પતિનો અસહ્ય રોગ પોતાના જ્ઞાનથી મટાડવાનો વખત આવ્યો, પિતાનું કુળ અજવાળ્યું, પતિનું કુળ પ્રસિદ્ધ કર્યું, અને પોતે મેળવેલા જ્ઞાનની બલિહારી કહેવરાવી. વળી જે દિવસે શ્રીપાળ દેશાટન કરી પોતાને ગામ પધાર્યા છે, અને બહાર મુકામ કરી રાત્રે એકલા ઘેર જોવા આવ્યા છે, તે સમયે મયણાસુંદરી સાસુને, તે દિવસે પૂજામાં ઉત્પન્ન થયેલા ભાવને લીધે પ્રાપ્ત થયેલા અપૂર્વ આનંદથી ઇષ્ટજનનો યોગ આજેજ થવો જોઈએ, એવી વાત કરે છે, તે વાત સાંભળી શ્રીપાલ કુંવર અત્યંત ખુશી થયા, અને તરતજ ઘરમાં દાખલ થઈ સ્ત્રીનું વચન સત્ય કરી બતાવ્યું. જો મયણાસુંદરી

જ્ઞાનવતી ન હોત તો પૂજામાં તેને આવો ઉલ્લાસ પણ ક્યાંથી થાત ? જ્ઞાનનાં ફળ તો અપૂર્વ છે.

દ્રૌપદીએ સંપૂર્ણ રીતે જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું, તો વિવાહ સમયે પણ પ્રભુની પૂજા કરવાના ભાવ ઉત્પન્ન થયા હતા; જે કાર્યથી સિદ્ધાંતમાં પણ તેના ગુણ ગવાયા. વળી વનમાં પતિની સાથે ફરી આનંદ માન્યો. દુર્યોધનની સભામાં પણ વસ્ત્રો ખેંચાતાં, દેવના પ્રભાવે વસ્ત્ર મેળવી શિયલ વ્રતની સિદ્ધિ કરી બતાવી. એ સર્વે જ્ઞાનનો પ્રતાપ જાણવો. બીજી સ્ત્રીઓ એક પતિની પણ સેવા સંપૂર્ણપણે બજાવી શકતી નથી, પણ દ્રૌપદીએ તો પાંચ પતિની સેવા સંપૂર્ણ રીતે બજાવી છે.

આવાં સર્વ ચરિત્રો ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે, જે જે સ્ત્રીઓ સતી રૂપે ગણાઇ છે, જે જે સ્ત્રીઓએ સત્કાર્યો કરી પોતાનાં નામ અમર કર્યાં છે, અને જે જે સ્ત્રીઓ ધર્મને વિષે દ્રઢ રહી સદ્ગતિગામી થયેલ છે, તે સર્વે જ્ઞાનવંતી હતી. અને જ્ઞાનગુણને લીધેજ તેનામાં બીજા સર્વ ગુણો આવી રહ્યા હતા. ગૃહસ્થાશ્રમ પણ જ્ઞાનવાળી સ્ત્રીથી જ સારી રીતે ચાલે છે. એક વિદ્વાન ગ્રંથકારે લખ્યું છે કે;—સ્ત્રીને કેટલાં કામ કરવાં પડે છે, તે જુઓ. છોકરાં ઉછેરવાં, કુટુંબના વડીલોનું કામ ઉપાડવું, ચાકરો ઉપર સત્તા રાખવી, ઘર ધંધામાં પ્રવીણ રહેવું, ઘરની અને ઘરના સામાનની સંભાળ રાખવી, ઘરમાં આવતાં જતાં માણસ આગળ ઘરનું નાક રાખવું, અને તે બધું જાતે મર્યાદા પાળી કરવું, અને પતિ પ્રમુખ પૂજ્ય જનોનું દીલ પ્રસન્ન રહે તેમ ડહાપણથી ચાલવું. આટલું તો એક સામાન્ય સ્ત્રી કરે છે; અને તે સાથે લોકના બોલ સહન કરવા, ઘરમાં જુલમ અને અપમાન ખમતાં ગમ ખાઈ જવી, પોતાના દુઃખને ગણવું નહિ, મન અને પેટ બે મોટાં રાખવાં; એ બધું પણ સ્ત્રીને કરવું પડે

છે, અને તેટલું જો તે કરે તોજ તેને લાયક સ્રી કહેવી. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેનારી સ્રીઓને માથે ઘર સંસાર સુખે ચલાવવામાં ઉપર કહી તેટલી ફરજો છે, અને એ સર્વે જો કેળવણી લીધી હોય તોજ ખરી રીતે બજાવી શકાય છે. કેળવણી લીધા વિનાની સ્રીઓ તેવી રીતે પોતાની ફરજો બજાવી શકતી જ નથી અને તેથી તેનો ઘર સંસાર વગોવાય છે. જે દંપતીમાં જોઈએ તેવો પ્રેમ હોતો નથી, તેને ઘણી જાતનાં દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. યુરોપના એક પ્રસિદ્ધ પુરૂષ નેપોલિયન બોનાપાર્ટે તો દેશની સારી સ્થિતિ થવામાં પણ સ્રી કેળવણી જ મુખ્ય ગણેલી છે તે વિષે કહેવાય છે કે—

"કહે નેપોલિયન દેશને, કરવા આબાદાન;
સરસ રીત તો એજ છે, દ્યો માતાને જ્ઞાન."

આ પ્રમાણે નેપોલિયને પોતાના ફ્રાન્સ દેશને ઉત્તમ બોધ આપેલો છે.

(૧૨) વિદ્યા પ્રાપ્તિનું ફળ.

વિચાર કરતાં એ સર્વ વાત સત્યજ જણાય છે. આવી રીતે સ્રી કેળવણી એ ઉત્તમ છે, તેની અવશ્ય જરૂર છે. આ ભવ સંબંધી સુખ પામવામાં અને પરભવે સદ્ગતિ પામવા માટે સંસારમાં રહીને ધર્મ સાધન કરવામાં પણ એજ મુખ્ય સાધન છે. પૂર્વે એ રીતિ હતી, શાસ્રકાર એમાં સંમત છે, અને હાલના વિદ્વાનો પણ એથી ઘણા પ્રકારના ફાયદા માને છે.

હવે સંસાર ચલાવવામાં તથા સંસારીને ધર્મ સાધન કરવામાં કેળવણી પામેલી સ્રીથી કેટલી તરેહના ફાયદા છે, અને કેળવણી પામ્યા સિવાયની સ્રીથી કેટલી તરેહના ગેરફાયદા છે તે તપાસીએ.

સ્ત્રીઓની પહેલી અવસ્થા તે પુત્રીરૂપ અવસ્થા છે. તે અવસ્થામાં તેને કેળવણી લેવાની-વિદ્યા ભણવાની ખરેખરી જરૂરીયાત છે; કારણ કે બાલ્યાવસ્થા વીત્યા પછી જે અવસ્થા પ્રાપ્ત થવાની છે, તે અવસ્થા સુખરૂપ ગુજરે, તેવાં સાધનો વિદ્યા ભણ્યા વિના પ્રાપ્ત થતાં નથી. વિદ્યા બુદ્ધિને ખીલવે છે, અને તેથી જ બાળકીઓ સમજુ અને વિચારવાન થાય છે. ડહાપણ, સદ્‌ગુણ, વિવેક, વિચાર, ખરૂં-ખોટું સમજવાની બુદ્ધિ એ સર્વે વિદ્યાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. ક્લેશ કંકાસને નાશ કરનાર, હેત પ્રીતિને વધારનાર અને સર્વની સાથે યોગ્ય રીતે વર્ત્તવાનું શીખવનાર વિદ્યા જ છે. વિદ્યાથી જ્ઞાન અને જ્ઞાનથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. છોકરીઓને વિદ્યા ભણાવવી તે કાંઇ નોકરી કરાવવા માટે અથવા ગુજરાન ચલાવવાને વ્યાપાર કરાવવા માટે નથી, પરંતુ તેઓને ઉંચા પ્રકારની સમજશક્તિ પ્રાપ્ત કરાવવાને છે, જેથી તેઓ ઘર કામની આવડત, રસોઇ કરવાની રીત, ભરત શીવણ, ખર્ચ ખૂટણ ચલાવવાની કુશળતા, પત્ની તરીકેની પોતાની ફરજ, નમ્રતા, સભ્યતા, નીતિ, જ્ઞાન વગેરે સહેલાઇથી પ્રાપ્ત કરી શકે છે; અને સાથે દેવદર્શન, પ્રભુ સ્તુતિ, પ્રતિક્રમણ વગેરે નિત્ય ધર્મકૃત્યો પણ સારી રીતે કરી શકે છે. અદબથી બેસવું, મર્યાદાથી બોલવું, થોડું ને ધીમે બોલવું, ખડખડ ન હસતાં સકારણે મંદ હાસ્ય કરવું, સૌની ઉપર દયાભાવ બતાવવો, માતાને ઘર કામમાં મદદ કરવી. વગેરે બાબતો ભણેલી બાળકીઓ સારી રીતે કરી શકે છે. જેથી તે સાસરીઆમાં પ્રશંસા પાત્ર થાય છે.

પણ વિદ્યા ભણ્યા વિનાની, વિદ્યા ઉપર પ્રીતિ વિનાની, અથવા વિદ્યા ભણવા નહિ જનારી બાલકીઓ ઉઘાડે શરીરે શેરીઓમાં-ધૂળમાં ઢીંગલા ઢીંગલીની રમતો રમે છે, પાંચ સાત છોડીઓ ટોળે મળી કૂદે છે, નકામા ચાળા ચેષ્ટા કરે છે, કુટે

છે, એઅદબી શબ્દદાઓ ગાય છે, નઠારાં ગીતો ગાતાં શીખે છે, અને એવી નાદાની ભરેલી રમતોમાં નકામો વખત ગુજારે છે. કેટલુંએક ઘર કામ શીખે છે, તે પણ શીખનાર ન હોવાથી તેનાં કરેલાં કામો યોગ્ય હોતાં નથી. વળી સદ્ગુણોની ખામી હોય છે. જેથી સાસરામાં ભાર–ગોજ ઉપડતો નથી. અને લઘુતાને પામે છે.

(૧૩) અજાણતાનું અનિષ્ટ પરિણામ.

ખરેખરી રીતે જોતાં ભણ્યા વિનાની દીકરીઓનો વખત નકામો જાય છે; અને જે રીતે હાલમાં તેઓ રમે છે, અને પોતાની બાલ્યાવસ્થા ગુજારે છે, તે રીતથી તેઓના મન ઉપર ઉલટી ખરાબ અસર થાય છે. ઘરનાં અને પારકાં માણસો સાથે વઢતાં, વાંધાવચકા પાડતાં અને નકામાં બેશી રહેતાં શીખે છે, અને એ સઘળા દુર્ગુણો મ્હોટી ઉમરે દુઃખ રૂપ થઇ પડે છે. ઘેર કોઇ પરોણા અથવા પરાયા માણસ આવે તો તેની સાથે કેવી સભ્યતાથી વર્તવું, અથવા કેવી નમ્ર રીતે બોલવું, તે સંબંધી અભણ છોડીઓને બીલકુલ ખબર પડતી નથી, પણ કાંતો અજાણ્યા માણસ પાસે બોલ્યા ચાલ્યાં વગર મુંગી બેશી રહે છે, અથવા તેઓના દેખતાં તોફાન, કજીયા, કંકાસ કરી ઘરનો પોગળ ખોલે છે. બાળપણામાં એવી જીંદગી ગુજારતાં કેટલીક કુટેવો પડી જાય છે, આગળ જતાં તે કુટેવો વધીને વ્યવહારમાં નિંદા થાય તેવાં કાર્યો કરાવે છે. મોટી ઉમરે નિર્લજ્જ ફટાણાં ગાવામાં કેટલીક સ્ત્રીઓની બહુ ઉત્સુકતા દેખાય છે, તે આવી કુટેવોનાં ફળ સમજવાં. માટે પુત્રીરૂપ અવસ્થામાં જો વિદ્યા ભણાવવામાં વખત ગાળે તોજ તેની તે અવસ્થા લાયક રીતે પસાર કરી ગણાય. લખતાં–વાંચતાં શીખવું

એનું નામ ભણ્યું અથવા કેળવણી લીધી ન ગણાય, પરંતુ નિશાળની રીતે લખવા વાંચવાનું જ્ઞાન મેળવી, જે ખરૂં ભણતર ભણવું જોઇએ તે એ કે વ્યવહાર કુશળ અને નીતિવાન થવું જોઇએ. તે પ્રાપ્ત થાય તોજ કેળવણી લીધી કહેવાય. તેમ થાય તોજ રીતભાત સુધરે, મન શક્તિ વધે, સુઘટતા આવે, આવડત વધે અને સઘળાં કામો સહેલાઇથી કરવાની ટેવ પડે. ધર્મજ્ઞાન પણ એજ રસ્તે પ્રાપ્ત થાય છે. વિદ્યામાં પ્રવેશ કર્યા વિના ધર્મજ્ઞાનની કાંઇ સમજણ પડતી નથી. અને તેથી દહેરે, ઉપાશ્રયે કદાચ જાય, તો પણ ત્યાં કેવી રીતે વિનય સાચવવો, કેવી રીતે વંદન કરવું, કેવી રીતે સ્તુતિ કરવી, કેવી રીતે ક્રિયા કરવી, તે કાંઇ બરાબર આવડતું નથી. ઘેર મુનિ મહારાજ વહોરવા આવ્યા હોય, તો તેમને કેવી રીતે વહોરાવવું ? તેમનો કેવી રીતે વિનય સાચવવો ? અથવા મુનિ મહારાજોને આહાર આપવાથી શું લાભ છે ? તેની અભણ બાળીકાઓને કાંઇ ખબર હોતી નથી. વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી હોય, તેને એ સર્વ વાતો સુગમ છે. વળી લાયક ઉમર થયે સાસરે જવાનું થાય છે, તો ત્યાં જઇ પોતાને શું કરવાનું છે ? પિયર અને સાસરામાં તથા દીકરી અને વહુપણામાં કેટલો ફેર છે ? માબાપ અને સાસુ સસરામાં કેટલો અંતર છે ? સ્વામી પ્રત્યેનો પોતાનો શું ધર્મ છે ? એ સર્વ બાબતોની કેળવણી લીધા વિના જરાપણ ખરી સમજણ આવતી નથી.

(૧૪) ખરી કેળવણીની જરૂર.

વડીલ અને પિતાની આજ્ઞા નહિ માનનારી કેટલીક સ્ત્રીઓ જોવામાં આવે છે. તે સર્વ પુત્રીરૂપ અવસ્થામાં કેળવણી ન લીધાનાં તથા ખોટી રમત ગમતમાં વખત ગુજાર્યાનાં ફળ છે. કોઈ કહેશે કે છોડીઓ બાળપણથી ભણવામાંજ વખત કાઢે, તો

દળવું, વીણવું, આટકવું, ઘર સાફસુફ રાખવું, રસોઈ કરવી એ વગેરે કામો ક્યારે શીખે ? તો તેના ઉત્તરમાં એટલુંજ કહેવાનું છે કે-ભણવામાં સઘળો વખત જતો નથી; અને તેથી બાકીના વખતમાં સર્વ કામ ખુશીથી શીખી શકાય છે, એટલુંજ નહિ પણ ભણેલી પુત્રી તેવાં કામો સહેલાઇથી થોડા વખતમાં શીખી શકે છે, અને કરી પણ શકે છે; કારણ કે અભણ અને રઝળનારી છોડીઓ બેદરકારીથી કામ કરે છે, અને ભણેલી ઉપયોગ અને ખંત રાખી કરે છે. માટે કેળવણી લીધા વિના-વિદ્યા ભણ્યા વિના પુત્રીરૂપ અવસ્થામાં જે, કર્ત્તવ્ય ખરૂં ભણવાનું, સમજવાનું, કે શીખવાનું છે, તેમાંથી કંઇપણ બનતું નથી; જેથી પાછલી અવસ્થામાં ઘર સંસાર ચલાવવો તેમાં તથા ધર્મધ્યાન તથા આત્મસાધન કરવામાં પૂરેપૂરી ખામી આવે છે. તેથી પુત્રીરૂપ અવસ્થામાં વિદ્યા ભણવાની અને જૂદા જૂદા પ્રકારની કેળવણી લેવાની મુખ્ય ફરજ છે, અને તે ફરજ બજાવ્યાથીજ બાળાઓનો સંસાર સુખ રૂપ થશે, તેઓને આત્મસાધન સારી રીતે થશે; અને તેઓ પરભવે સદગતિ પામશે.

ગૃહિણીરૂપ અથવા સ્ત્રીરૂપ અવસ્થા એ સ્ત્રીઓની બીજી અવસ્થા સમજવી. સાસરે આવ્યા પછીથી તે પુત્રવતી થતાં સુધીના સમયનો એ અવસ્થામાં સમાવેશ થાય છે. એ અવસ્થાની શરૂઆતમાં સ્ત્રીઓને એક ઘર છોડી બીજે ઘેર જવાનું હોય છે. એટલે પિતાનું ઘર છોડી સાસરે જવાનું થાય છે. આ વખતે કેટલીક યુવતીઓ તોફાન કરે છે, અને મહા મહેનતે સાસરે જાય છે એ સર્વ અવિદ્યાના ફળ સમજવા. કારણકે કેળવણી લીધી હોય તો સમજવામાં આવ્યુંજ હોય કે, બાળાને ઉમ્મર થયા પછી પિતાનું ઘર છોડી, સાસરાને ઘેર જવું. અને તેને પોતાનું ઘર

સમજવું, એ તેની મુખ્ય ફરજ છે. અભણ સ્ત્રી આ ફરજ સમજતી નથી, અને તેથીજ તે સાસરે જતાં આડાઇ કરે છે. સાસરે ગયા પછી ત્યાં તેને નવાંજ માણસો સાથે પ્રસંગ પડે છે. અને નવાં માણસોમાં પોતાના પતિને કેવી રીતે માન આપવું. સાસુ સસરાની કેવી મર્યાદા જાળવવી, દિયર, જેઠ, તેની સ્ત્રીઓ અનેનણંદ વગેરે બીજા કુટુંબીઓ સાથે કેવી રીતે મિલનસાર થવું; આ બાબતની સંપૂર્ણ માહિતી મેળવવી જોઇએ. અને તે કેળવણીથીજ સંપૂર્ણ મળી શકે. કેટલીક સ્ત્રીઓ તો પતિને શી રીતે માન આપવું ? તે જાણતી જ નથી. પતિમાં કાંઇ દોષ હોય, કાંઇ ખામી હોય, તો તેથી તેની ઉપર જોઇએ તેવી પ્રીતિ રાખતી નથી, પરંતુ આવે વખતે તેણે સમજવું જોઇએ કે, પતિવ્રતાપણું એજ સ્ત્રીઓનો મુખ્ય ધર્મ છે. જેની સાથે લગ્ન સંબંધ થયો હોય, તે પતિની સાથે નિર્મળ પ્રીતિ રાખી, તેની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્ત્તવું એ તેની ફરજ છે.

(૧૫) ભણેલ અભણની સરખામણી.

લગ્ન થયા પછી વર ગમે તેવો હોય તો પણ મયણાસુંદરીની પેઠે તેની ઉપરથી પ્રીતિ ખસેડવી જોઇએજ નહિ. નીતિ વિરૂદ્ધ ચાલવાથી ઘર સંસાર બગડે છે, પાપ બંધાય છે, ભવાડા થાય છે, અને બીજાં ઘણાં નુકશાન ભોગવવાં પડે છે. સત્યવડેજ પ્રીતિ ટકે છે, અને જ્યાં સુધી પ્રીતિની ગાંઠ હોય ત્યાં સુધીજ સંસાર સુખે ચાલે છે, તે ત્રુટયા પછી તો ક્લેશ, કંકાસ, વૈરભાવ, ચીડીયાપણું ક્રોધ વગેરે પ્રવેશ કરે છે, અને તેથી ઘણા પાપના ભોક્તા થવું પડે છે. પતિ પ્રેમમાં ખામી પડવાથી જે સંસાર નિર્મળ ગૃહસ્થાશ્રમ પાળી પૂણ્ય ઉપાર્જન કરવા માટે છે, તે પાપમય થાય છે; કુસંપ તો ઘરમાં રાજ્ય કરે છે, અને તેથી જગતમાં

આંગળી ચીંધણાં થાય છે એટલુંજ નહિ, પરંતુ ઉગતો ઘરસંસાર મૂળમાંથીજ કોહોવાવા માંડે છે. કદાપિ ધણી અણસમજુ કે દોષવાળો હોય તો તેના ઉપર કંટાળો ન આણતાં સુધારવા પ્રયત્ન કરવો અને બનતી રીતે ધર્મસાધન કરવું જેથી સ્વયમેવ કલ્યાણ થાય. વળી એમ વિચારવું કે, માણસ માત્ર સંપૂર્ણ રૂપગુણવાળા નથી, તો ટુંકા જીવતરને માટે પોતાની ફરજ ચુકી શરીર, મન બગાડવાં અને ધર્મનું ઉલ્લંઘન કરવું એ શું ? એવું હોય ત્યારે નીતિના–વિદ્યાના અને જ્ઞાનના દિલાસાવડે માર્ગ વિરૂદ્ધ થનારા મનને અંકુશમાં રાખવું. કારણ કે નીતિ અથવા ધર્મ વિરૂદ્ધ વરતવાથી લોકમાં ધીટકાર મળે છે, અને પરભવે નીચ ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે. પતિમાં કાંઇ ખામી જણાય ત્યારે આવા વિચાર કરી તેની ઉપર દૃઢ પ્રીતિવાળા થવું, એ કુલીન સ્ત્રીઓની ફરજ છે; પરંતુ અભણ સ્ત્રીઓ આવો સ્ત્રીધર્મ સમજતી નથી, અને તેથી એવો કાંઇ પ્રસંગ હોય છે, તો તેનો ઘરસંસાર પ્રથમથીજ બગડે છે, એટલુંજ નહિ પણ તે સ્ત્રી મનુષ્ય ભવમાં જે ફરજ બજાવવાને–જે ધર્માચરણ પાળી સુગતિગામી થવાને અવતરી હતી, તે પ્રમાણે ન થતાં આખો જન્મારો પાપકારી કાર્યોમાં અને આર્ત્ત, રૌદ્ર ધ્યાનમાં પૂરો થાય છે. જો સ્વભાવથીજ કોઇ ડાહી હોય, અથવા ભલા માબાપને ઘેર ઉછરેલી હોય તો પોતાનો સંસાર ડહાપણથી ચલાવવા મથે છે; પરંતુ એનાથી કેળવણીથી થતા લાભ મેળવી શકાતા નથી. જૂદા જૂદા સ્વભાવ જૂદી જૂદી સંગતિ અને નીતિ જ્ઞાનનાં તથા ધર્મ જ્ઞાનનાં પુસ્તકોથી માણસની સ્થિતિ, સ્વભાવમાં ફેર પડે છે; પણ અભણ સ્ત્રીને કોનો સંગ કરવો, તે ખબર પડતી નથી; શું વાંચવું તેની ખબર હોતી નથી અને ઘોરો ઘણો વખત ગાડરીયા પ્રવાહની પેઠે ઉપાશ્રય વગેરેમાં જાય છે. તો તેથી પણ થવો જોઈતો લાભ થઈ શકતો નથી.

સાસરે રહેતાં શીખ્યા પછી પતિ સિવાય સાસરાના ઘરનાં બીજાં માણસો સાથે પ્રસંગ પડે છે. આમાં પણ કેટલીએક અભણ, નિંદાખોર સાસુ નણંદો હોય છે, તો તે આવનારી વહુઓને મ્હેણાં મારી તેની ઉપર હુકમ ચલાવી ઘણી રીતે કનડે છે. અભણ વહુ આ સઘળું સહન કરી શકતી નથી અને તે પોતાની સહીપણીઓ, પાડોસણો આગળજઈ ઘરનું દુઃખ રડે છે, અને તેઓ પણ અભણ હોવાથી સાચો માર્ગ ન બતાવતાં ઉલટી શીખામણ આપી સાસુ નણંદ સાથે વઢવાનું શીખવે છે; આમ તેનું ઘર ચગડોળે ચડે છે અને નિરંતર કલેશ કંકાસ કરી પાપ ઉપાર્જન કરે છે. ભણેલી એ બધું સહન કરી સામા માણસોને ધીમે ધીમે સુધારી પોતાના ઘરને અમૂલ્ય સુખરૂપ બનાવે છે, અને પાપથી બચે છે.

(૧૬) ભણેલ-અભણની સરખામણી.

સૂવાનો વખત એજ સ્ત્રીઓની વરની સાથે વાતચીત કરવાનો અથવા સુખ ભોગવવાનો હોય છે. આપણા રિવાજ પ્રમાણે એ સિવાય બીજે વખતે સ્ત્રી પુરૂષથી વાતચીત થઈ શકતી નથી, અને તેથી દંપતિનાં સુખનો એટલો એજ વખત ગણાય છે. પણ એમાંએ સુખ ક્યાંથી ? અભણ સ્ત્રી એ વખતે આખા દિવસના કંકાસનો ઇતિહાસ, મનના દુષ્ટ ઉભરા વરની આગળ કાઢવા માંડે છે, અને પરિશ્રમથી કંટાળેલા પતિને વિશ્રામને બદલે વધારે કંટાળો આપે છે. અને

वरं पर्वत दुर्गेषु, भ्रांतं वनचरैः सह,
न मूर्ख जन संपर्कः सुरेंद्र भवनेष्वपि ।

એ શ્લોકનું ભાન કરાવે છે. પતિ જો કાંઈ સહનશીલતા-

વાળો હોય છે, તો એ સઘળું સાંભળ્યું ન સાંભળ્યું કરી તેની ઉપર વિસ્મૃતિનો પડદો નાંખે છે, અને તેમ ન હોય તો વળી ત્યાં નવો જ રંગ નીકળે છે. ભણેલ દંપતી હોય ત્યાં આવું કાંઇપણ બનતું નથી; તેઓ આવી વાત જ્યાં થઈ હોય ત્યાં જ દાટી દે છે. આ સમયે તો તેને સંભારતાં પણ નથી અને પ્રેમચર્ચા, જ્ઞાનચર્ચા, કે ધર્મચર્ચાનો વિનોદ કરે છે, એટલું જ નહિ પણ વગર કહ્યે એક બીજાનું એવું ખરું દુઃખ જાણવામાં આવ્યું હોય છે, તો તે વિષે ધીરજ આપી શાંતિનું પોષણ કરવામાં આવે છે.

વર્ષ થતાં જાય છે તેમ યુવાન સ્ત્રી, સસરાના પાડોશની, સગાં વહાલાંની અથવા બીજી ઓળખાણવાળી સ્ત્રીઓના પ્રસંગમાં આવવાની, છૂટ મેળવતી જાય છે. તેમાં અભણ સ્ત્રીઓ કોઈના ઘરની, કોઇના નવા સાસરે રહેવાની, કોઇની ખોટી નિંદા–પ્રશંશાની, કોઇના દુરાચારની, કોઈનાં ઘરેણાંની, કોઇના સુખની, કોઇને ગર્ભ રહ્યાની, એવી એવી વાતો કરે છે, અને તેનું પરિણામ એ આવે છે કે, એમાંથી ઘણી સ્ત્રીઓ બગડે છે. પોતાના પતિ પ્રત્યેની પોતાની ફરજનું ઉલ્લંઘન કરે છે. અને પોતાનો ધર્મ તદ્દન ચૂકી જાય છે. ભણેલી સ્ત્રી સારી સંગતિ શોધે છે. વ્યાખ્યાન, રાસ વગેરે કાંઈ ધર્મ પુસ્તકો વંચાતા હોય તો ત્યાં સાંભળવા જાય છે, તેવો પ્રસંગ ન હોય તો પોતે સારા સારાં પુસ્તકો વાંચે છે અને પોતાને લાભ થાય તેવી સ્ત્રીઓની સાથે બેસે છે, એટલું જ નહિ પણ પોતાનામાં પ્રૌઢ જ્ઞાન હોય, તો પોતાની સંગતમાં આવતી અભણ સ્ત્રીઓને ઉલટી સુધારે છે.

કામકાજ કરવામાં સાસુ વગેરે બે વચન કહે તો તે સાંભળવા, સહન કરવાં, અને તેમાંથી ગુણ ગ્રહણ કરવાં "વહુએ ઘરનો ભાર ઉઠાવી લીધો." એવું નવી આવનારી સ્ત્રીએ જલદી

સાસરે રહેતાં શીખ્યા પછી પતિ સિવાય સાસરાના ઘરનાં બીજાં માણસો સાથે પ્રસંગ પડે છે. આમાં પણ કેટલીએક અભણ, નિંદાખોર સાસુ નણંદો હોય છે, તો તે આવનારી વહુઓને મ્હેણાં મારી તેની ઉપર હુકમ ચલાવી ઘણી રીતે કનડે છે. અભણ વહુ આ સઘળું સહન કરી શકતી નથી અને તે પોતાની સહીપણીઓ, પાડોસણો આગળજઈ ઘરનું દુઃખ રડે છે, અને તેઓ પણ અભણ હોવાથી સાચો માર્ગ ન બતાવતાં ઉલટી શીખામણ આપી સાસુ નણંદ સાથે વઢવાનું શીખવે છે; આમ તેનું ઘર ચગડોળે ચડે છે અને નિરંતર કલેશ કંકાસ કરી પાપ ઉપાર્જન કરે છે. ભણેલી એ બધું સહન કરી સામા માણસોને ધીમે ધીમે સુધારી પોતાના ઘરને અમૂલ્ય સુખરૂપ બનાવે છે, અને પાપથી બચે છે.

(૧૬) ભણેલ-અભણની સરખામણી.

સૂવાનો વખત એજ સ્ત્રીઓની વરની સાથે વાતચીત કરવાનો અથવા સુખ ભોગવવાનો હોય છે. આપણા રિવાજ પ્રમાણે એ સિવાય બીજે વખતે સ્ત્રી પુરૂષથી વાતચીત થઈ શકતી નથી, અને તેથી દંપતિનાં સુખનો એટલો એજ વખત ગણાય છે. પણ એમાંએ સુખ ક્યાંથી ? અભણ સ્ત્રી એ વખતે આખા દિવસના કંકાસનો ઇતિહાસ, મનના દુષ્ટ ઉભરા વરની આગળ કાઢવા માંડે છે, અને પરિશ્રમથી કંટાળેલા પતિને વિશ્રામને બદલે વધારે કંટાળો આપે છે. અને

वरं पर्वत दुर्गेषु, भ्रांतं वनचरैः सह,
न मूर्ख जन संपर्कः सुरेंद्र भवनेष्वपि ।

એ શ્લોકનું ભાન કરાવે છે. પતિ જો કાંઈ સહનશીલતા-

ત્રીજી આવૃત્તિ નિર્ણયનાગર પ્રેસના બહુ પવિત્ર
ઈને બધુ સુંદર છે. પૃષ્ઠ ૨૩૨ પાકું પૂઠું

જાણવા માટે ખાસ ઉપયોગી પુસ્તક છે. છઠ્ઠે આરાધનની

ણનું—પ્રાકૃત શબ્દોનું સંસ્કૃત જાણવા માટે ઉપયોગી
ન, આધ્યાત્મમાળા, જીવવિચાર, નવતત્વ તથા દંડક
કરાયના બે પ્રકરણોની મૂળ ગાથા પણ આપી છે.

સ્થાનકની સજ્ઝાય, શાસ્ત્રી તથા ગુજરાતી—
થા પાળવી, જાણવા માટે ખાસ વાંચવા ભણવા લાયક
૮૦.

વિવેચન વિસ્તારથી ભાવવાહી ભાષામાં આપવામાં
તેથી પ્રભુપ્રત્યે ભક્તિ જાગે છે. ત્રીજી આવૃત્તિ છે.

અભ્યાસ કરવા લાયક છે. શીખામણના શ્લોકો મનન
વા છે. પૃષ્ઠ ૧૮૬. બોર્ડ પટ્ટીનું પૂંઠું છે.

—પૂર્વ મહા પુરૂષોનાં સ્તવનો, ચૈત્યવંદનો, સ્તુતિઓ
ન જમાનાનાં સુંદર રાગ રાગિણીવાળાં ગાયનો પણ
છે. પૃષ્ઠ ૧૮૦. બોર્ડ પટ્ટીનું પૂંઠું છે.

આત્મહિતેચ્છુએ ખાસ મનનપૂર્વક સ્વાધ્યાય કરવા

કહેવરાવવું જોઇએ; કારણ કે ઘર કામમાં વિશેષ ધ્યાન આપ
એ તેની ફરજ છે. જેમ પુરૂષ બહારનાં કામકાજ કરે છે, તે
સ્ત્રીએ ઘરનાં કામકાજમાં ચપળતા તથા હોંશિયારી બતાવી ય
મેળવવો અને પતિની આવક પ્રમાણે ખર્ચ ચલાવવો, એ તે
ફરજ છે. ઘરની વસ્તુઓની ગોઠવણ દેખરેખ, સ્વચ્છતા એ સ
એવી રીતે થવું જોઇએ કે, પરાયાં માણસો ઘર જોઇ પ્રશં
કરે. યુવતી સ્ત્રીઓ અભણ હોવાને લીધે પોતાની આ ફર
સમજતી નથી, તેથી ઘર કામમાં જે કાળજી રાખવી જોઇએ
રખાતી નથી અને નકામી કુથલી કરવામાં વખત કાઢે છે અ
પછી તો એવી ટેવ જ પડી જાય છે.

(૧૭) ભણેલ–અભણની સરખામણી

એવી ટેવ પડ્યા પછી તો ઘરકામ ભારે થઈ પડે
અને ઘરને ધોલકું બનાવી દે છે. ભણેલી અને અભણ, ચપ
અને આળસુ, ડાહી અને મૂર્ખ સ્ત્રીઓના આવા નમુના સ્થળે
સ્થળે જોવામાં આવે છે. આપણી કોમમાં સ્ત્રીકેળવણીનો અભા
વિશેષ હોવાથી ઘણાં દૃષ્ટાંત ઉત્તમ ગૃહને બદલે કલેશમ
ગૃહનાં છે. આ તો સિદ્ધાંત છે કે અભણ સ્ત્રીઓથી ધર્મવ્યવહા
બરાબર જળવાતો જ નથી, અને તેથી પોતાનો પરમ ધ
પાળવામાં સંપૂર્ણ ખામી આવે છે; કારણ કે પાણી કેમ ગળવું
ભોજન, દોષ રહિતપણે કેવી રીતે નિષ્પન્ન કરવું? અનાજ
કઠોળ કેવી રીતે સંઘરવાં? અથાણાં વિગેરેને કેવી રીતે જાળ
વવાં? ચંદરવા ક્યાં ક્યાં બાંધવા? વગેરે હકીકત અભણ સ્ત્રી
જાણતી નથી, તેથી વારંવાર અભણ સ્ત્રીથી હિંસા વગેરેનાં કાર્યો
થઈ જાય છે અને શ્રાવક ધર્મનું પણ ઉલ્લંઘન થાય છે. શ્રાવક
ધર્મ શી રીતે જળવાય? એ ભણ્યા વગર ખબર પણ ક્યાંથ

સ્વામી પહેલા કહ્યું, તેની સેવા કરવી, તેનાં પૂજ્ય માતા, પિતાને પોતાનાં માતાપિતા સમાન ગણવાં, તેના મિત્રને પોતાના ભાઈ સમાન ગણવા, તેના શત્રુને શત્રુ સમાન જાણવા, તેની સાથે ધર્મયુક્ત વર્ત્તવું, એ વગેરે સ્ત્રી કર્ત્તવ્યધર્મ અભણ સ્ત્રીઓ ક્યાંથી સમજે ? કહ્યું છે કે,—

कार्येषु मंत्री करणेषु दासी, भोज्येषु माता शयनेषु रंभा ।
धर्मेषु सहाया क्षमया धरित्री, षड्गुण युक्तात्विह धर्मपत्नी. ॥

વિચાર કરવામાં પ્રધાનની પેઠે ઉત્તમ સલાહ આપે, કામ કરતી વખતે દાસીની પેઠે કામ કરે, ભોજનને વિષે માતાના જેવો અપ્રતિમ સ્નેહ રાખે, શયન સ્થાનમાં રંભા જેવી સૌંદર્યતા બતાવે, ધર્મ કાર્ય કરવાને વિષે સહાય કરે, અને પૃથ્વીની પેઠે સર્વ સુખ દુઃખ સહન કરે, એ છ ગુણ ધરનારી સ્ત્રી ધર્મપત્ની કહેવાય. કેળવણી વિનાની સ્ત્રીમાં આમાંનો એક પણ ગુણ ક્યાંથી હોય ? આ મનુષ્ય જન્મ ફરી, ફરી પ્રાપ્ત થતો નથી, તેથી દરેક માણસે મહા મહેનતે પ્રાપ્ત થયેલા મનુષ્ય જન્મમાં બની શકે તેટલાં ધર્મ કાર્યો કરી સંસારનો પાર પમાય તેવા ઉપાય યોજવા એજ મનુષ્ય ભવ પામ્યાની સાર્થકતા છે. આવા ઉપાયમાં મુખ્ય ઉપાય તો ખરેખરા વૈરાગ્યથી સંસાર છોડી ચારિત્ર ગ્રહણ કરવું તે છે. પણ તે જેનાથી નથી બની શકતું તેને માટે જિનેશ્વર ભગવંતે ગૃહસ્થધર્મ બારવ્રત રૂપ બતાવ્યો છે. ચારિત્ર માર્ગે વહેલી સિદ્ધિ થાય છે, તેમ ગૃહસ્થ ધર્મવડે પણ મોડી સિદ્ધિ થાય છે. પણ બન્ને મોક્ષ સાધનના ઉપાય છે. આમાંના બીજા વર્ગમાં–એટલે ગૃહસ્થ માર્ગમાં આપણે છીએ. એ માર્ગમાં સારી રીતે ચાલવા માટે સ્ત્રીને સહાયભૂત ગણેલી છે; અને એવી રીતે સહાયભૂત થનારી સ્ત્રીજ ધર્મપત્ની કહેવાય. એ ધર્મપત્નીમાં

ઉપરના શ્લોકમાં કહ્યા પ્રમાણેના ગુણ અવશ્ય જોઇએ. પરંતુ એ સર્વ ગુણ તો જ્ઞાન (કેળવણી) ના આશ્રિત છે. ખરી કેળવણી–જ્ઞાન વિના એવા ગુણોની પ્રાપ્તિ થતી જ નથી અને જ્યારે એ ગુણો હોતા નથી ત્યારે જે કારણને માટે અને વ્યવહારીક સુખને માટે સ્ત્રીની સંગતિ કરવામાં આવે છે, તે કારણ ન બનતાં પણ ઉલટો [illegible] થાય છે અને ધર્મપત્ની તે કર્મપત્નીનો અર્થ સારે છે. આ ઉપરથી સ્ત્રી કેળવણીની કેટલી બધી અનિવાર્ય જરૂર છે તે તેથી નીપજતાં સુંદર પરિણામોનો શાન્તિથી વિચાર કરી જોતાં સહેજે સમજી શકાય છે. સ્ત્રી કેળવણી વડે વ્યવહાર કુશળતા મેળવી સુશીલ નારીઓએ સમકિત મૂળ શ્રાવક ધર્મની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્તમ ઔદાર્યાદિ ગુણો મેળવી લેવા અવશ્ય પ્રયત્ન કરવા જોઇએ.

(૧૯) શ્રાવકના ૨૧ ગુણ.

ચોપાઇ.

[illegible] ધર્મ વિના [illegible],
ગુણ વિણ [illegible] વિના [illegible]. ૧
[illegible]
[illegible] ૨
[illegible]
[illegible] ૩
[illegible]
[illegible] ૪
[illegible]
[illegible] ૫
[illegible]
[illegible]

સોડશમે ગુણ દોષ વિશેષ, જાણે નિજપર સમોવડ લેખ;
સદાચાર જ્ઞાનાદિક વૃદ્ધ, સતરમે સેવે તે સિદ્ધ. ૭
અઢારમે ગુણવંત મહંત, તેહનો વિનય કરે મન ખંત;
ન વિસારે દીધો ઉપકાર, શ્રાવક ગુણ ઓગણીશમો સાર. ૮
ગીતાર્થ સાધે પર અર્થ, વીશમા ગુણનો ધારો અર્થ;
ધર્મ કાર્ય કરવો હોય દક્ષ, એકવીશમો ગુણ એ પ્રત્યક્ષ. ૯
એ માંહેલા ઓગણીશ વિરહિતિ, શ્રાવક ધર્મની નહિ પ્રતિપત્તિ;
ચોથા ચૌદશમા ગુણ વિના, અંગિકર્યો પણ હારે જના. ૧૦
તે માટે ગુણ અંગે ધરો, જેમ શ્રાવકપણું સુધુ વરો;
પંડિત શાન્તિવિજયનો શિષ્ય માનવિજય કહે ધરી જગદીશ. ૧૧.

---

(૨૦) શ્રાવકના ૨૧ ગુણોનો આદર્શ.

દુર્ગતિમાં પડનાર પ્રાણીઓને (પડતાં) ધરી રાખે, અને શુભગતિમાં પહોચાડે તે ધર્મ. આ ધર્મ વગર માનવ ભવ નકામો જાય છે. તો આવા ધર્મરૂપી રત્નને પ્રાપ્ત કરવા માટે યોગ્યતા પ્રથમ હોવી જોઈએ. તે યોગ્યતા એકવીશ ગુણો મેળવવાથી પ્રાપ્ત થાય છે ધર્મની ઇચ્છા કર્યા પહેલાં આ એકવીશ ગુણો બરાબર પ્રાપ્ત કરવા જોઈએ. જેમ એકડા વગરના ગમે તેટલા મીંડા હોય તો તેની કીમત કાંઈપણ નથી, તેમ અમુક ગુણો પ્રાપ્ત કર્યા વગર ધર્મ પમાતો નથી.

આ અનાદિ અનંત સંસાર સમુદ્રમાં ભ્રમણ કરનાર જીવોને પ્રથમ તો મનુષ્ય જન્મ, આર્યદેશ, ઉત્તમ કુળજાતિ, સુરૂપ, આયુષ્ય અને સંપૂર્ણ પંચેંદ્રિય આદિ સર્વ સામગ્રી મળવી દુર્લભ છે. તે સાથે સર્વ અનર્થનો હરનાર સત્યધર્મ-

જિનધર્મ પ્રાપ્ત થવો અતિ દુર્લભ છે. જેમ પૂણ્યહીન જીવને ચિંતામણી રત્ન પ્રાપ્ત થવું મુશ્કેલ છે, તેમ પાત્રતા વગર જીવને સર્વજ્ઞ ભાષિત સતધર્મ મળવો દુર્લભ છે. તેથી જે ઉત્તમ સામગ્રી આ મનુષ્ય ભવમાં મળેલી છે, તેનો સંપૂર્ણ લાભ લેવા વિવેક બુદ્ધિ વાપરી ભવ્ય જીવોએ પોતાનામાં ધર્મની યોગ્યતા ઉત્પન્ન કરવાની જરૂર છે. જો પ્રથમથી યોગ્યતા ઉત્પન્ન નહિ કરાયતો ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકશે નહિ. જેમ કસ વગરની અયોગ્ય ભૂમીમાં બીજ વાવવાથી તે નિષ્ફળ જાય છે, અને પાયો મજબુત કર્યા વિના કોઈ મહેલ બનાવવા ધારે તો તે મહેલ બરાબર ટકી શકે તેવો મજબુત થઈ શકતો નથી, તેમ યોગ્યતા વિના જીવને સત્ ધર્મની પ્રાપ્તિ થઇ શકતી નથી.

જેમ ચિંતામણીરત્ન ભાગ્યહીન જીવને મળવું મુસ્કેલ છે તેમ અક્ષુદ્રતા,—ગંભીરતા આદિ ઉત્તમ ૨૧ ગુણરહિત જીવને પણ ધર્મ મહારત્ન સાંપડવું ઘણુંજ મુસ્કેલ છે. ઊક્ત એકવીશ ગુણ-યુક્ત જીવને જિનમતમાં ધર્મ રત્નને યોગ્ય કહેલો છે, માટે જેનામાં એ ગુણો ન હોય યા ઓછા પ્રમાણમાં હોય તેમણે તે મેળવી લેવા જરૂર પ્રથમ પ્રયત્ન કરવો ઘટે છે. તે સદ્દગુણોના નામ નીચે પ્રમાણે છે.

૧ અક્ષુદ્ર.	૮ સુદાક્ષિણ્ય.	૧૫ દીર્ઘદ્રશી.
૨ રૂપનિધિ.	૯ લજ્જાળુ.	૧૬ વિશેષજ્ઞ.
૩ સૌમ્ય.	૧૦ દયાળુ.	૧૭ વૃદ્ધાનુગામી.
૪ જનપ્રિય.	૧૧ સમદ્રષ્ટિ—મધ્યસ્થ.	૧૮ વિનયવંત.
૫ અક્રૂર.	૧૨ ગુણાનુરાગી.	૧૯ કૃતજ્ઞ.
૬ પાપભીરૂ.	૧૩ સત કથ્ય	૨૦ પરહિતકારી.
૭ અશઠ.	૧૪ સુપક્ષી	૨૧ લબ્ધ લક્ષ.

આ એકવીશ ગુણોની ટુંકી વ્યાખ્યા આ પછીના ૨૧ માં વર્ણનમાં આપેલી છે તેમજ તેનું વિશેષ વર્ણન શ્રાવક કલ્પતરૂ વિગેરેમાં આપેલું છે. વિશેષ અર્થીએ તેમાંથી જોઇ લેવું.

(૨૧) શ્રાવકના ૨૧ ગુણોનું ટુંકુ વર્ણન.

૧ અક્ષુદ્ર—ગંભીર, (ઉછાંછળી પ્રકૃતિ વગરનો), સૂક્ષ્મ બુદ્ધિવાળો, છળ-કપટ વગરનો. મ્હોટા મનવાળો આવા ગુણોવાળો આત્મા સ્વ-પરને ઉપકાર કરી શકે છે.

૨ રૂપનિધિ-પ્રશસ્ત રૂપવાળો, સંપૂર્ણ આંગોપાંગવાળો, ઇદ્રયોથી સુંદર દેખાતો, મજબુત બાંધાનો. આવા ગુણવાળો આત્માં તપ, સંયમાદિ અનુષ્ઠાન સુખે કરી શકે છે.

૩ સૌમ્ય—સ્વભાવેજ પાપ દોષરહિત, શીતળ સ્વભાવવાળો. આવા ગુણવાળો આત્મા સ્વ-પરને શાંતિ આપે છે અને પ્રાયઃ પાપથી ભરેલા કાર્યોમાં પ્રવર્તતો નથી.

૪ જનપ્રિય-હમેશાં સદાચારને સેવનાર આત્મા. આવા ગુણવાળો આત્મા દાન, શિયળ, તપ, વિનયયુક્ત અને આ લોક પરલોક વિરૂદ્ધ કાર્યથી વિમુખ હોઇ, લોકોને પ્રિય થઈ પડે છે.

૫ અક્રૂર—ઘાતકી કૃત્યોથી ડરી પાછો હઠનારો, નિષ્ઠુરતા-વડે જેનું મન મલીન નથી થયું એવો, કિલષ્ઠ પરિણામ વિનાનો, ક્રૂર નહિ એવો, પ્રસન્ન ચિત્તયુક્ત શાંત આત્મા. આવા ગુણ-વાળો સ્વ-પરને શાંતિનો અનુભવ કરાવે છે.

૬ પાપભીરૂ-પાપ લાગવાના ભયથી ડરનારો, પાપરહિત કાર્ય માંજ પ્રવૃત્તી રાખનારો, ઉભયલોક વિરૂદ્ધ દુષ્કૃત્યોથી દુર રહેનાર, પાપ અને અપયશના કલંકથી ડરનારો. આવા ગુણવાળો વિચાર પૂર્વક વર્તનાર હોવાથી બીજાને દૃષ્ટાંતરૂપ બને છે.

૭ અશઠ—શઠતા-પ્રપંચથી બીજાને નહિ ઠગનાર, લુચ્ચાઈ વગરનો. ગંભીરાઈ વગરનો. ઉદાર મનનો આવા ગુણવાળો વિશ્વાસપાત્ર અને પ્રશંશાપાત્ર બને છે. તે પરનું કલ્યાણ કરી શકે છે.

૮ સુદાક્ષિણ્ય—ઉચિત પ્રાર્થનાનો ભંગ નહિ કરનારો, સમય ઉચિત વરતીને સામાનું મન પ્રસન્ન કરનારો, પોતાનું કાર્ય પડતું મુકીને પણ બીજાના હિતકાર્યમાં પ્રવૃત્તિ રાખનારો—આવા ગુણવાળો પરને ધર્મમાર્ગે દોરી શકે છે, અને તેના વચનો પ્રમાણભુત હોવાથી સર્વ કોઈ માન્ય રાખે છે.

૯ લજ્જાળુ—લજ્જા-મર્યાદા શીળ. આવા ગુણવાળો નાનામાં નાના અકાર્યથી પણ દુર રહી સદાચાર આચરે છે. અને સ્વીકારેલ વાતમાં દૃઢ રહેનારો હોય છે, તેથી તેની છાપ બીજાઓના હૃદય ઉપર પડે છે.

૧૦ દયાળુ—સર્વ પ્રાણી ઉપર અનુકંપા રાખનાર, કરૂણાવંત. આવા ગુણથી આ લોક અને પરલોકમાં સુખી થવાય છે.

૧૧ સમદ્રષ્ટિ—મધ્યસ્થ-સમભાવિ-રાગ દોષરહિત નિષ્પક્ષપાતપણે વસ્તુતત્વને યથાર્થ રીતે ઓળખી મધ્યસ્થતાથી દોષોને દૂર કરનાર. આવા ગુણવાળો આત્મા સદ્ધર્મ, વિવેકબુદ્ધિથી વિચારી શકે છે, અને દોષોને તજી શકે છે.

૧૨ ગુણાનુરાગી—સદ્ગુણોનો પક્ષી. આવા ગુણવાળો ગુણીજનોનું બહુમાન કરે છે, નિર્ગુણીજનોની ઉપેક્ષા કરે છે, સદ્ગુણોનો સંગ્રહ કરવામાં પ્રવૃત રહે છે, તેમજ પ્રાપ્ત ગુણો મલિન થવા દેતો નથી.

૧૩ સત્કથ્ય—સત્યનું કથન કરનારો. શુભ કથા કે ધર્મ કથાજ કરવી જેને પ્રિય છે તેવો. અશુભ કથાના પ્રસંગથી મન કલુષિત થાય છે અને વિવેક તથા ધર્મ નાશ પામે છે. ધર્મ

તો વિવેક પ્રધાનજ છે માટે ધર્મના પ્રેમીએ અશુભ કે અસત્ય કથાના પ્રસંગથી દૂર રહી સતકૃત્ય થવું જોઇએ.

૧૪ સુ પક્ષી—અનુકુળ અને ધર્મશીલ પરિવાર સહિત, સદાચાર યુક્ત. આવો ગુણયુક્ત આત્મા નિર્વિઘ્ને ધર્મ પામી શકે છે.

૧૫ દીર્ઘદર્શી—ઉંડા વિચારવાળો. દીર્ઘ દ્રષ્ટિથી વિચારનાર આવો પુરૂષ પ્રથમથીજ ઉંડો વિચાર કરી પરિણામે લાભદાયક, ઘણાજનોને પ્રિય, અને પ્રશંસા પાત્ર હોય, એવાં શુભ કાર્યોજ કરે છે.

૧૬ વિશેષજ્ઞ—પક્ષપાત રહિતપણે જ્ઞાન દ્રષ્ટિથી ગુણદોષ, હિત અહિત, કાર્ય અકાર્ય ઉચિત અનુચિત, ભક્ષ્ય અભક્ષ્ય, પેય, અપેય, ગમ્ય, અગમ્ય વગેરે વિશેષ વાતનો જાણકાર. આવા ગુણવાળો આત્મા ઉત્તમ કાર્યમાંજ પ્રવર્તે છે.

૧૭ વૃદ્ધાનુગામી—પરિપકવ અનુભવવાળા વૃદ્ધ પુરૂષોને અનુસરી ચાલનાર. આવા ગુણવાળો સદાચાર, તથા જ્ઞાનાદિથી જે વૃદ્ધ હોય છે, અને પાકી બુદ્ધિના પ્રભાવે જે પાપાચારમાં કદી નજપ્રવર્તે, એવા પુરૂષોની પાછળ ચાલનાર હોવાથી પાપાચારમાં પ્રવર્તતો નથી, કારણ સોબત પ્રમાણે ગુણ આવે છે. આવા ગુણવાળો ઉચ્છૃંખલપણે કે ઇચ્છા મુજબ વર્તતો નથી.

૧૮ વિનયવંત—ગુણાધિકનું ઉચિત ગૌરવ સાચવનાર. વિનય-એ સમ્યગ્ જ્ઞાન, દર્શન વગેરે સઘળા ગુણોનું મૂળ છે. તેથી તે પ્રશંસનીય છે. વિનયી-ગુણવંત, મહંતનો વિનય કરે છે, તેથી પોતે ગુણવંત અને મહંત બને છે.

૧૯ કૃતજ્ઞ—ધર્મ ગુરૂ વિગેરેને ખરી બુદ્ધિથી પરમોપકારી ગણી તેમના ઉપકાર ભૂલતો નથી, તેમનું બહુમાન કરે છે, તેથી ગુણોની વૃદ્ધિ થાય છે. અભિમાન જેવા દુર્ગુણો દૂર થાય છે અને સરલતા વધે છે.

૨૦ પરહિતકારી—સ્વતઃ સ્વાર્થવિણ પરોપકાર કરવામાં તત્પર–દાક્ષિણ્યતાવાળો પુરૂષ તો જ્યારે તેને કોઈ પ્રેરણા અથવા પ્રાર્થના કરે ત્યારેજ પરોપકાર કરે છે. અને આ પરહિતકારી પુરૂષ તો પોતાના આત્માની–પ્રેરણાથીજ સ્વકર્તવ્ય સમજીને કોઈની કંઈ પણ માગણીની અપેક્ષા રાખ્યા વિનાજ પરોપકાર કર્યા કરે છે. એવા ઉત્તમ સ્વભાવવાળો, ભવ્ય આત્મા–ગણાય છે, આવો ગુણ ભવ્ય જીવોમાંજ હોય છે. તેમનું એ ભૂષણ છે ને તેથી તેઓ બીજાઓને ઉપકારક થઈ શકે છે.

૨૧ લબ્ધલક્ષ–કોઇપણ કાર્યને સુખે સાધી શકે એવો, કાર્ય દક્ષ–અથવા લક્ષ એટલે શીખવા લાયક સર્વ અનુષ્ઠાન જેને પ્રાપ્ત થયું છે તેવો, આવો આત્મા ધર્મનો મર્મ સુખે સમજી શકે છે. અને ધર્મ રત્નને સુખે પામી શકે છે. તથા સર્વ ઉત્તમ કળાઓમાં પાર ગામી થઈ શકે છે.

૨ સ્ત્રીઓના કર્તવ્યો

૧ શાણી ગુણવંતી માતાનું કાર્ય.

બાળકો તથા બાળિકાઓની સુધારણાનો મુખ્ય આધાર ખાસ કરીને માતા ઉપર રહેલો છે. તેઓનો પહેલો શિક્ષક માતા છે એમ કહેવામાં જરા પણ ખોટું નથી, પિતા કરતાં માતાનાજ સહવાસમાં ન્હાના બાળકો ઘણો વખત રહે છે, તેથી જો માતાનાં વિચાર, વાણી અને વર્ત્તન ઉચ્ચ પ્રકારના હોય તો તેનો સુંદર વારસો બાળકોને મળે છે. આથી દરેક માતાએ પોતાની જાતને માટે, પોતાનાં બાળકોને માટે અને પોતાના કુટુંબને માટે અવશ્ય સારા વિચાર, સારી વાણી અને સારા વર્તનવાળા થવુંજ જોઈએ. આ બાબત જે માતા બેદરકાર રહે છે, તે સંતતિને આફતરૂપ અને કુટુંબને કંટક રૂપ થઈ પડે છે. દ્રવ્ય કરતાં ગુણનો વારસો ઘણોજ ઉત્તમ છે. તેનાથી દ્રવ્ય તો સહેજે મળી રહે છે.

જે સ્ત્રીઓ સુશિક્ષિત હોય છે, તે પોતાનો વખત સારી રીતે ઉત્તમ કાર્યોમાં વીતાવે છે. બાળકોને ઉત્તમ ગુણવાન બનાવી શકે છે, અને પોતાનો આ લોક અને પરલોક પણ સુધારી શકે છે. જેમ કુશળ કુંભાર ધારે તે પ્રમાણે કાચી માટીના વાસણો બનાવી શકે છે, તેવીજ રીતે માતા પોતાના બાળકોના કોમળ હૃદય ઉપર ઉત્તમ શિક્ષણ દ્વારા એવી સુંદર છાપ પાડી શકે છે, કે જેથી તેઓ ભવિષ્યમાં પરોપકારી, વિદ્વાન, શુરવીર, વિવેકી વિનયવંત અને સદ્‌ગુણી બની શકે છે. નાના બાળકોને જે શિક્ષણ ઘણા ગુરૂઓથી નથી મળી શકતું, તે માત્ર માતાજ પોતાના સંસ્કારી શબ્દોમાં ઘેર બેઠા સહેજે આપી શકે છે. જેવી શિક્ષા

શાણીમાતા આપી શકે છે, તેવી શિક્ષા આચે પિતાથી પણ આપી શકાતી નથી. કેમકે બાળકોનો ઘણો વખત પોતાની માતા પાસેજ જાય છે. અને બાલ્યાવસ્થામાં જે વાત તેના હૃદયમાં ચોટી જાય છે, તે જીદંગી પર્યંત ભૂલાતી નથી. સુબુદ્ધિશાળી માતા નાનપણથીજ પોતાનાં બાળકોને સુશિક્ષણ આપે છે. ત્યારે મૂર્ખમાતા તેમને મૂર્ખશાળી ગાળો દેતાં શીખવે છે. જેથી મોટા થયા પછી તે બાળકો પોતાની માતાનેજ તેવીજ ગાળો આપવા લાગે છે. પણ સુજ્ઞ માતા બાળકોને ગુણવંત બનાવી શકે છે, જેથી જગત ગુણવંતી માતાને આભારી છે. ખરી કેળવણીના પ્રતાપથીજ માતા ગુણવંતી બની શકે છે.

(૨) જયણા પાળવી.

સ્ત્રીઓએ સવારમાં સૌથી વ્હેલાં ઉઠી પ્રતિક્રમણાદિ આવશ્યક કર્મ કરી લેવું, પછી જયણાથી પાણીયારૂં પૂંજી પાણી ગળી લેવું, જેથી બીજાઓ ઉઠે તે ગળેલુંજ પાણી વાપરે તેનો લાભ પોતાને મળે, પાણીયારૂં તથા વાસણો પૂંજણીવતી પૂંજવાં અને તેનો કચરો સૂપડીમાં લેવો તથા તેને એક બાજુ કચરાય નહિ તેવે સ્થળે મૂકવો, જેથી કુંથુઆ આદિ ત્રસજીવોનો વિનાશ ન થતાં તેનું રક્ષણ થાય. પાણી પ્રથમ બીજા ઠામમાં ઠલવી નાખવું; બાદ તેમાં ગળેલું પાણી નાખી હલાવી તેને પણ તે ઠામમાં ઠલવવું. પછી ગળેલા પાણીથી ગોળાને અંદરથી તથા બહારથી ઘસીને ધોઈ જાડા ગળણાવતી ધીમે ધીમે પાણી ગાળવું. ગળાઈ રહે કે તરતજ ગળણાને ડાબા હાથ ઉપર પાથરી તે ઉપર ગળેલું પાણી રેડી સંખારો પહોળા વાસણમાં ઉતારવો અને જે સ્થાનનું તે પાણી હોય ત્યાં સાચવીને નાખવો. સ્થાન ફેર થાય તો પાણીના બધા જીવો મરી જાય. પાણીનાં ગળણાં સ્વચ્છ

રાખવાં, બાદ ઘરમાં બધેથી કચરો કાઢવો, તેમાં સુંવાળી સાવ-
રણી વાપરવી અને પોચે હાથે વાળવું. ચુલો પૂંજતી વખતે પાળ
ઉપરથી પૂંજણીવતી સૂપડીમાં કચરો લેવો. જો તે ચુલામાં પડે
તો તેમાં જીવજંતુ હોય તેનો વિનાશ થાય. લાકડાં ખંખેરી
પૂંજીને વાપરવાં. છાણાને ભાગી ચારણામાં નાખી નીચે તાસક
વગેરે રાખી ચાળવાં અને કચરો એક બાજુ સંભાળથી યત્ના
પૂર્વક નાંખવો, ચોમાસાની ઋતુમાં પણ બહુજ સંભાળ રાખવી;
નહિતર રોજ હજારો જીવોનો વિનાશ થાય, જેથી આપણે
પાપથી ભારે થઇએ, અને કદી સુખી ન થઈએ. સ્ત્રીઓને આ
જયણા પાળવાનો વગર પૈસાનો ધર્મ છે.

ઘરમાં ખાળ ન હોય એ ઘણુંજ સારૂં કહેવાય. પાણીયારા
નીચે કુંડી હોય તેને હંમેશાં ઢાંકેલી રાખવી, નહિતર તેમાં
માંખીઓ અને મકોડા ઘણા પડી મરી જાય માટે તેને નિત્યે
વખત સર ધોઈ સાફ કરવી.

એંઠવાણીનું પાણી ઘણો વખત રાખી મેલવું નહિ. ટકે
ટકે નજીકમાં ઢોરને તરતજ પાઈ દેવું, જેથી તેમાં સમ્મૂર્છિમ
જીવો ઉત્પન્ન ન થાય, અને ઢોર સંતોષાય તેથી પુન્ય થાય.

શેરડી, કેરી, કેળા વિગેરે ખાઇને છોતરાં રસ્તા ઉપર નાખીએ
તો કીડીઓના બીજાઓના પગનળે કચરાવાથી સંહાર થઇ જાય, અને
ગુંદાના ઠળીયા રાખ ભરેલા વાસણમાં ન નાંખ્યા હોય તો માખીઓનો
સંહાર થઇ જાય. માટે આવી બાબતમાં બહુજ સંભાળ રાખવી.

૩ ચોખ્ખાઇ.

રસોઇ કરતી વખતે દિશાએ ગયેલાં વસ્ત્રો કદી ન પહેરવાં,
ચોખ્ખાજ પહેરવા દિશાએ જવાના વસ્ત્રો અને લોટો એ ખાસ
જુદાજ રાખવા, રસોઇના માથાના વાળ ન ખરે તેવી કાળજી
રાખવી. રસોઇનું પાણી અંગાર ચોખ્ખા વાસણમાંથી વાપરવું

ન્હાની જગા ભંડારા જેવા ગાળાથી રાખવી નહિ. તેને માટે મજબુત મકાન સ્વચ્છ વાપરવાં. રસોઈ એંઠે હાથે રાખવી નહિ. વાસીને તે દાળ્યુ પાછાં ભેગાં ન નાખવાં. જે રસોઈ આપણે જમવી છે અને જમાડવી છે, તેમાં આવી પવિત્રતા રાખવી તે સુઘડ સ્ત્રીનું કામ છે. એમ ન વરતે તો લોકો તેને ગોબરી અથવા ફુવડ કહે છે, અને માન્ય પણ જેવું થાય છે. જેના ઉપર આપણાં અને આપણાં આશ્રિત જનોના આરોગ્યનો આધાર છે, તે રસોઈ ઘણી સ્વચ્છ ઉત્તમ. તેમાં એક ચિત્ત રાખીને, સ્થિરતાથી કરવી જોઈએ. એઠું કે બીજી કોઈ મેલી વસ્તુઓ કોઈના આંગણામાં નાંખી તેના ઘરની હવા બગાડવી નહિ, આપણને ખરાબ હવા ન ગમે, કારણ આપણું આરોગ્ય બગડે, તેમ બીજાને પણ થાય, એ વાત કદી ભૂલવી નહિ. વળી આપણે બીજાનું આંગણું બગાડીએ તો બીજા આપણું બગાડે. રસોઈ માટે કોઈ ને ઘેર દેવતા લેવા ન જવું, આવો રિવાજ રાખીએ તો બીજા આપણે ત્યાં લેવા આવે અને દેવતા આપવાની આપણને અનુકુળતા ન હોય ત્યારે પાડોશમાં ખાલી કલેશનું કારણ ઉભું થાય, તે ઠીક નહિ. માટે આવો નિયમ આપણે પહેલેથીજ સાચવી રાખવો સારો છે.

સ્ત્રી ઘરનું રક્ષણ કરનાર છે. સ્ત્રીના આધારેજ ઘર છે અથવા સ્ત્રીએજ ઘર છે, તેથી ઘરને સુંદર સ્વચ્છ દેવમંદિર જેવું ચોખ્ખું રાખવું તે સ્ત્રીની ખાસ ફરજ છે. ઘરમાં બધી વસ્તુઓ યથાસ્થાને ગોઠવાયેલી હોય તો તેને શોધતાં ફાંફાં મારવાં ન પડે અને ઘર જોઇને બીજા માણસ ખુશ થઈ જાય. તથા તે સ્ત્રીનાં વખાણ કરે, ઘરનું રાચરચીલું વાસણકુસણ, બારીબારણાં, ખુણાખાંચરા, આંગણું અને આસપાસના ભાગ રજ કે કચરાવગરનાં સ્વચ્છ અને પ્રકાશિત રાખવામાં સ્ત્રીની ખરી કુશળતા રહેલી છે, આવા ઘરમાં લક્ષ્મીદેવી વાસો કરી રહે છે.

(૪) સ્રી ઋતુ ધર્મ.

કેટલીક અણસમજુ સ્રીઓ પોતાનો ઋતુધર્મ બરાબર ચોવીશ પહોર પાળતી નથી, અને પોતાના શ્રાવક ધર્મને લજાવે છે તથા નિંદાવે છે. કેટલીક તો તેના દિવસો વિચિત્ર રીતે ગણે છે, આજે રાત્રે ઋતુધર્મ પ્રાપ્ત થયો હોય તો પરમ દિવસ સવારે ત્રણ દિવસ થએલા ગણી ન્હાઈ નાખે છે, આવી સ્રીઓની અજ્ઞાનતા માટે શું લખવું, આવી સ્રીઓએ શરમાવું જોઇએ. અને પોતાના આવા મલિન આચારથી કુટુંબને મલિન કરવું ન જોઈએ. જૈન સ્રીઓને આવી રીતે મલિન રહેવું ઘટેજ કેમ ? જે દિવસે જે ટાઇમે રજસ્વલાપણું પ્રાપ્ત થયું હોય ત્યાંથી ચોવાશ પહોર ગણીએ તો ચોથે દિવસે તે ટાઇમે ન્હાવું જોઈએ, તે પહેલાં નવાયજ નહિ.વળી તે દિવસોમાં દળવાનું, કાંસાના વાસણ માંજવાનું,નવા લુગડાં શીવવાનું, કાગળ લખવાનું, છાપા કે ચોપડી વાંચવાનું અને મુસાફરી કરવાનું બંધજ કરવું જોઈએ. તેનાથી અનાજને અડાયજ નહિ, તેનાં ખાધેલા વાસણમાં બીજાથી જમાયજ નહિ. તેનાં શીવેલાં કપડાં ધોયા સિવાય પહેરી દહેરે જતાં આશાતના થાય. કાગળ લખે કે છાપાં અથવા ચોપડીઓ વાંચે તો તેથી જ્ઞાનની આશાતના થાય, માટે ડાહી સ્રીઓએ પોતામાં આવી ખામી હોય તે તરતજ સુધારી લેવી, જેથી તેની સારી છાપ પોતાની દીકરીઓ અને બીજા બેરાંઓ ઉપર પડે, અને તે પણ ચોખ્ખાઈ રાખતા શીખે. જે સ્રીઓ પોતે ગંદી તથા મેલી રહે છે, ઘરને ગંદુ રાખે છે અથવા પોતાના આચારથી મલિન કરે છે, તેના ઘરમાં દરિદ્રતા આવે છે, લક્ષ્મીદેવી રીસાઈને ચાલ્યાં જાય છે, અને કુટુંબ ભુણભેળું થઇ જાય છે. જૈન ધર્મનાં આચારોમા દ્રવ્ય અને ભાવથી વિશુદ્ધિ–પવિત્રતા રાખવા ઉપર ખાસ ભાર મૂક-

પોતાનું ગૃહરાજ્ય બરાબર ચલાવી પોતાનું પદ દીપાવવું જોઇએ. તે માટે બેદરકાર રહેવું ન જોઇએ.

શાણી ધર્મપત્ની પોતાને પ્રાપ્ત થએલા સુશિક્ષણના પ્રભાવે પતિને સલાહ આપે અને વિચાર કરવામાં પ્રધાનની પેઠે વરતે. કામ કરવામાં દાસીની પેઠે કામ કરે, ભોજન કરાવવામાં માતાની જેવો અપ્રતિમ સ્નેહ રાખે, શયનસ્થાનમાં અપ્સરા જેવી સુંદરતા બતાવે, ધર્મકાર્યમાં અનુકૂળ રહી સહાય કરે અને સુખ દુઃખને સહન કરવામાં પૃથ્વીના જેવી ગંભીર, સ્થિર અને શાંન્ત હોય, તે ઘરનું પ્રધાનપણું પોતાની લાયકાતને લીધે બરાબર કેળવી શકે છે.

૬ પાણીઆરાની સ્વચ્છતા.

પાણીયારૂં કૂવાના અવેડા જેવું ગંદુ, ગોબરૂં ન થાય તેની ખાસ સંભાળ રાખવી. ગોળામાં પાણી પીધેલાં પાત્ર ફરીથી બોળાય તો ઘણા માણસોનાં મુખની લાળ કે બાળકોનાં નાકનાં લીંટ અંદર દાખલ થાય. આવું પાણી પીવાથી બુદ્ધિ બગડે અને ખસ, ક્ષય, કોલેરા વગેરે ચેપી રોગ લાગુ પડે. આવા પાણીથી બનાવેલી રસોઈ ઉત્તમ શ્રાવકને જમાડીએ કે મુનિરાજને વહોરાવીએ તો તમનું પણ આરોગ્ય બગડે, અને તેમની ધર્મકરણીમાં ખામી પહોંચે તેના નિમિત્તરૂપ આપણે થઇએ. એવી અપવિત્ર રસોઇનું નૈવેદ્ય પ્રભુને ધરીએ તે પણ અયુક્ત ગણાય, તેથી જોઇએ તેવો લાભ ન મળે. તે નૈવેદ્ય તો અત્યંત પવિત્ર હોવું જોઈએ. રસોઈ માટે તો રસોડામાં પાણીનું વાસણ જુદુજ ભરી રાખવું જોઇએ તેમાંથી,વાપરવું.પાણીઆરાઉપર મ્હોટાં અક્ષરેલખી રાખવું કે ગોળામાં કોઇએ એઠું કે પાણી પીધેલું વાસણ બોળવું નહિ.' એક જૂદો મળીયાવાળો ડોયો રાખવો, તેના વતી જુદા વાસણમાં પાણી કાઢી પીવું અને તેને કપડા વતી સાફ કરીને મૂકવું. આપણે પોતે

તેનો અમલ કરવો અને ઘરનાં ન્હાનાં મ્હોટા દરેક પાસે અમલ કરાવવો. નહિતર તેમાં અસંખ્ય સંમૂર્છિમ જીવ ઉત્પન્ન થાય તેનો વિનાશ થાય. એક વાસણમાં ભેળા બેસીને જમવાથી વિષમ આચાર વડે બુદ્ધિ બગડે છે, અને ચેપી રોગ લાગુ પડે છે, તથા એઠવાડમાં સમૂર્છિમ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, માટે એકલા જુદા જમવા બેસવું અને બચ્ચાંઓ પણ એકલાં જુદા જમવા બેસે તેવી ટેવ પડાવવી. પાણીનો ભરેલો આખો લોટો મોઢે નહિ માંડતાં પ્યાલામાં લઇ પાણી પીવું એ વધારે સારૂં ગણાય.

૭ વિનય ગુણ.

સવારમાં ઉઠીને સાસુ તથા નણંદ વગેરે વડીલ જનોને પગે (પડવાની) લાગવાની ટેવ જરૂર રાખવી, અને તેઓની દરેક આજ્ઞા ખંતથી અને આનંદથી પાળવી. તેથી તેઓનો આપણા ઉપર પ્રેમ વધે છે. તેઓ ગુસ્સે થયા હોય કે આપણે ગુસ્સે થયા હોઇએ પણ મોટાને પગે લાગવાથી બંનેનો ગુસ્સો દૂર થાય છે. પગે લાગવું અને ગુસ્સો ટકી રહેવો, એ બંને વાનાં સાથે હોઇ શકે નહિ. પગે લાગવાથી આપણામાં નમ્રતા આવે છે, અને વડીલો પ્રત્યે આપણો પૂજ્યભાવ વધતો જાય છે. વળી આપણને પગે લાગતાં જોઇ આપણાં બચ્ચાઓ આપણું અનુકરણ કરતાં શીખે છે, અને તેઓમાં પણ સારા ગુણો આવે છે. દીકરીઓને પણ આવી ટેવ પડવાથી તેઓ સાસરે સુખી થાય છે. વિનય ગુણમાં અજબ વશીકરણ રહ્યું છે. શાસ્ત્રકારોપણ વિનયને મ્હોટામા મ્હોટો ગુણ કહે છે માટે આ નિયમને નિરંતર પાળવો, કદી છોડવો નહિ. ભણતરની સાર્થકતા પણ વિનય ગુણનાજ લહેણાં છે

૮ વ્યવહાર લાયકાત.

બાળકોને આપ કે સાથે દહેરે ઉપાશ્રયે લઇ જવા તથા તેઓને દેવગુરૂને પગે લાગતાં તથા દર્શન કરતાં શીખવવું. તથા

તેઓ શ્રદ્ધાળુ થાય અને તેઓમાં સારા સંસ્કાર બેસે. તેઓનાં શરીર તથા કપડાં સ્વચ્છ રાખવાં. તેઓ બહાર જેવાં તેવાં, મેલાં અને નાગાં ઉઘાડાં ન રખડે તેની ખાસ સંભાળ રાખવી. તેમાં આપણી શોભા છે, નહિતર આપણી કિંમત થઇ જાય છે. તેઓને આખો દિવસ જે તે વારંવાર ખાખા કરે તેવી ટેવ ન પાડવી, નહિતર તેઓ અજીર્ણ થવાથી માંદાં રહ્યા કરશે. ન્હાનાં બાળકોને વારંવાર અનિયમિત સ્તનપાન ન કરાવવું, તેઓ હર વખતે ભૂખથીજ રડે છે એમ ન માનવું, રડવાનાં બીજાં કારણો પણ હોઇ શકે, તે શોધવાં અને તેના ઉપાય કરવા. સાત આઠ વર્ષનાં બાળકોને નિશાળે કે જૈનશાળાએ નિયમસર ભણવા મોકલવાં. ન જાય તો તેના ઉપર સખ્તાઈ કરવી, એ બાબતમાં ઢીલા ન થવું. પણ મારકુટ કરવા નહીં અને પ્રેમથી કે લાલચથી સમજાવીને મોકલવાં.

ઘરનો ખર્ચ કરકસરથી ચલાવવો. આવક કેટલી છે, તેનો વિચાર કરી તે પ્રમાણેજ વસ્તુની માગણી કરવી. કપડાં સાદા, ચોખ્ખા અને અલંકાર, સૌભાગ્ય, ખપ જેટલાંજ પહેરવાં; જેથી ધણીને બોજા રૂપ થઇ ન પડાય. શીવવા ભરવા જેવા નિર્દોષ અને સ્ત્રીઓને ઉચિત હોય એવા ઉદ્યમ વડે પતિની આવકમાં વધારો કરવો, જેથી તેમને તેટલી રાહત મળે અને તેમનું આપણા તરફ માન અને પ્રેમ વધે. આવકમાં મદદ ન કરીએ, અને શ્રીમંતોના જેવાં કપડાં અને ઘરેણાંની માગણી કરીએ, તેને માટે તેમને પજવવાનું ચાલુ રાખીએ તો પતિની ફિકર–ચિંતા વધે, તેમને તેને માટે કરજ કરવું પડે, તેથી તેમનાં આહાર, નિદ્રા અને શરીર શક્તિ ઘટતાં જાય અને પરિણામે તેમના ધંધા રોજગારને તથા દેહને હાનિ પહોંચે અને ઘર વ્યહાર નભાવવો દુ:ખ રૂપ થઈ પડે, માટે પતિના

સુખમાંજ આપણું સુખ છે, એમ માની દરેક બાબતમાં તેમની અનુકૂળતાએ રહેવું. પતિ છે તો સર્વ છે; નથી તો કાંઈ નથી, એમ વિચારવું. તેઓ બહારેથી થાક્યા પાક્યા ઘેર આવે, તે વખતે હસતે ચ્હેરે મીઠાં વચનથી તેમનો સત્કાર કરવો, અને સ્નાન ભોજન વગેરેથી તેમની ખરદાશ કરી પ્રસન્નતા મેળવવી, અને આપણે કાંઈ કહેવું હોય તો અવકાશ જોઈ સમતાથી કહેવું. આવે કે તરતજ આપણી ફરીયાદોથી તેમને ફરી કંટાળો આપવો નહિ. ખરી વાત તો એ છે કે આપણે ઘર ખર્ચ તથા શરીર શોભા આપણા ઘરની સ્થિતિ પ્રમાણેજ કરવાં. ઘરે કપડાં મર્યાદાવાળાં અને ટકાઉ જાડાં પહેરવાં, જેથી ખર્ચ ઓછું થાય. લોકો નિંદા ન કરે અને આપણી કુલીનતા વધે. ઝીણાં અને ફેશનવાળાં વસ્ત્ર પહેરવાથી આપણે લગભગ નવસ્ત્રા જેવાં દેખાઈએ, પર પુરૂષો આપણા તરફ ખોટી ચેષ્ટા કરે, તેમને મોહ થવામાં આપણે નિમિત્તરૂપ થઈએ, વગેરે ઘણા દોષો રહે છે. વળી કુંચીઓનો ઝુડો કેડે લટકાવી ખોટો ડોળ ન કરવો, તેથી તો લોકો આપણી મશ્કરી કરશે. ઘરમાં પાંચ પેટીને તાળાં હોય અને કેડે પચ્ચીશ કુંચીઓ લટકતી હોય તેનો અર્થ શો સમજવો? એવો ખોટો ડોળ કરવો નજ ઘટે, સાદાઈ રાખવામાંજ ખરી શોભા છે. પર પુરૂષોને હાથે સ્ત્રીઓ બંગડી પહેરે, એ ખરાબ કહેવાય. કાચની બંગડીનો ઉપયોગજ બંધ કરવો જોઈએ, તેમાં કાંઈ સૌભાગ્ય રહેલું નથી. તેવી બંગડીને તૂટી ફુટી જતાં વાર લાગતી નથી, એ ખોટી ફેશનથી દૂર રહેવામાંજ શાણી સ્ત્રીઓની શોભા છે.

૯ વાણી પ્રયોગ.

અહીં સુધી તો સ્ત્રીઓનાં વર્તનની વાત થઇ. હવે તેઓની વાણી તથા વિચારની વાત કરીએ. વાણી કર્કશ કે કઠોર ન હોવી

જોઇએ. મીઠી–મધુર હોવી જોઈએ. વાત વાતમાં અપશબ્દો ન વાપરવા. ઘણી સ્ત્રીઓ પોતાની દીકરીઓને રાંડ, વાંઝણી, વહાલા મૂઈ એવા શબ્દોથી, અને દીકરાઓને મૂઆ, પીટયા, રોયા, નખોદીયા વગેરે શબ્દોથી અને વહૂઓને નભાઇ, નપીરી, નખોદણી, ઇત્યાદી ખરાબ શબ્દોથી ગાળો ભાંડે છે, તે બહુજ ખોટું કરે છે. આપણને કોઈ તેવી ગાળો દે તો કેવું દુઃખ થાય ? તેવું જ દુઃખ તેને પણ કેમ ન થાય ? એ વિચારવું જોઇએ. એના પરિણામે વહૂઓ સામું બોલતાં શીખે, આપણી મર્યાદા ન પાળે, આજ્ઞામાં ન રહે, તો તેમાં નવાઇ પામવા જેવું નથી. એથી ઉલટું તેમના પ્રત્યે દીકરી જેવું વર્ત્તન રાખી તેમના ઉપર હેત રાખીએ, તેમના ઉપર દયા રાખીએ તો તેના બદલામાં આપણે ઘણાજ સુખી થઈએ અને ઘરમાં સંપ, સ્નેહ અને આંખમાં અમી વધતાં જાય.

બાળકોને ટોક ટોક કરવા તેઓ આપણો ડર છોડી દે છે અને સુધરવાને બદલે બગડતાં જાય છે. આપણી આમન્યા રાખતાં અટકે છે. તેમની ભૂલ માટે મીઠાં વચનથી સમજણ આપવી અને મારકૂટ કરવી પડે તો બહુજ ઓછી, કોઈ વખતેજ, અણછુટકે કરવી. વખતો વખત ટોકવાથી ગાળો દેવાથી મારકૂટ કરવાથી તેમનાં હૃદયો નબળાં પડી જાય છે અને મ્હોટાં થાય તો હિંમત વગરનાં અને જેવા તેવાથી ડરી જનારાં થાય છે, બીકણ બની જાય છે, પછી તે કોઈ રીતે હિંમતવાન બની શકતા નથી. નાનપણથીજ બાળકો હિંમતવાન, બળવાન, અને હોશિયાર બને તેવી તાલીમ આપવી જોઇએ. વખતો વખત સારા ઉત્સાહક વચનોવાળી શિખામણો આપવી.

બાળકોના નામ પણ મૂળથીજ જૈન ધર્મને છાજે એવા સુભ સુચક પાડવા લક્ષ રાખવું જોઈએ. જેવાં કે જીનચંદ, પ્રેમચંદ

ધર્મચંદ, વિનયચંદ વિ. તથા ભદ્રા સુભદ્રા સીતા, સવિતા, કમળાવતી, પદ્માવતી, સુંદરી, દેવકુંવરી, ચંદનકુંવરી વિગેરે સારાં સારાં નામ રાખવા જોઈએ, ઘરમાં કોઈને તોછડે નામે બોલાવવાની ટેવજ ન રાખવી. તેથી તો તેમના સુંદર નામને આપણે જાતે બગાડી નાખીએ છીએ. પછી બીજાઓ તેવી રીતે બોલાવે તેમાં શી નવાઈ? હેમચંદ અને શિવલાલ જેવાં નામને આપણે હેમલો અને શિવલો કહીને અને હીરી કે હરી અને મોતી જેવાં નામને આપણે હરટી હરડી, અને મોતડી કહી કહી બગાડવાં નહિ. નામની સાથે ભાઈ અને બહેન શબ્દ વધારીએ તો તેથી તેમનું અને પરિણામે આપણું માન વધે છે.

ઘરને આંગણે ભીખારી આવીને ઉભો હોય તેનો તિરસ્કાર કદી કરવો નહી. થોડામાંથી પણ થોડું આપીને અગર મોડું આવવાનું કહીને પણ તેને સંતોષ આપવો. તિરસ્કાર કરવાથી તેના દુઃખમાં વધારો થાય છે. વળી હમેશાં સૌની સરખી સ્થિતિ રહેતી નથી. માટે સારી સ્થિતિમાં ગરીબોને કે આશ્રિતોને દાન આપી લહાવો લેવો ઘટે છે.

૧૦ નિંદા–દોષ.

પારકા દોષો જોવાની તથા પારકી નિંદા કરવાની કદી ટેવ રાખવી નહિ. આપણે પણ દોષથી ભરેલા છીએ. તો આપણા દોષો દૂર કર્યા સિવાય આપણને કોઈને માટે યથેચ્છ બોલવાનો હક કેમ હોઈ શકે? ઘણી નિંદા કરવાથી ઉલટા આપણામાં તે તે જાતના દુર્ગુણો આવે છે, પરભવે ચોખ્ખી જીભ મળતી નથી અને નરકે જવું પડે છે. તેમાં પણ સામાયિક લઈને બહેનો પારકી નિંદા કરે, ગામગપાટા હાંકે કે વિકથા કરે, તેમની અજ્ઞાનતા માટે તો કહેવુંજ શું? ઘરની ઉઠી વનમાં ગઈ તો વનમાં

બીજાને બહુ દુઃખ થાય છે, તેમજ તે વાત ખોટી છે એમ નક્કી થયેથી આપણી નિંદા થાય છે, અને આપણો વિશ્વાસ ઉઠી જાય છે.

૧૨ સહનશીલતા.

શાણી સ્ત્રીઓએ સહનશીલ થવાનો મહાન્ ગુણ કેળવવો જોઇએ. સહનશીલતા એટલે ખમીખાવું અગર સામો જવાબ ન દેતાં સાંભળી રહેવું, એ સ્ત્રીઓનું ખરેખરૂં ભૂષણ છે. તેથી ઘરમાં ક્લેશ કુસંપ અટકે છે અને સ્નેહ સુસંપ વધે છે. વાત વાતમાં ચ્હીડાઈ જઇએ, કોઈ જરા આપણા હિત માટે બે શબ્દો કહે ત્યાં ઉશ્કેરાઈ જઇએ તેથી પરિણામે આપણને બહુ હાનિ થાય છે. આપણો સ્વભાવ ચ્હીડીયો થઈ જાય છે, ક્રોધ આપણને છોડતો નથી અને શાંતિનું ખરૂં સુખ આપણને મળતું નથી. આથી શરીર ઉપર પણ ખરાબ અસર થાય છે. પુરૂષો કરતાં સ્ત્રીઓ ઉપર દુઃખના પ્રસંગો વધારે આવે છે, તેવે વખતે સહનશીલતાનો ગુણ કેળવ્યો હોય તો તે ઘણો ઉપયોગી થઈ પડે છે; દુઃખની અસર થતી નથી અને શાંતિપૂર્વક આનંદથી સહન થાય છે. પણ કેટલીક અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ મેણાં ટોણાંથી કાયર થઇને અગર ઘર દુઃખનો ઉપાય ન સુઝવાથી મુંઝાઇને નાનાં બાળ રઝળતા મૂકી કુવે પડીને કે ઝેર ખાઈ આપઘાત કરે છે, એ તેમની હલકી અને ઓછી બુદ્ધિ તથા અજ્ઞાનતાનું પરિણામ છે. તેથી તો તેમનાં બંને ભવ બગડે છે. શાણી અને કેળવાએલી સ્ત્રી આપત્તિ કાળે પણ મુંઝાતી નથી. ઉપાય શોધી આળ અને આફતને નિવારી શકે છે. તથા કાળ ક્રોધને સમાવી સહનશીલતાથી શાંતિના સુખને પામી શકે છે.

૧૩ પ્રેમ-ભાવ.

સ્ત્રીઓમાં પ્રેમરૂપી એવો આકર્ષણ ગુણ છે કે તેના સદુપયોગથી તે ધારે તો આખા કુટુંબને વશ કરી શકે. પણ તેનો ઉપયોગ તેઓ મ્હોટે ભાગે પતિ તરફજ કરે છે. ખરી રીતે સ્ત્રીઓએ પ્રેમનો ઉપયોગ કુટુંબના દરેક માણસ, સગાંવ્હાલાં, દાસદાસી, ભિક્ષુક, પશુ વર્ગ અને અન્ય કોઈ પણ ગુણીજનને ન્હાવામાં કરવો જોઇએ. ગુણીના ગુણ જોઈ હર્ષિત થઈ બને તેટલી તેની સેવા કરવા દોડી જવું જોઇએ, અને આ મનુષ્ય દેહથી જેટલું બીજાનું ભલું થાય તેટલું કરી તેને સફળ કરી લેવો જોઇએ. સેવા કરવામાં કે અન્યનું ભલું કરવામાં ઉંચ નીચ ગમે તે જાત હોય તેનો કે ન્હાના મ્હોટાનો ભેદ ન ગણવો જોઇએ. પોતાના સહવાસી સર્વને કુટુંબી માની તેની પ્રેમથી સેવા કરવી જોઇએ. બીજાને દુઃખી જોઈ આપણું હૃદય તો ખરેખરૂં દ્રવવું-પીગળવુંજ જોઈએ. દરેક બ્હેનો ધારે તો આવો પરોપકાર અનેક રીતે કરી શકે. સન્નારીઓની આ ઉંચામાંઉંચી ફરજ છે.

પ્રેમભાવ એ અલૌકિક સદ્‌ગુણ છે. પ્રેમભાવથી મનુષ્ય દરેક પ્રાણીના મન હરણ કરી શકે છે. રાજા, મહારાજાનો પ્રેમભાવ પ્રજા પ્રત્યે હોય તો તેઓ નિર્ભયતાથી પોતાનું રાજ્યતંત્ર સુખે ચલાવી શકે છે. શિક્ષા ગુરૂનો પ્રેમભાવ પોતાની શાળા અને વિદ્યાર્થીઓ ઉપર હોય તેની સુંદર અસર એટલી બધી થાય છે કે વિદ્યાર્થીઓ પોતાના ગુરૂને માનપૂર્વક ચાહે છે, તેમના મુખમાંથી નીકળતા બોલ ઝીલે છે, અને તેમની શાળાનું કાર્ય પરિણામ ઘણું ઉત્તમ આવે છે. બીજી સર્વ શાળાઓ કરતાં તેમની શાળા ઉત્તમ પંક્તીમાં મૂકાય છે, તેમના ઉત્તમ સદ્‌ગુણોને લીધે માન પ્રતિષ્ઠામાં ઘણો વધારો થાય છે, અને સકળ પ્રજાજનનો પ્રેમ-

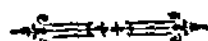
ભાવ તે મેળવી શકે છે. સારો વેપારી પ્રેમભાવ અને મીઠી વાણીથી ગ્રાહકના મન મેળવી શકે છે, અને પોતાના ધંધા વેપારમાં ફતેહમંદ નીવડી શકે છે.

તેજ પ્રમાણે સારી લાયકાતવાળા બૈરાંઓમાં પ્રેમભાવ, મીઠીવાણી અને વિનય એ સદ્‌ગુણો કુદરતી રીતે આવી વસેલા હોય છે. સદ્‌ગુણી સ્ત્રીના દરેક કાર્યોમાં તેના ઉત્તમ ગુણોની ભાવના ઝળકી ઉઠે છે. એક સદ્‌ગુણ બીજા સદ્‌ગુણને વધારે છે. સત્ય બોલવું એ સદ્‌ગુણ એવો શ્રેષ્ટ છે કે તેના લીધે બીજા સદ્‌ગુણો એક પછી એક આવતા જાય છે. અને પોતાની ઉજવળ કીર્તિમાં વધારો થતો જાય છે. સાસરામાં પગ મૂકતાં જ શરૂઆતથી જે સ્ત્રીની સારી પ્રશંસા થઇ અને જેના સદ્‌ગુણોની સારી છાપ પડી, તે આખી જીંદગી પર્યંત વધતી લાયકાતને લીધે સુખી થવા પામે છે. કુટુંબી વર્ગમાં તે દ્રષ્ટાંત રૂપ થઈ પડે છે, અને સ્વજ્ઞાતિમાં, પાડોશીઓમાં, અને ગામમાં સર્વત્ર તેના ઉત્તમ કાર્યો અને રહેણીકરણીના ગુણો જાહેરમાં આવવાથી તે માન–પ્રતિષ્ઠા પામી શકે છે.

એ ઉત્તમ સદ્‌ગુણો પોતાના બાળકો ઉછેરવામાં તેને ઘણાં ઉપયોગી થઈ પડે છે. માતાના સદ્‌ગુણોની છાંયા બાળકો ઉપર વહેલી જામવા પામે છે. પુત્ર કે પુત્રી દરેક બાળક માતાના વર્તનનો વારસો સહેલાઇથી મેળવી શકે છે. અને બાળક મોટું થતાં ઘરના આચરણથી માતાના અને પીતાના ગુણો તે પોતાની રહેણી કરણીમાં ઉતારી શકે છે. અને સદ્‌ગુણોની બાળપણામાં પડેલી સુંદર છાપ જીંદગી પર્યંત ટકી શકે છે. પોતાના બાળક ઉપરનો માતાનો કુદરતી પ્રેમ કેવળ અલૌકિક છે. તેની પ્રશંસા કરીએ તેટલી થોડી છે.

---

૩ દીકરી પ્રત્યે માતાનો સદ્બોધ.

૧ પ્રસ્તાવ કુટુંબ સ્થીતિ.

આપણા પ્રાંતના એક શેહેરમાં સોભાગ્યચંદ નામે શ્રાવક રહેતો હતો, તે ધર્મ ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધાવંત હતો. અને યથાશકિત ધર્મ ક્રિયા કરવામાં તથા સાધુ, મુનીમહારાજાઓની શેવા ભકિત કરવામાં હમેશા પ્રવર્ત રહેતો. તેની સ્થિતિ સામાન્ય ગરીબીવાળી હોવાથી તે એક નાની સરખી દુકાનમાં વેપારની પરચુરણ ચીજો રાખી પ્રમાણિકપણે નેસ્તીનો સામાન્ય ધંધો કરી પોતાના કુટુંબનો નિર્વાહ ચલાવતો હતો. તેના ઘરમા શ્રાવક ધર્મને વિષે શ્રદ્ધાવંત પ્રેમકુંવર નામે સ્ત્રી હતી. તે બાઈ વ્યવહાર કુશળ, શાણી, વિવેકી અને વિનયવન હતી. તેને કમળાવતી નામે એક દીકરી અને કાંતિલાલ તથા મણિલાલ નામે બે દીકરા એ પ્રમાણે ત્રણ ફરજંદ (છોરૂ) હતાં. કમળાવતીને બારમું વરસ ચાલતું હતું. કાંતિલાલ ચાર વરસનો અને નાનો મણિલાલ બે વરસની ઉમ્મરનો હતો. એ પ્રમાણે બંને ભાઇઓની બાળવય ચાલુ હતી.

૨ શિક્ષણ (અભ્યાસ).

કમળાવતીને તેની મા[illegible] નાનપણથીજ સારી રીતે વાતોઆ અને શિખામણદ્વારા [illegible] આપી ઘર કેળવણી આપ્યા કરતી હતી અને છ વરસની [illegible] ગુજરાતી લખવા વાંચવાના તથા [illegible] શિક્ષણને માટે ગામની કન્યાશાળામાં અભ્યાસ કરવા [illegible] અને આઠ વરસની ઉમ્મર થતા જૈન શાળામાં ધાર્મિક જ્ઞાન લેવાનું શરૂ કર્યું હતું. અગિયાર બાર વરસની વય થતા [illegible] શાળાઓમાં અભ્યાસ કરી ના

જ્ઞાન મેળવ્યું હતું. તેમજ ઘર તરફથી માત પિતાના ઉત્તમ સંસ્કારો તથા શાળામાંથી મળતા બોધને લીધે તેનામાં ઉત્તમ સદ્ગુણોનું આવર્તન થયું હતું.

કમળાવતીમાં એક મુખ્ય ગુણ એ હતો કે તે **વખતને સુદલ નકામો જવા દેતી નહી,** શાળામાંથી ઘેર આવે કે તરતજ પાછી ઘર કામમાં લાગી જાય, અથવા તો પોતાના બે નાના ભાઇઓને રમાડવામાં અને માતાને સહાય કરવા જેવા કામો શું શું કરવાના છે, તે તેમને પૂછીને તે કરવામાં આનંદ માનતી હતી. જરાપણ નવરા બેસી રહેવું તેને ગમતું નહિ. જ્યારે જોઈએ ત્યારે તે કામમાં ગુંથાએલી હોય, અને જ્યારે જ્યારે અવકાશ મળે ત્યારે પોતાનો અભ્યાસ ખરો કરવામાં તે વખત ગાળતી હતી.

વળી ઘર કામથી પરવારી બપોરના વખતે પ્રેમ કુંવર–ગામમાંથી આવેલું શીવણનું, ગુંથણનુ કે કસબી ભરતનું કામ કરવા બેસતી હતી. અને કમળાવતીને રજાને લીધે શાળામાં જવાનું ન હોય તો તે વખતે માતાની પાસે બેસી નાનપણથીજ તે દરેક કામ કાળજીથી શીખતી હતી. પ્રેમકુંવર પણ ખંત રાખી આવા ઉદ્યોગના કામ શીખવતી હતી. જેથી ત્રણચાર વરસમાં તો ઉદ્યોગ હુન્નરનું તમામ કામ તે શીખી ગઈ. થોડા **વખતનો પણ લક્ષ રાખી ઉપયોગ કરવો.** એ ગુણને લીધે તે સર્વ કામમાં કુશળ બની હતી.

૩ કમળાવતીની લાયકાત.

શોભાગ્યચંદ શેઠ જ્યાં રહેતા હતા, તે મહોલ્લામાં કુટું-બી ભાઇઓના પચ્ચીશ ઘરનો જથ્થો હતો. કમળાવતીનો શાંત અને હસમુખો સ્વભાવ, તેની બુદ્ધિ, વિનય, વિવેક, કાર્ય-

કુશળતા, આનંદિત સુંદર મુખ કાન્તિ તથા મધુરી વાણીને લીધે મહોલ્લાના નાના મોટા સર્વ કુટુંબી જનો તેને બહેન કહીનેજ બોલાવતા હતા. અને સઘળી વહુઆરૂઓ તો બા કહીનેજ બોલાવતી હતી. આખા મહોલ્લાના સ્વજન વર્ગ ઉપર તેની શીતળ છાયા પડી ગઇ હતી. ગામની જ્ઞાતિમાં પણ તેની સારી પ્રશંસા થઈ રહી હતી. મહોલ્લાના કુટુંબી જનોમાં મહેમાન-પરોણા આવેલ હોય ત્યારે અગર જરૂરના પ્રસંગે રસોઈના કાર્યમાં મદદ કરવાને ઘણી ખરીવાર આમંત્રણો આવતા, અને પોતાની માતાની રજા લઈ હોંશથી કમળાવતી બોલાવનારને ત્યાં જતી હતી. મહોલ્લામાંથી ઘણી ખરી તેના જેવડી બહેનપણીઓ શીવણકામ, ગુંથણકામ, રેશમનું ભરતકામ તથા કસબી જરીનું ભરત કામ શીખવાને માટે બપોરના નવરાશની વખતે અવાર નવાર આવતી, તેમને તે ઉમંગથી શીખવતી હતી. અને મહોલ્લાના ચોકમાં ચાંદની રાત્રીને વિષે કુટુંબી વર્ગનાં બૈરાંઓ ગીતો ગાવાને ભેગાં થતાં, ત્યારે તેમાંપણ તે અગ્રેસર તરીકે સારો ભાગ લેતી અને સુંદર ગીતો બધાંને ગવરાવી સૌને આનંદ ઉપજાવતી હતી.

૪ પિતાની માંદગી.

કમળાવતીની બાર વરસની ઉમ્મર પૂરી થવા આવી ત્યાં સુધીમાં તેનું વેવિશાળ (સગપણ) કરેલું ન હતું. તેના પિતાશ્રી સોભાગ્યચંદ શેઠ કોઈ લાયક મુરતીઆ વેરે તેનું સગપણ કરવાની તજવીજમાં હતા. પણ દૈવવશાત તેમને અર્ધાંગવાયુનુ દરદ લાગુ થયુ. દિવસે દિવસે શરીર વધારે બગડવા માંડયું. અને જમણી બાજુ તરફનું અર્ધુઅંગ તદન ઝલાઇ ગયું. અને પથારીવશ થઈ પડ્યા. હવે તેમનાથી કશું કામકાજ

દીધો, તેથી શોભાગ્યચંદ શેઠની તથા પ્રેમકુંવરની ગામમાં તથા જ્ઞાતિમાં સારી કીર્ત્તિ ફેલાણી અને સૌ તેની વાહવાહ બોલવા લાગ્યા.

૬ માત પિતાનો પુત્રી પ્રત્યે સંતોષ.

પ્રેમકુંવર—બ્હેન કમળાવતી ! છેલ્લા પાંચ વરસમાં મારાથી બની શક્યું તે પ્રમાણે ઘર સંબંધી વ્યવસ્થા રાખવાનું તથા રસોડા સંબંધી રસોઈ પાણી વિગેરેનું દરેક કાર્ય જયણા પૂર્વક કેવી રીતે કરવું તે મેં તને કાળજી રાખી શીખવ્યું છે, વળી ઘર સંબંધીનું બીજું છુટક કાર્ય–દળવું, ભરડવું, અનાજ વિગેરે સોવું, ઝાટકવું, ખાંડવું અને સાફસુફ રાખવું, વિગેરે ઘર સંબંધીના દરેક વ્યવહારૂ પરચુરણ કાર્યો તું સારી રીતે જાણે છે, અને કરી શકે છે. આપણા ઘરના દરેક કાર્યોમાં તું પૂર્ણ માહિતગાર થએલી છું, એટલુંજ નહિ પણ તું તારે મોસાળ તારા મામાને ત્યાં છ મહિના હમણાં જ રહી આવી છું, જેથી તેમના ઘરના વહીવટનો પણ તને સારો અનુભવ થયો છે; અને તહેવાર આદિ પ્રસંગોએ જમણને માટે જુદી જુદી જાતના પકવાનો તથા ઉંચા પ્રકારની રસોઇ અને પરગામથી આવેલા મેમાન–પરોણાઓ માટે તથા શુભ ટાણા અવસરને માટે જુદી જુદી પ્રકારની સામગ્રીઓ અગાઉથી ઘરમાં પોતાની ગુંજાશ પ્રમાણે કેવી રીતે તૈયાર રાખવી, એ સર્વ કાર્ય તારા મોસાળમાં રહીને અને આપણા મહેલ્લાના ગ્રહસ્થ પાડોશીઓના ઘરની રીતભાત જોઇને તથા આપણા ઘરની રીતભાત પ્રમાણે એ સર્વ શીખીને તું માહિત ગાર થએલી છું, જેથી તું તારા સાસરીઆના ઘરનો ગ્રહકાર્યભાર તારી પોતાની વિવેક બુદ્ધિથી કુશળતા-ભરી રીતે ઉપાડી લઈ તારી સાસુજી અને નણંદોને તથા ઘરના તમામ માણસોને પૂરેપૂરો સંતોષ આપી શકીશ. જેથી તારી

કાર્યકુશલતા અને સદ્બુદ્ધિ માટે તારા પિતાશ્રીને તથા મને ઘણો આનંદ થાય છે.

દીવાળીનું આણું—બ્હેન કમળાવતી ! તને પરણ્યાને હવે નવમો માસ બેસવાનો જેથી દેશાચાલ પ્રમાણે તારા સાસરીઆ તરફથી આણું તેડવા આવશે; અને આવતી દિવાળીના પ્રસંગ ઉપર ધનતેરશના દિવસે આણું વેળાવી તને તારા સાસરે મોકલવાની છે. જેથી એ આણા સંબંધી મારે કેવી રીતે તજવીજ રાખવી, તે કાર્યનો વિચાર મને એક મહિનાથી થયા કરે છે. દીકરીનો હક માવતર ઉપર છે, એ હું સારી રીતે જાણું છું. પણ મારે આપણા ઘરના સ્થિતિનો અને બજારમાં આબરૂ સચવાઇ રહેવાનો ખ્યાલ રાખવાની પ્રથમ જરૂર છે. તારા પિતાશ્રીની માંદગી ને લીધે તેઓ ત્રણ ચાર વર્ષ થયા ખાટલા વશ છે. હવે તો તેમનું અંગ મુદ્દલ હરીફરી શકતું નથી. તેમજ તારાં બે ભાઇઓ નાનાં બાળક જેવા છે, એ ત્રણેની સારવારમાં તું મને સારી મદદગાર હતી. તું હવે સાસરે જવાથી તારા તરફથી જે ટેકો મળતો હતો, તે પણ હવે બંધ થઇ જવાનો છે. હવેથી ઘરનું સઘળું કામકાજ મારે એકલાજ કરવું પડશે. અને તારા પિતાશ્રીની માંદગીની સઘળી સારવાર મારે પોતાનેજ કરવાની છે. તેમનું શરીર સાજું અને સારૂં હોય, ત્યારની વાત જુદી છે. પણ અત્યારે માંદગીના બંધનમાં તો તેમના આત્માને જરા પણ દુઃખ ન લાગે, એવી રીતે સંભાળીને મારે વર્તવાનું છે. જેથી કરી શીવણ, ભરતનું કે દળણી કામ કરી પાંચ પૈસા ઘર ખર્ચના માટે પેદા કરવાનું કામ હાલમાં ચાલુ છે, તે પણ હવે બરાબર નભી શકશે નહિ તેમજ તારા લગ્ન પ્રસંગની ખરાજાતના દેવામાંથી પણ હું પૂરેપૂરી મૂક્ત થઇ શકી નથી, એ વાતતો તું જાણે

છે. આવી સ્થિતિમાં તારા આણાનું કામ હવે મારે થોડા વખ-તમાંજ ઉકેલવું પડશે તેની ચિંતા મને થયા કરે છે.

કમળાવતી—બા, તમારે મારા આણા માટે બહુ ચિંતા કરવી નહિ. આપણા ઘરની સર્વ બાબત મારાથી કાંઈ અજાણી નથી, આણામાં બીજા શેઠીઆઓની દીકરીઓની પેઠે કરીઆવર ન થાય, અને થોડો થાય કે મુદ્દલ ન થાય, તેથી મને દુઃખ લાગવાનું નથી અગર ઓછું લગાડવાનું મારે કાંઈ કારણ નથી. હું કાંઈ અણ સમજુ નથી. તમે આજ સુધીમાં મારે માટે ઘણું ઘણું સહન કર્યું છે, એ તમારો ઉપકાર હું કદીપણ ભૂલું તેમ નથી. અને તમારા ઉપકારનો બદલો પુત્રી તરીકે હું વાળી શકું તેમ નથી. તમે મને એ વખતે સારી આશીષ આપો એટલે મને સર્વ મળ્યું એમ હું માની લઇશ; વળી મારા બે ભાઇઓ નાનાં છે, તેમને ઉછેરી મોટા કરો, અને ભણાવી ગણાવી હોશિઆર કરો એટલે મારી સર્વ આશાઓ સફળ થશે. મારા પિતાશ્રી તથા તમે બંને ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધાવંત છો, અને નીતિમય સદાચરણથી તમે ગ્રહવ્યવહાર ચલાવી રહ્યા છો, અને ખરા સંકટને સમયે પણ સદ્બુદ્ધિ સાચવી રહ્યા છો, જેથી અવશ્ય આપણા કુટુંબનું કલ્યાણજ થશે, અને મારા પિતાશ્રીને પણ હવે આરામ આવી જશે તથા સર્વ પ્રકારે સંકટનો સમય મટી સુખનો સમય જરૂર પ્રાપ્ત થશે, એ પ્રમાણે મારૂં હૃદય બળ મને સુચવી રહ્યું છે, તે તમો બંનેને મારા અંતઃકરણના ખરા ભાવથી હું નિવેદન કરૂં છું.

વાહ! પુત્રીના મુખેથી આવા સુંદર શબ્દો સાંભળી માતા તથા પિતાને આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. શાણી દીકરીએ સાસરે જતાં પહેલાં અગાઉથી પોતાની ફરજ બજાવી લીધી, અને આપણી ચિંતાનો બોજો ઓછો કરવા પ્રયત્ન કર્યો, તે જાણી ડાહી પુત્રી પ્રત્યે બંનેનો સદ્ભાવ વધ્યો અને સંતોષ પામ્યા.

માતાનો સદ્બોધ.

૧ સામાન્ય હિત શિક્ષા.

૧ કરિયાવર વિષે—પ્રેમકુંવર કહે છે. બ્હેન કમળાવતી ! તું ડાહી અને સમજણી પુત્રી છું, એટલે માવતરની સ્થિતિ અને સંયોગો પ્રમાણે થોડા કરિયાવરથી તારા મનને સંતોષ રહી શકશે જેથી તને દુઃખ લાગે તેમ નથી એ વાત ખરી, પણ આપણી જ્ઞાતિમાં ગૃહસ્થ માણસોએ કરિયાવર આપવાનો રિવાજ ઘણોજ વધારી દીધો છે. વળી કન્યાવિક્રય કરનાર માણસો પણ બહોળા હાથે દીકરીઆના દામ લેતા હોવાથી તેઓને પણ કરિયાવર કરતાં અડચણ આવતી નથી પણ સામાન્ય સ્થિતિના માણસોને વધી ગએલા રીવાજને લીધે ઘણું વેઠવું પડે છે. ગૃહસ્થ માણસો તો સોનાના દાગીનાઓ આણામાં કરાવી આપે છે. વળી પલંગ, પટારા કે કબાટો અને તાંબા, પીતળ કે જર્મનનાં વાસણો વગેરે અનેક ચીજો દીકરીને કરિયાવરમાં આપતાં આપણે જોઇએ છીએ, તેના પ્રમાણમાં અમે તો તેવું કાંઈ કરી શકીએ તેમ નથી. માત્ર બે પાંચ જોડ લુગડા આપી અમારે સંતોષ માનવાનો છે. પણ તે કરિયાવર કરતાં વધારે કિંમતી કરિયાવર તરીકે મારે તને ઉત્તમ સદ્બોધ આપવાનો છે તેનું બરાબર અંગીકાર કરીશ અને તે પ્રમાણે વર્તીશ એટલે તેથી તું તારા સાસરીઆના કુટુંબમાં સારી રીતે માન પ્રતિષ્ઠા મેળવી શકીશ અને સર્વ પ્રકારે સુખી થવા પામીશ. તે જોઈ અમને વધારે હર્ષ અને સંતોષ થશે.

૨ કપડાં વિષે—હાલના જમાના પ્રમાણે તારામાં કોઇ પણ પ્રકારની આછકલાઈ નથી કેટલાક બૈરાંઓ તો બહુ ઝીણાં અને

ઓછાં વસ્ત્રો પહેરે છે, એ કાંઈ ઠીક નથી. એથી તો શરીર અરધાં નવસ્ત્રાં જેવાં દેખાય છે અને તેમાં પોતાની અને પોતાના ઘરની લાજમર્યાદા સચવાતી નથી. સામાન્ય રીતે સારાં લુગડાંલત્તાથી નભાવી લેવું એમાંજ આપણી શોભા છે. ખપજોગાં લુગડાં લેવરાવવાં અને બે વર્ષ ચાલે તેટલી ભરતી રાખવી એ ઠીક છે. પણ વધારે પડતો ખર્ચ કરાવી પેટી પટારા ભરી મૂકવાં એ સારૂં ગણાય નહિ. તારામાં આછકલાઇનો દુર્ગુણ નથી તેથી મારે તને એ બાબત વધારે કહેવાનું નથી.

૩ ઘરેણાંગાંઠા વગેરે—આપણને જે સાંપડેલાં હોય તે સંભાળીને વાપરવાં અને જરૂર ન હોય ત્યારે અગર કામકાજની ભીડ વખતે સાચવીને મૂકી રાખવાં. વારંવાર તૂટી ન જાય તેની સંભાળ રાખવી. હાલમાં તો દર વર્ષે નવી નવી ફૅશન વધતી જાય છે અને નવા નવા ઘાટ થતા જાય છે, જેથી બીજાઓના દાગીના જોઈને તેવા કરાવવાના મોહમાં કે લાલચમાં ફસાવું નહિ અને ઘરનાં વડિલોની ઇચ્છા વિના તેવા કરાવી આપવાની માગણી પણ કરવી નહિ.

૪ ઘણાંખરાં ઘરોમાં આપણે જોઈએ છીએ કે પહેરવા ઓઢવા અને વાપરવાની ચીજો લાવી આપવાના કે કરાવી આપવાની પંચાતનાજ કજીઆ ચાલ્યા કરતા હોય છે. દીકરીઓને અને વહુવારૂઓને પહેરવા ઓઢવાના કોડ નવી ફૅશન વધી પડવાને લીધે કોઈ રીતે પૂરા પડતા નથી અને ઘરના માણસોને નકામા હેરાન કર્યા કરે છે અને નિરાંત વળવા દેતા નથી. તેમાં વળી વિવાહ આદિ સારા પ્રસંગે કે વાર તહેવાર જેવા ઉત્તમ દિવસોએ તો ઘરનાં બૈરાંઓ તરફથી ઠેર ઠેર ઝગડા થતા નજરે પડે છે. આપણે તો એવી પંચાતો અને કજીઆ કંકાસથી સદાય દૂરજ રહેવું.

એવા ઉત્તમ દિવસોએ તો પોતાનાં સાસુ, સસરા કે વડિલો આપણને પહેરવાનું જે કાઢી આપે અગર કહે તે પ્રમાણેજ કરવું-એમાંજ પૂર્ણ સંતોષ રાખવો. જેથી આપણી લાયકાત અને સન્માન વધે છે.

૨ ઘરનાં કામકાજ સંબંધી.

૫ જયણા વિષે—બેટા કમળાવતી ! આપણે શ્રાવક છીએ અને જીવોની દયા પાળવી એ આપણી મુખ્ય ફરજ છે. જેથી સવારે ઊઠીએ છીએ ત્યારથી તે રાત્રે નવ દશ વાગે નિરાંતે સૂઈ જઇએ છીએ ત્યાં સુધીમાં ઘરનાં દરેક કાર્યો જયણાપૂર્વક થતાં તું આપણે ઘરે જુએ છે. તે પ્રમાણેજ તારા ઘરે પણ તારે સંભાળથી જયણા પાળવાની ખંત રાખવી. તને જયણા પાળવાની ટેવ પડેલી છે, તેમાં આળસ કરી જયણાની ઉપેક્ષા કદી કરવી નહિ. એ આપણો અણમૂલો ધર્મ છે. દરેક કાર્યમાં જયણાની સંભાળ રાખવાથી જીવજંતુઓ મરતા બચે છે અને આપણાં શરીરો નિરોગી રહે છે. એ પ્રમાણે કરવાથી શું શું લાભ થાય છે અને સંભાળી નહિ રાખવાથી કેવા કેવા અનર્થો (હાનિ) થાય છે તે હું તને મારા અનુભવ પ્રમાણે હવે પછી સમજાવીશ, તે તું બરાબર ધ્યાનમાં રાખજે.

૬ ધાર્મિક વૃત્તિ સાચવવી અને ગુણવંત બનવું એ આપણી પહેલી ફરજ છે. પાછલી ચાર ઘડી રાત્રિ બાકીહોય ત્યારે પથારીમાંથી જાગી ઊઠવું અને પોતાના અવકાશ પ્રમાણે સામાયિક પ્રતિક્રમણ,પરમાત્માનું સ્મરણ આદિ જે કાંઈ બની શકે તે કરીલેવું. બાળ બચ્ચાંઓની બનતી સંભાળ લેવી. પોતાના પતિ અને સાસુ, સસરા વગેરે વડિલવર્ગ નિદ્રામાંથી જાગ્યા હોય તેમને પગે

લાગવું. એ પ્રમાણે વડીલો પ્રત્યેનો વિનય ભાવ સાચવીને પછી દેવદર્શન કરી ગૃહકાર્યમાં જોડાવું.

૭ આરોગ્ય—શરીરે સાજા નરવા રહેવા માટે કસરતની બહુ જરૂર છે. પુરૂષોને કસરત કરવાના અને ફરવા હરવાના જુદા જુદા સાધનો અને પ્રસંગો ઘણા હોય છે અને શરીરશક્તિ વધારવાને તેમને ઘણે પ્રકારે તકો સ્વાભાવિક મળી રહે છે. પણ સ્ત્રીઓને માટે તો દળવું, ખાંડવું, નદી, કુવા કે તળાવેથી પાણીનાં બેડાં ભરી લાવવાં, છાશ તાણવી, ઘરનાં કપડાં ધોવાં, એ વગેરે ઘરનાં દરેક કાર્યોમાં ઘણી સારી રીતે કસરતશાળાનું જ તત્વ રહેલું છે. સુખી ઘરનાં ઘણાંખરાં બૈરાં દળતાં, ખાંડતાં કે પાણી ભરતાં નથી, જેથી તેમનાં શરીરને કસરત નહિ મળવાથી તેમનાં શરીરના બાંધા ઘણા નબળા રહે છે અને તેથી તેઓ અનેક પ્રકારના રોગમાં સપડાય છે. જેને ઘરમાં કામકાજ કરવાનું હોતું નથી એવી કેટલીક સ્ત્રીઓનાં શરીર લોહીવગરનાં, નિસ્તેજ અને પીળાં પડી ગયેલાં હોય છે, શરીરમાં તાકાત હોતી નથી અને દરરોજ વૈદ—દાકતરને ત્યાં દવાની શીશીઓ ચાલતી રાખવી પડે છે. માટે શરીરનું આરોગ્ય સાચવવા સારૂ ઘરના દરેક મહેનતવાળાં કાર્યો જાતે જ કરવાની ટેવ રાખવી બહુ જરૂરની છે.

૮ ઘઉં, બાજરો વગેરે જે કાંઈ દળવાનું હોય તે આગલે દિવસે સોઈ, ઝાટકી બરાબર સાફ કરી રાખવું જોઈએ. એ પ્રમાણે ન કરીએ તો ધનેડાં આદિ અનેક જીવજંતુ ઘંટીમાં પીસાઈ જાય અને આપણને દોષ લાગે. દળવા બેસતી વખતે ઘંટીનું ઉપલું પડ ઊંચું કરી તેનો નાળો હોય તે કાઢી નાખવો અને થાળું વગેરે સાંબેલાથી સાફ કર્યા પછી જ દળવાનું શરૂ કરવું જોઈએ

આટલી તજવીજ ન રાખીએ તો ઘંટીના ગાળાનો દાણામાં રહેલા જીવો તથા પાછળથી ભરાઇ ગયેલા જીવજંતુઓ ઘંટીમાં દળાઇ જવાથી મરી જાય અને આપણા પેટમાં તે લોટ જવાથી અનેક રોગો ઉત્પન્ન થાય, તેનું દુ:ખ આપણે ભોગવવું પડે. પાછલી રાત્રે અંધારાને વિષે દળવું પડે ત્યારે દીવો કરી ઘંટી તળે સર્પ વગેરે કોઇ જીવ ભરાઈ રહેલ હોય તેની તપાસ કર્યા પછી દળવા બેસવું. કારણ કે ઘંટી નીચેથી સર્પ કરડવાથી ઘણાના જીવ ગયેલા સાંભળ્યા છે. આ પ્રમાણે દળવાનું કાર્ય શરૂ કરતાં પહેલાં પુરતી સંભાળ રાખવી ઘટે છે. વળી દળવાનું કાર્ય કરવામાં આપણે તિથિઓ પાળવાની હોય છે તેથી બે ત્રણ દિવસ ચાલી શકે તેટલો લોટ વહાણું વાતા પહેલાં દળી લેવો જોઇએ, જેથી ઘરનાં બીજાં દરેક કામોને વેળાસર પહોંચી શકાય.

૩ પહેલા પહોરનું ગૃહકાર્ય.

૯ સર્વેની પથારીઓ કે ખાટલા વગેરે ઉપાડી લેવા, ઘરમાંથી કચરો કાઢવો, પાણી ગળવું અને નવું તાજું પાણી ભરી લાવવું તથા ઘરનાં વાપરવાનાં વાસણો માંજવાં, એ પ્રથમ કરી લેવાં જેવાં અગત્યનાં કામો છે. તે આપણી અનુકુળતા પ્રમાણે એક પછી એક જયણાની કાળજી રાખી કરી લેવાં જોઈએ. ઘરમાં સાસુ, નણંદ કે દેરાણી, જેઠાણી વગેરે બીજાં બૈરાંઓ હોય છે તેથી ઘરનાં બધાં કાર્યો કાંઈ એક જણને કરવાં પડતાં નથી. પણ આપણાથી બની શકે અને સાસુ વગેરે વડીલ તરફથી આપણને સોંપાય તે તે દરેક કાર્ય ઉત્સાહપૂર્વક અને જેમ બને તેમ વેળાસર કરી લેવાની ટેવ રાખવી અને કામમાં કશી ખામી ન આવે તેની પુરી સંભાળ રાખવી.

૧૦ **પાણીવિષે**—પાણીઆરાની ઉપર નીચે તથા આસ-પાસ વાળી સાફ કરવું. પછી રાતવાસી પાણી સારા ગળણા વતી ગોળાઓ, ગોળીઓ વગેરે વાસણોમાં ગળી લેવું. ગરણાનો સં-ખારો ગળેલા પાણીથી વાળી લઈ જે નદી, કુવા કે તળાવનું તે પાણી હોય ત્યાંજ તે સંખારો નાંખવો. અણગળ પાણીમાં ઘણાજ જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, તેથી પાણી ગળ્યા વિના વાપરવાથી બહુ પાપ લાગે છે વળી શરીરમાં અનેક રોગો થાય છે અને માંદા પડાય છે. સમજુ માણસો તો હાથ પગ ધોવા જેવાં પરચુરણ કામમાં પણ ગાળ્યા વિનાનું પાણી કદી વાપરતા નથી. પછી ઘરની વપરાશ માટે નદી, કુવા કે તળાવેથી પાણી ભરી લાવવાનું હોય તે પણ ગળીનેજ લાવવું. પાણી ભરવાનું કામ સવારમાંજ ટાઢા પહોરે ઉકેલવું જોઈએ કારણ કે બહુ તડકો થયા પછી ભરવું ફાવે નહિ. ડોલ તથા સિંચણીઆનો ખપ પડતો હોય તો તે પણ સંભાળીને તપાસીને લેવાં કારણ કે તેમાં પણ જીવજંતુ વગેરે ભરાઈ રહેવાનો સંભવ રહે છે.

૧૧ **કચરો-પુંજો** ઘરના દરેક ઓરડા, ઓસરી, રસોડા વગેરેમાંથી સારી સુંવાળી સાવરણી વડે સંજવારી કાઢવી. ખજુરીની સાવરણી સંજવારી કાઢવામાં કદી પણ વાપરવી નહિ. કારણ કે તેનાં પાંદડાંઓની ધાર ઘણીજ તીક્ષ્ણ હોય છે તેથી કીડી, મકોડી વગેરે ઝીણા જીવડા અને જંતુઓનો નાશ થઈ જાય છે. વળી તેની ફાંસ પણ હાથના આંગળાઓમાં વાગી બેસે છે. ઘરનો વાળેલો કચરો એક ટોપલીમાં ભરી લઈ કોઈના પગ તળે કચરાય નહિ એવી જગોએ નાંખવો.

૧૨ **વાસણો**—ઘરનાં લોટા, થાળીઓ, વાટકા, પ્યાલા વગેરે તમામ વાસણો પ્રથમ પુંજણી વતી સાફ કરી પછી માંજવાં

કારણ કે કાંસાનાં, તાંબાનાં અને પીતળનાં વાસણો રાતવાસી રહે, તેના ઉપર ઝીણાં કંથવા વગેરે જીવાત વળગી જાય છે, તે મરી ન જાય માટે પુંજવાની જરૂર છે. અને બેડાં, બોઘરણાં, ઉનામણા વગેરે મોટા વાસણો પણ તપાસી ગળેલા પાણીથી ઉટકી માંજીને સાફ કર્યા પછી વાપરવા. બ્હેન! આટલી શીખામણ તું દરેક કામ કરવામાં બરાબર ધ્યાનમાં રાખજે.

૧૩. દુઝણાં–પોતાના ઘરે દુઝણા માટે ગાય, ભેંસ અને બીજા પણ ઢોર રાખવામાં આવતાં હોય તો એવા મુંગા–અબોલ પ્રાણીઓને ચાર પૂળો નાંખવાની, પાણી પાવાની, તેની ગમાણમાંથી વાસીદું કચરો વગેરે કાઢવાની અને દુઝણાં ઢોરોને દોહવાની તકે તકે દરેક વાતે સંભાળ લેવી જોઈએ. ગાયને વાછડી કે વાછડો હોય અને ભેંસને પાડી કે પાડો હોય તેમને દોહતાં પહેલાં અને પછીથી પણ બરાબર ધવરાવવાં જોઈએ. વાછડા અને પાડાઓને પણ અધુરા ધવરાવવા નહિ તેમને પણ ઘરનાં બચ્ચાંઓની પેઠે ખાતાં શીખવવું અને પાળીપોષીને ઉછેરવાં જોઈએ. ઘર આગળ દુઝણા ઢોર રાખવાં એ કુટુંબ વગેરેના સુખને માટે વધારે સારૂં અને શોભાભરેલું છે. ન્હાનાં ગામોમાં દુઝણાં રાખવાનો વધારે પરિચાલ હોય છે.

૧૪ દુઝણાં ઢોરવાળાને પરોઢમાં વહેલા ઉઠી છાશ વલોવવાનો રિવાજ હોય છે. જેથી વલોણું કરતાં પહેલાં દૃધજમાવેલાં ગોરસાં તથા છાશ કરવાની ગોળી અને વલોણાંનો વાંસ વગેરે તમામ બરાબર તપાસી ઊનાં પાણીથી સ્વચ્છ કરવા જોઈએ. ગોરસાં ઉઘાડાં રહી ગયેલાં હોવાં ન જોઈએ કારણ કે ઉઘાડાં ગોરસાંમાં ગરોળી, ઉંદરડી, કુદાં, કંસારી વગેરે જીવો પડવાનો

વધારે સંભવ છે. માટે ગોરસાં ગોળીમાં પૂરતાં પહેલાં બરાબર તપાસી લેવાં અને સંભાળથી પૂરવાં અને ગોળી પણ પૂંજણી-વતી પૂંજીને ઊકાળેલા ઊના પાણીથી ધોઇને સાફ કરવી અને તેજ પ્રમાણે વાંસ વગેરે સાધનો પણ ધોઇને સાફ કરીને જ વાપરવાં. બેદરકારીથી વલોણું કરનારને ત્યાં સાપ, ઉંદર, ગરોળી કે બીજાં પ્રાણી પણ પીલાઇને મરી જવાના દાખલા બનેલા છે. એ જીવના ઝેરથી આખી ગોળી ભરાઇ જાય છે. તેની ખબર પડતાં માખણ અને છાશ વગેરે ખાડો ખોદી ભોંયમાં દાટી દેવું પડે છે. કારણ કે તે કોઈ પણ પ્રાણીના ખાધામાં આવે તો ખાનાર પી-નારના પ્રાણ જાય છે. માટે ઘરનું આવું કામ કરવામાં ઘણી કાળજીથી સંભાળ રાખવાની જરૂર છે.

૪ બીજા પહોરનું ગૃહકાર્ય.

૧૫ બહેન કમળાવતી! ઉપર ગણાવેલાં જરૂરી કાર્યો તારે નવ વાગતા સુધીમાં ઠંડા પહોરે વેળાસર આટોપી લેવાં જોઇએ અને તે કામમાંથી છુટા થઇને તારે પોતે તારાં સાસુજી, જેઠાણી કે નણંદ વગેરે સેવાપૂજા કરવા જતાં હોય તો તેમની સાથે અગર તેમને પૂછીને સેવાપૂજા કરવા જવું. પણ જતાં પહેલાં ઘરમાં પતિ તરફનું જે કાંઈ કામકાજ હોય તે અધુરૂં મૂકીને કે ન્હાનાં બાળકોને રોતાં મૂકીને જવાની ઉતાવળ કદી કરવી નહિ. જેથી સૌને સંતોષ રહે અને કોઇને મન-દુ:ખનું કારણ ન રહે.

૧૬ પ્રભુદર્શન કે સેવા કર્યા પછી ઘરની રસોઈનાં કામ-માં પ્રવૃત્તિ કરવી. તેમાં ચુલાને જયણાપૂર્વક પૂંજવો. ઠંડી રાખમાં વખતે ઝીણી જીવાત પડેલી હોય માટે ઉપર ઉપરથી ... ક રાખ કાઢી નાંખવી અને જોઇ તપાસીને ચુલાની તથા

તો ખરેખરી સંભાળ રાખી જયણા પાળવાની છે.

ઘણું લાકડામાં ઝીણું કંથવા કે કીડીઓ, ધીમેલ આદિ જીવાત રહેલી હોય છે અગર લાકડાં સડેલાં કે પોલાં હોવાથી વખતે તેમાં જીવાતનો પાર હોતો નથી. વળી કાનખજુરા, વીંછી સાપનાં કણાં કે બીજા અનેક જાતના જીવો તેમાં ભરાઇ રહેલા હોય છે, જેથી તે બરાબર જોઇ તપાસી અને એકાદ પત્થર સાથે ખંખેરીને લેવા જોઇએ. અને લીલાં લાકડાં હોય તે બાળવાના કામમાં લેવાં નહિ. છાણાં થાપેલાં કે અડાયાં હોય તે ભાંગીને જોઈ તપાસી ખંખેરવાં અને ચારણાવતી ચાળીને લેવા. છાણાં જો લીલાં હોય તો અંદરથી ઇયળો, ગધેયાં કે બીજી જીવાત નીકળે છે. માટે આપણે રસોઈ કરનાર બૈરાંઓને બળતણ બાળવામાં છાણાં લાકડાની જયણા તો સૌ કરતાં વિશેષ સાચવવાની છે.

૧૭ રસોઇ કરવામા પણ ક્ષણે ક્ષણે દરેક ચીજ બનાવતાં જીવાત અંદર પડી મરી ન જાય તેની બહુ સંભાળ રાખવાની જરૂર છે, તેથી તેના રક્ષણને માટે ચુલાઉપર ચંદરવો જરૂર બાંધવો અને તે મેલો થતા અમુક દિવસે બરાબર ધોવરાવી ફરી બાંધવો, એ પ્રમાણે તેની દેખરેખ કરવી જોઇએ. રસોઈ કરતી વખતે શાક, દાળ, ભાત વગેરેનાં વાસણો ચુલા ઉપર હોય ત્યારે કે નીચે ઉતાર્યા પછી થોડી વાર પણ અણઢાંક્યાં ઉઘાડાં રાખવા નહિ. વ્હા, દૂધ વગેરે ઉના કરીએ ત્યારે તે પણ ઉપાડ ચડી ન જાય તેની સંભાળ રાખવી.

રસોઈ કરતી વખતે દાળ, કઢી કે રાબડી વગેરે દરેક પ્રવાહી વસ્તુઓમાં ગરોળી વગેરે ઝેરી જીવો અંદર પડીને રસોઈમાં ઊકળી જવાથી તેના ઝેરને લીધે ઘણે ઠેકાણે તે ખાનારનાં મોત નીપજ્યાં છે અગર તો જીવ જંતુઓના કકડા ખોરાકમાં જવાથી માણસો સખ્ત માંદા પડવાના કેસો બનેલા છે. માટે રસોઈનાં વાસણો ભુલથી પણ ઉઘાડાં ન રહી જાય તેની પુરી સંભાળ રાખવાની છે. તેમજ ઘરમાં વાપરવાને માટે દહીં, દૂધ, ઘી, તેલ, સાકર, ખાંડ, ગોળ વગેરે ચીજો આણેલી હોય તે પણ બરાબર ઢાંકીને રાખવી જોઇએ અને એ ચીજો ઉપર કીડી મકોડી ન ચડે તેવી તજવીજ રાખવી જોઇએ. વળી ઘી, તેલ અને અથાણાં તથા ગળપણનાં વાસણ અવકાશે હંમેશાં સંભાળતાં રહેવું જોઇએ. રાત્રે સુતાં પહેલાં તે દરેક ચીજોનાં વાસણો ઘરમાં ઊઘાડાં ન રહી જાય તથા પાણીઆરામાં પાણીનાં વાસણો ઊઘાડાં ન રહી જાય, તેની સંભાળ લેવી. ઉંદરડાં, બિલાડાં વગેરે ઊઘાડી ન નાંખે તેવી ચોકસી પોતાની જાતે હંમેશાં કરવી જોઇએ.

૧૮ શાક—શાક સુધારવામાં પણ સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. ભીંડા અને કારેલાં વગેરે કેટલાક શાક જો સડેલાં જણાય, તો તેમાં જરૂર એળો હોય છે તેમજ બીજા કેટલાક શાકોમાં પણ ઝીણી જીવાત હોય છે, જેથી છોકરાઓ, અજાણ કે અજ્ઞાન માણસો પાસે શાક સુધરાવવું નહિ પણ બરાબર જોઈ તપાસીને કામ કરી શકે તેવાની પાસે તે સુધરાવવું. જેમ તેમ જલદી જલદી ઠેકાણે પાડી આપે તેવાનું તેમાં કામ નથી. બનતા સુધી ધીરજથી મોટા માણસોએ કે આપણે જાતે શાક તપાસી જોઇ સુધારવું એ વધારે સારૂં છે.

૧૯ સામગ્રીની ચીજો—રસોઈની સામગ્રીની ચીજો ચોમાસામાં વધારે સંભાળવાની જરૂર પડે છે. હળદર, મરચાં, મસાલા, હીંગ, ધાણાજીરૂં વગેરે હવેજની દરેક ચીજો ખાંડી રાખી હોય તેમાં અને આંબલી કોકમ વગેરેમાં પણ ચોમાસે જીવાત પડી જાય છે, તેથી વરસાદ બંધ પડે કે તરતજ ભરેલાં વાસણોમાંથી બહાર કાઢી, તડકે તપાવી, ચારણી વતી ચાળી, સાફસુફ કરી નવેસરથી ભરી લેવાની સંભાળ રાખવી.

૨૦ દાળ, ભાત, કઠોળ વગેરે ચીજો પહેલાથી સોઈ ઝાટકી સાફ કરી રાખવી અને જોઇ–તપાસી સુધારીને વાપરવી. મગ, મઠ, ચણા, વાલ, વટાણા વગેરે કઠોળ એ સર્વ રાંક જાત છે, તેને સડતાં કે બગડતાં વાર લાગતી નથી. તેમાં ભુંડ, ધનેડાં, એળો, જંગલા વગેરે જીવાત ઉપજી જાય છે અને સંભાળ નહિ લેવાથી ચોખા અને દાળમાં પણ બાચકા બાઝી જાય છે. એ બાચકામાં તો મોટી મોટી એળો હોય છે. માટે સીધુ સામાન બપોરના અવકાશને વખતે જરૂર પડે સુધારવાની અને સંભાળવાની ટેવ રાખવી, જેથી જીવાત મરતી બચે છે.

બાજરીનો લોટ પણ વધારે દિવસે કડવો થઈ જાય છે માટે ખપ જેટલો દળાવો અને બે ચાર દિવસમાંજ તાજો તાજો વાપરી નાંખવો. ઘઉંના લોટને પણ અમુક દિવસે રૂતુ પ્રમાણે કાળ પહોંચી જાય છે. બીજાઓને પુછીને તેવી સર્વે વાતો પણ ધ્યાનમાં રાખવી.

૨૧ રાંધની વખતે અનાજ વગેરે દરેક ચીજ જોઈ તપાસી બરાબર સાફ કરીનેજ વાપરવી કોઇ પણ બહેન વ્રત, નિયમ કે ઉપવાસ વગેરે ન કરી શકે તે પણ વિવેકપૂર્વક ઉપર બતાવેલી જતનાથી ઘરનાં દરેક કામકાજ સંભાળીને કરે તો તે

પણ વિશેષ પુન્ય ઉપાર્જન કરી શકે છે. બહેન ! આ સઘળી વાતનો ટુંક સાર એ છે કે ખાવાનું અનાજ વગેરે અને પીવાનું પાણી સદાય શુદ્ધ અને સ્વચ્છ રાખીને વાપરજે, જેથી તારા સાસરીઆમાં ઘરનાં બધાં જણ સુખી રહેશે અને તારા ગૃહકાર્યની સર્વત્ર પ્રસંશા થશે.

૨૨ બહેન ! તારા ઘરના વૈભવ અને સંપત પ્રમાણે બધી રસોઈ વિવેકપૂર્વક રાંધી ઘરનાં દરેક જણને પ્રસન્ન ચિત્તે અને હસ્તા વદને આનંદથી સાંજ સવાર બંને વખત તાજી રસોઇ કરી જમાડવાં અને સાસુ, સસરા વગેરે તમામ નાનાં મોટાં બધાંને જમાડીને પછી તું જમજે. આ પ્રમાણે ઘરનાં દરેક કામમાં વર્ત્તવું એ વહુવારૂઓની ખરેખરી ફરજ છે.

૨૩ બહેન ! તારી રસોઇને કાચી, પાકી, ખાટી, ખારી કે તીખી મોળી કોઈ કહે તેથી ગભરાવું નહિ કે રીશ ચડાવવી નહિ. પોતાની ભૂલ, ખામી કે સરતચુક થઈ હોય તે સુધારી લેવી, અને જરૂર પડે તો સાસુજી કે જેઠાણી વગેરે જે વડિલો હાજર હોય તેમને પુછીને રસોઈના પ્રમાણમાં હવેજ, મશાલા વગેરે નાંખવા જેથી તેમના ઘરની જરૂરીઆત અને રિવાજ પ્રમાણે રસોઈ સુધરી જશે.

૨૪ નાના દીયર કે નાની નણંદ વગેરે છોકરાંઓ જમવા બેસે ત્યારે જેમને બરાબર ફાવતું ન હોય તેવાની પાસે બેસી તેમને બરાબર વ્હાલથી જમાડજે. જમતી વખતે નાના બાળકોનાં શરીર ઉપર અને ભાણાં ઉપર માખીઓ ઉડતી ફરતી હોય છે, તે ઓચિંતી દાળ, કઢી, દૂધ, ભાત વગેરેમાં પડી મરી જાય છે. અને તે ખાવાના કોળીઆમાં પેટમાં ચાલી જાય તો થોડીવારમાં જ ચટી થાય છે અને જમેલું બધું બહાર નિકળી જાય છે. માટે

ખોરાકમાં માખી ન પડે તેવી નાનાં બાળકો માટે ખાસ સંભાળ રાખવી. શ્રાવણ, ભાદરવા માસમાં તો માખીઓનું ઘણું જોર વધી પડે છે. તે વખતે બરાબર ધ્યાન ન રાખે તો મોટાઓને પણ જમતાં જમતાં માખીઓ વીતાડે છે અને બહુ હેરાન કરે છે. એ વખતમાં તો રસોઈ રાંધવામાં અને પીરસતી વખતે. રસોઈનાં વાસણ થોડો વખત પણ ઊઘાડાં ન રહી જાય, તેની બરાબર સંભાળ રાખવી પડે છે.

૨૫ એઠવાણી—જમી રહે કે તરતજ પાટલા ઉપરથી થાળીઓ લઈ લેવી અને થાળીની એઠવાણી એક વાસણમાં ભરી લેઈ તે વાસણ મોટા છીબાથી ઢાંકવું જેથી માખીઓ વગેરે તેમાં પડે નહીં. બધી એઠવાણી એકઠી કરીને તરતજ, ગાય, ભેંશ, વાછરડાં, પાડાં વગેરે ઢોરો હોય તેને પાઈ દવી. જો ઢોર ન હોય તો મહેલ્લામાં જ્યાં નખાતી હોય ત્યાં એક બાજુ સંભાળથી રેડી દેવી. બેદરકારીથી કે બીજા કામમાં રોકાઇને ઝાઝી વાર પડતર રાખવી નહિ કારણ કે તેમાં પળે પળે સંમૂર્છિમ જીવો ઉત્પન્ન થાય, તેનો આપણને દોષ લાગે છે.

૨૬ ચુલાનું કામ કરનારને ચેતવણી—દાઝવું કે સળગવું. ચુલા પાસે રાંધનાર બહેન બરાબર સંભાળ ન રાખે તો ઊઠતાં બેસતાં સાડલાના છેડા કે લુગડાંના કોઈ પણ ભાગ અગ્નિની ઝાળને અજાણતા અડી જવાથી કે તણખા ઊડવાથી એકદમ સળગી ઊઠે છે. ભાત ઓસાવતાં કે દાળ, કઢીનાં વાસણ ચુલેથી ઊતારતાં હાથમાંથી લથડી પડવાને લીધે, તેની ધગધગતી ચીજો હાથ, પગ કે શરીરના કોઈ પણ ભાગ ઉપર પડવાથી એકદમ દાઝી જવાય છે. આવા દાખલા અનેક ગામમાં ઠેર ઠેર

બને છે અને લૂગડાં વધારે સળગી ઊઠવાથી અને અતિશે દાઝવાથી માણસ ત્રાસદાયક દુઃખ વેઠીને સારવાર કરવા છતાં ચીસો પાડતાં મરી જાય છે. માટે ચુલા પાસે રાંધનારે આ બાબતમાં બહુ સંભાળથી કામ લેવાની જરૂર છે. સહેજ ગફલત થવાથી ઘડીવારમાં ખરાબ પરિણામ આવી જાય છે. નાનાં બાળકોને તો ચુલા પાસે મુદ્દલ આવવાં દેવાં ન જોઇએ.

૨૭ બળતાં કપડાં ઓલવવાનો ઉપાય—(૧) બળનાર માણસે પોતે મસળી નાંખવાં અગર બની શકે તો બળતો સાડલો કાઢીને એકદમ દૂર ફેંકી દેવો અને બીજાં બળતાં કપડાં પણ તોડી વછોડીને ફેંકી દેવાં. તે વખતે નવસ્રાં થઈ જવાય તેની જરા પણ શરમ રાખવી નહિ. (૨) એમ ન બની શકે તો એકદમ ભોંય પડી આળોટવા મંડી જવું, જેથી બળતાં કપડાં સળગવાનું વધારે જોર કરશે નહિ. (૩) બુમો પાડવાથી બીજા માણસો દોડતા આવે તેમણે ગોદડું, કામળો, ચોફાળ, જાજમ આદિ જે કોઈ જાડી અને ભારે વસ્તુ હાથમાં આવે તે દાઝતા અને બળતા માણસ ઉપર ઢાંકી દેવી કે તેના શરીરે લપેટી નાંખવી, જેથી લૂગડાં સળગતાં હશે તે અંદરથી તરતજ ઓલવાઈ જશે. (૪) બળનારના શરીર ઉપર પાણીના ઘડા કે છાશ, ઓલવવા માટે ઢદી નાંખવાં નહિ. પાણી કે છાશ રેડવાથી તો શરીર ઉપરની ખાળી એકદમ ઊતરી જાય છે અને વધારે દુઃખી થવાય છે.

૨૮ દાઝેલો ભાગ મટાડવાનો તાત્કાળિક ઉપાય.—(૧) બીજી સારી દવા મળતા પહેલાં દાઝેલા ભાગ ઉપર તલનું તેલ સિંચ્યા કરવું. (૨) દરેક માણસે પોતાના ઘરમાં અઢી ભાર ઓદાર અને અઢી–ત્રણ ભાર તેલ ખરલમાં લઢી રાખી તેની શીશી પાંચ તોલા વજનની કાયમ ભરી રાખવી. તેનો દાઝેલા

આગ ઉપર અને ફરતો લેપ, દાઝે કે તરતજ કરી લેવો અને થોડી થોડી વારે રૂનાં કે લુગડાનાં પુંમડાથી તે ચોપડ્યા કરવું. સાધારણ દાઝેલાને તો આ દવા તરત લાગુ થવાથી ફોલ્લા પણ ઉપડશે નહિ અને તરતજ શાંતિ આવી જશે. (૩) રાખ અને તેલ વગેરે ચીજો તાસકમાં પીલીને તેનો લેપ કરવાથી બળતરા શાંત પડે છે અને દરદ મટે છે અગર ઓછી પીડા કરે છે. વધારે દાઝનારને માટે બની શકે તો આ ઉપાય કરવા છતાં શાંતિ ન થાય તો ડૉક્ટરની મદદ તરતજ લેવી, એ વધારે ઠીક ગણાય.

૫ બપોર પછી–અવકાશનો ઉપયોગ.

૨૯ રસોઈ તથા એઠવારનાં કામમાંથી પરવાર્યા પછી સાસુ વગેરે વડીલો બતાવે તે અગર પોતેજ યાદ કરીને સીધું સામાન સુધારવાનું હોય તે કામ કોઈ કોઈ વાર કરવું. ભરત, ગુંથણ કે શીવણનું કામ કાઢી રાખેલું હોય તો તે કરવા માંડવું અથવા ઘરનાં ગોદડાં, ગાદલાં, ઓશીકાં, ચાકળા, અસ્તર, વગેરે જે જે ચીજો તુટી ગઇ હોય કે ફાટી હોય ત દુરસ્ત કરવાનું તથા પહેરવાનાં ફાટેલાં કપડાં સાંધવાનું વગેરે કામ કરવા માંડવું. વળી ગામમાં ભરત, ગુંથણ શીવણ શીખવાની ઉદ્યોગશાળા હોય ત્યાં અગર ધાર્મિક અને નીતિનું જ્ઞાન મળે એવી કોઈ સારી સંસ્થા ચાલતી હોય ત્યાં તારાં સાસુજી કે વડિલોની રજા લઈ અભ્યાસ કરવા જવું. આ પ્રમાણે હર કોઈ કામમાં ઘટિત જણાય તે પ્રમાણે અવકાશના વખતનો ઉપયોગ કરવો; એ સૌથી વધારે સારૂં છે. નકામી વાતો કરવામાં, કોઈની નિંદા કરવામાં કે આળસુ થઇ દિવસે સુઈ રહેવામાં વખત કદી ગુમાવવો નહિ.

૩૦ **ચોટલો વાળવો**—બૈરાંઓએ નહાવાના પ્રસંગે માથાના ચોટલા પણ બરાબર ચોળીને ધોવા જોઇએ. ચોટલાના વાળ બરાબર સૂકાઈ જતાં પોતાના સાસુજી, જેઠાણી કે નણંદ પાસે ચોટલા જોવરાવવા. આપણે પણ તેમના ચોટલા જોવા. આ પ્રમાણે જોવરાવતાં રહેવાથી ચોટલામાં જૂઓ રહેશે નહિ. ચોટલો વાળતાં જૂઓ નીકળે તે વાળમાં ચડાવી એક કોરે છાંયડાવાળી જગોએ નાંખવી. કોઈ કોઇ અન્ય જ્ઞાતિઓમાં અજ્ઞાન બૈરાંઓ લીખોને નખ ઉપર ચડાવી મારી નાંખે છે. તેમ કરવામાં પાપ છે. એમ સમજાવી લીંખો મારતા તેમને બંધ પાડવાં.

નાનાં છોકરાંઓને પણ નહવરાવી તેમના માથાના ચહેરા ઓળી સાફ રાખવા અને નાનાં બચ્ચાંઓને ધવરાવી બપોરના બે ચાર ઘડી પારણામાં કે ઘોડીઆમાં સુવાડવાં અને મીઠાં વચને હાલરડાં ગાતાં ગાતાં તેમને ઊંઘાડવાં. બરાભર ઊંઘીને ઉઠ્યા પછી તેઓ આનંદથી રમ્યા કરશે. બાળકોને કજીઆ કરવાની ટેવ પડવા દેવી નહિ. તેમને હંમેશાં નવરાવવાની, નિયમિત વખત પ્રમાણે ધવરાવવાની કે ખવરાવવાની અને કપડાં વગેરે પહેરાવી રમતા કરવાની માતાએ બરાબર સંભાળ રાખવી. બાળકની મુખકાન્તિ અને તેની સુઘડતા ઉપરથી માતાની કીમત અંકાય છે તે વાત હંમેશાં લક્ષમાં રાખજો.

કેટલીક બહેનો બાળકને તરસ લાગી હોય અને કંઠે પ્રાણ આવે ત્યાં સુધી પાણી ટોવાનું કે પાવાનું ભૂલી જાય છે અને ઘરનાં બીજાં કાર્યોમાં ગુંથાઇ રહે છે તેથી બાળક હેરાન થાય છે માટે પાણી પાવાની ભૂલ કદી કરવી નહિ. બાળકને ઘોડીઆમાં સુવાડતી વખતે બોડા માંહેનાં લૂગડાં ગાભાં બહાર

કાઢી ઓયું ખંખેરીને બાળકને સુવાડવું અને પછી ઓઢાડવાનાં લુગડાં ખંખેરી બરાબર જોઈ તપાસીને બાળકને ઓઢાડવાં. સાફ કર્યા વગરના લુગડાના ગાભામાં વીંછી વગેરે ઝેરી જીવ ભરાઈ રહેલા હોય, તેનાં ડંખથી અને કરડવાથી બાળકો ઓચિંતાં વગરદરદે ચીસો પાડતાં મરણ પામ્યાના દાખલા બનેલા સાંભળ્યા છે માટે સુવાડવામાં અને ઓઢાડવામાં બાળકની પૂરી સંભાળ રાખવી.

૩૩ ધાવણ—ચાહ પીવાના મહાવરાથી માતાનું ધાવણ સુકાઈ જાય છે અને તેના શરીરનું લોહી બગડે છે, તેની અસર બાળકના શરીર ઉપર થાય છે. આજ કાલ ચા પીવાની ટેવ પ્રાયઃ દરેકને હોય છે માટે જેમ બને તેમ ઘરમાંથી ચાનો રિવાજ બંધ કરવો જોઈએ. તે પીવામાં કોઇ પણ પ્રકારનો ગુણ નથી અને પીનારના શરીરને બગાડે તેવા અનેક પ્રકારના દોષો રહેલા છે. જરૂર હોય તેમણે દૂધ વાપરવું સારૂં છે. માતાએ પોતે ચા પીવી નહીં અને બાળકોને ચાની ટેવ મુદ્દલ પાડવી નહીં. બાળકોને માટે વધારે ધાવણ આવવાને સારૂ માતાએ ઘરની બનાવેલી તાજી અને મીઠી છાશનો ઉપયોગ હંમેશાં કરવો સારો છે અને સવારમાં વલોણેથી ઊતરે એવી તાજી મીઠી છાશ બે ચાર વાટકા પીવી તથા વળી ખોરાકમાં જમતી વખતે બાજરીના રોટલા સાથે અગર ભાતમાં છાશ છુટથી વાપરવી. રોગી શરીરવાળા માંદા માણસોને પણ દાક્તર અને વૈદ્યો છાશ પાઇને સાજા કરે છે. હંમેશની બનાવેલી તાજી છાશ એ બાળકના ધાવણ અને શરીરની સુખાકારી માટે આપણા દેશમાં તો અમૂલ્ય અમૃત કે ઉત્તમ દવાની રસકુંપી સમાન છે.

૩૪ દુઝાણું—ઘરે દુઝણાં હોવાને લીધે ગામડાના લોકોનાં શરીર અને હાડ મજબુત અને તનદુરસ્ત હોય છે. તે દહીં,

દૂધ અને તાજી છાશના પ્રતાપ છે. હાલના સમયમાં ઘર આગળ દુઝણું એ કામધેનુ સમાન છે. અગાઉના વખતમાં ઘરેઘરે દુઝણાં રખાતાં હતાં. દુઝણાં રાખનાર એ સદાય નોકારશી કે સંઘ જમાડનારની પેઠે પુન્ય બાંધનાર ગણાય છે, તેના ઘરે સ્વામીભાઇના ઘરની પવિત્ર બહેનોનાં પનોતાં પગલાં થાય છે વળી પોતાને આંગણે મુનિમહારાજ પધારતાં ઘરની સામગ્રી તૈયાર હોવાને લીધે વહોરાવવાથી ઉત્તમ લાભની પ્રાપ્તિ થાય છે અને દુઝણાં વાળાને ઘરે રમતાં બાળ બચ્ચાંઓની લીલી વાડી છવાઈ રહેલી નજરે પડે છે. બહેન કમળાવતી ! તારા ઘરે તે કાયમ દુઝણું રાખે છે માટે એ સર્વે કામ શીખી લઇ, તે કામનો કારભાર તારા પંડ ઉપર ઉપાડી લેવાથી તું વધારે સુખી થઇશ. એ મારો આશીર્વાદ છે.

ગૃહકાર્યમાં ઉપયોગ.

૩૫ ચંદરવા—બહેન, આપણા શ્રાવક ધર્મને અંગે જીવોની જયણા પાળવા માટે પોતાના ઘરને વિષે દશ ઠેકાણે ચંદરવા ઉલેચ બાંધવાનું જૈન શાસ્ત્રોમાં ફરમાવેલું છે. એ પ્રમાણે બાંધવાથી જીવોના રક્ષણની સાથે આપણા પોતાના તથા કુંટુંબના માણસોના જીવોનું સારી રીતે રક્ષણ થવા પામે છે.

૧ ચુલા ઉપર.
૨ પાણીઆરા ઉપર.
૩ નહાવાની જગ્યાએ.
૪ જમવાની જગ્યાએ.
૫ સૂવાની જગ્યાએ.
૬ ઘર દહેરાસરની જગ્યા ઉપર.
૭ સામાયિકાદિ કરવાની જગ્યા ઉ
૮ વલોણાની જગ્યા ઉપર.
૯ ઘંટી ઉપર.
૧૦ ખાંડણીઆ ઉપર.

સાદા માલણ વાળાં ઘરોમાં ખપાડામાંથી પવનના જોશ વખ અત્યંત રજોટી નીચે પડે છે અને ચુલા ઉપર રસોઇનાં વાસ

છાંડા રહી ગયા હોય તો તેમાં અને જમની વખતે ભાણાંમાં રજોટી, કચરો અને અનેક પ્રકારની જીવાત ખરી પડે છે. તે ખોરાકમાં જવાથી વખતે દુઃખદાઈ પરિણામ આવે છે અને રાત્રે અંધારે છાપરાના ખપાડામાંથી અને મોભારા ઉપરથી મોટા મોટા સાપ નીચે ખાટલામાં કે પથારીમાં પડવાથી અને કરડવાથી માણસોનાં ઓચિંતાં મોત નીપજ્યાના બનાવો બનેલા નજરે જોવાય છે અને સંભળાય છે, માટે લખેલ ઠેકાણે ચંદરવા કે ઉલેચ બાંધવાનો રિવાજ પ્રશંસાપાત્ર અને જરૂરનો છે માટે તે બંધાવવામાં આળસ કરવી નહિ. માળબંધ મેડીવાળાં મકાનોમાં તો છત અને સીલીંગ જડાવે છે, તે ચંદરવાની ગરજ સારે છે તો પણ ચુલા ઉપર તો સરવેએ ચંદરવો અવશ્ય બાંધવો જોઈએ.

૩૬ પથારી–પાગરણ–બહેન, રાત્રિનો મોટો ભાગ પથારીમાં ગાળવાનો હોય છે. આપણી જાતના સુખ માટે અને નિરાંતે નિદ્રાને સ્વાધીન થવા માટે ગાદલાં, ગોદડાં વગેરે બિછાનાં સ્વચ્છ અને સુંદર રાખવાં જોઇએ. તેમાં માંકડ પડી હેરાન ન કરે માટે હંમેશાં તપાવીને ભીની હવા ઊડાડી દેવી અને ખાટલા વગેરે જે સાધનો સુવા પાથરવાનાં હોય તે બરાબર સંભાળતાં રહેવું જોઇએ. જે ઘરમાં માંકડ ચાંચડ અને મચ્છર ભરેલા રહે છે, તે ઘરના માણસો ઉજાગરાને લીધે બધા માંદા જેવા રહે છે માટે દિવસે જોઇ, તપાસીને જીવાત રહિત સ્વચ્છ રાખવાથી હેરાનગતિ મટે છે અને ઘરના સરવે સુખી રહે છે.

૩૭ બીજાં કામો—બહેન! સંભારીએ તો ઘરમાં કરવાનાં આપણાં કામોનો હિસાબ રહી શકે તેમ નથી, તેમ આપેલી શીખામણો પૂરી પડે તેમ નથી. ઘર કામને માટે નવા સાંજોગો

અનેક ઊભા થાય છે, તેને તો બૈરાંઓએ પોતાની અકલ હોંશિયારી વાપરીને પહોંચી વળવાનું છે. ઘરના બધાં છૂટક કામો જાતે એકલા નિપજી શકતાં નથી. કેટલીક વખતે તો જરૂર પડે પડખે માણસ રાખીને પણ કરાવવાં પડે છે. ઘરમાં લીંપણ કે ગાર કરાવવી હોય અને એકલાથી પહોંચી ન શકાય તો માણસ રાખી કામ લેવું પડે. ગાર રાતવાશી રાખવાથી જીવાત પડી જાય તો દોષ લાગે

સાંજ અને રાત્રિનું કાર્ય.

૩૮ **સાંજે જમવાનું**—ત્રીજા પહોરે રસોઇ તૈયાર કરીને સર્વેને દિવસ છતાં જમાડી દેવા. ઘરમાં ઉપવાસ એકાસણાં અને ચોવિહાર તિવિહાર વગેરે વ્રતો કરનારની સગવડતા બરાબર સાચવવી. રાત્રિ પડતાં પહેલાં એઠવાડ કાઢીને અને ઘરની વપરાશની, અને સીધા સામગ્રીની ચીજોનાં–એટલે ઘી, તેલ, સાકર ગોળ, ખાંડ વિગેરેનાં વાસણો તથા ડબા વિગેરે તમામ ઢાંકીને સંભાળી જોવાં. લોટ, દાળ, વિગેરેનાં વાસણો ઊઘાડાં રહી ન જાય માટે ઉતરેડ અને પાણીઆરાની ચોકસી કરી લેવી. દુઝણાં ઢોરની પણ સંભાળ લેવી, તેમને ખાણુ, ખોરાક આપવાની અને પાણી પાવાની તજવીજ બરાબર રાખવી. ઢોરને દોહીને તેનાં દુધ મેળવવાં અને દુધના ગોરસા સંભાળથી ઢાંકવા. આવાં અનેક કામો સૂતા પહેલાં બૈરાંઓને ખાસ સંભાળવાનાં હોય છે. આવાં અનેક કામો હોવાથી ઘરમા એક બીજાને યોગ્યતા પ્રમાણે સોંપી દેવાં જોઈએ. સર્વ કામોપર દૃષ્ટિ રાખવી, અને વખતસર કરાવી લેવાં, એ ઘરના પ્રધાન માણસની ખરેખરી ફરજ છે.

૩૯ **દીવા બત્તિ**–પૂરવામાં બહુ સંભાળ રાખવાની જરૂર છે. ગ્યાસલેટ ઘરમાં વપરાતું હોય તો બત્તીઓ સાફ કરવાનું,

અને તેલ પૂરી લેવાનું કામ દિવસે જ કરી લેવું જોઇએ. રાત્રે તેલની બત્તીઓ કે નાના ઠબાં ઉતાવળે ઉતાવળે ભરવા જવાથી નાના મોટા અકસ્માતો બને છે અને અગ્નિ ફરી વળતાં માણસો દાઝીને મરણ પામે છે. દિવા-બત્તિમાં પણ સંભાળ રાખવાથી જીવો બચાવી શકાય છે. ફૂદાં, પતંગીઆ કે બીજી ઝીણી જીવાત દિવાના તેજથી અંજાઇને ગરમ ચીમનીઓ કે પોટાઓ સાથે અથડાઇ મરી ન જાય, તેની સાવચેતીના ઈલાજ રાખવા જોઇએ. ઘર આગળ કોઇ કોડીઆમાં દિવા કરતા હોય, તેમણે ઢાંકણીઓ ઢાંકીને જીવોની રક્ષા કરવી.

૪૦ **માંદાનીઆવંજત**—ઘરમાં માંદગીનો પ્રસંગ હોય ત્યારે તેમની સારવાર સંભાળ રાખીને કરવી જોઇએ. તેમને ખાવા પીવાની, અને દવા કે ઊકાળા વિગેરે વખતસર કરી આપી પાસે રહી પાવા વિગેરેની ખંતપૂર્વક સંભાળ લેવી. ઘરમાં સાસુ, સસરાં એ ઘરડા માવતર છે. તેમની માંદગીમાં તનતોડ ચાકરી કરવાને પાછી પાની કરવી નહિ. તેમને ઊધરસમાં બળખા પડતા હોય કે ઝાડા અને પેસાબની કુંડીઓ ભરાતી હોય તે આપણે જાતે ઊઠાવી ફેંકી દેવામાં અને સાફ કરવામાં જરા પણ સૂગ કે શંકા ન રાખતાં પોતાની ખરી ફરજ સમજીને એવાં કામ બજાવી લેવામાં પૂરતી ચાલાકી વાપરવી. આવા પ્રસંગેજ ચાકરી કરનારના ડહાપણની અને હોંશિયારીની કીંમત અંકાય છે.

બોધનો સારાંશ.

૪૧ દીકરી ! શીખામણનો પાર હોતો નથી અને આપેલી શીખામણજ કામમાં આવે છે, એવું પણ કાંઈ નથી. ઘરના વ્યવહાર ચલાવવામાં અને નભાવવામાં પોતાની અક્કલ, હોંશિઆરીથી

સ્નેહ મેળવી શકાય છે. આ તો સ્ત્રીઓનાં કામકાજની કેટલીક મુખ્ય બાબતો મેં તને સમજાવી છે. તે સિવાય બીજી ઘણી બાબતો સમજવાની અને વિચારવાની હોય છે. તું તો ભણેલી અને શાણી છો જેથી હાલના સમયમાં સ્ત્રીઉપયોગી ઘણાં પુસ્તકો બહાર પડે છે, તે વાંચવાથી અને વિચારવાથી પોતાના આચરણો સુધારવાને અને વિવેકી તથા વિનયવંત થવાને એ સાહિત્યો સારી રીતે ઉપયોગી થઈ શકે છે. માટે દિવસ કે રાત્રિને સમયે અવકાશ મળતાં જ્ઞાનવૃદ્ધિને માટે તારો અભ્યાસ ચાલુ રાખજે. ઘરના કુટુંબી જનો સાથે અને સમજુ પાડોશીઓ સાથે હળીમળીને ચાલવું, વિનય વિવેકથી વર્ત્તવું, અને સર્વેની સાથે મીઠી જીભે તથા હસતે વદને બોલવું કે વાતચીતો કરવી. એમાંજ શોભા રહેલી છે. વિનય વૈરીને વશ કરે છે, એ કહેવત સત્ય છે. વિનય અને વિવેકથી ચાલવું, અને મીઠી જીભે સત્ય બોલવું, એજ વશીકરણવિદ્યાનો મહા મંત્ર છે. એ મંત્રનું સેવન કર્યાથી તારા પ્રત્યે સર્વની ચાહના અને લાગણી વધશે. તારા ઉત્તમ સદ્ગુણો વડે બંને કુળને દીપાવજે, અને સર્વ પ્રકારે સદાય સુખી અને અખંડ સૌભાગ્યવતી રહી, સદ્ગુણી પુત્રોની માતા થાજે, એવી મારા અંતઃકરણથી તને આશિષ આપું છું.

ૐ શાન્તિઃ ! શાન્તિઃ !

---

૩ સ્ત્રીઓનાં આભૂષણ.

૨ હિત–બોધ વચનો.

૧ મૂળ (સત્ય) શોધન.

૧ નીતિનું મૂળ ધર્મ.
૨ ધર્મનું મૂળ દયા.
૩ દયાનું મૂળ ક્ષમા.
૪ ક્ષમાનું મૂળ વિવેક.
૫ વિવેકનું મૂળ વિનય.
૬ વિનયનું મૂળ મર્યાદા.

૨ ધર્મ વિષે.

૧ નીતિ પાળે તે ધર્મ.
૨ સત્ય સાચવે તે ધર્મ.
૩ શિયળ પાળે તે ધર્મ.
૪ સુકૃત્ય કરે તે ધર્મ.
૫ પતિવ્રત પાળે તે ધર્મ.
૬ વિનય સાચવે તે ધર્મ.
૭ અનુકંપા લાવે તે ધર્મ.
૮ પ્રભુપ્રાર્થના કરે તે ધર્મ.

૩ વિવેક વિષે.

૧ વિવેકથી વર્ત્તવું.
૨ વિવેકથી ચાલવું.
૩ વિવેકથી કામ કરવું.
૪ વિવેકથી બોલવું.
૫ વિવેકથી બોલાવવું.
૬ વિવેકથી સારી પંક્તિ મળે.

૪ વિનય વિષે.

૧ દેવનો વિનય કરવો.
૨ ગુરૂનો વિનય કરવો.
૩ ધર્મનો વિનય કરવો.
૪ પુસ્તકનો વિનય કરવો.

* મૂળ લેખક વાડીલાલ મોતીલાલ શાહ.

૫ માબાપનો વિનય કરવો.
૬ સાસુ-સસરાનો વિનય કરવો.
૭ ગુણીજનનો વિનય કરવો.

૫ દયા વિષે.

૧ આત્માની દયા ચિંતવે તે દયા.
૨ પર ઉપકાર કરવો તે દયા.
૩ સર્વ જીવ સરખા ગણવા તે દયા.
૪ દુઃખી ઉપર અનુકંપા લાવવી તે દયા.
૫ નાનેરાની સરભરા કરવી તે દયા.
૬ આત્માને કર્મથી બચાવવો તે દયા.

૬ મર્યાદા વિષે.

૧ મર્યાદાથી બોલવું, ચાલવું.
૨ મર્યાદાથી ખાવું, પીવું.
૩ મર્યાદાથી પહેરવું, ઓઢવું.
૪ મર્યાદાથી કામકાજ કરવું.
૫ મર્યાદાથી સૂવું, બેસવું.
૬ મર્યાદા મોટા નાનાની રાખવી.

૭ સત્ય વિષે.

૧ સત્યથી વહેવાર ચાલે.
૨ સત્યથી મોટાઇ વધે.
૩ સત્યથી આબરૂ વધે.
૪ સત્યમાંજ લક્ષ્મી વસે છે.
૫ દુનિયા સત્યને આધારે ટકી છે.
૬ સત્ય વગરનો પ્રાણિયો અને હાટ વગરનો વાણિયો.
૭ સત્યથી વાણિજ્ય વેપાર વધે છે.

૮ દાન વિષે.

૧ દાન દેવાથી મુક્તિ મળે.
૨ દાન દેવાથી લક્ષ્મી મળે.
૩ દાન દેવાથી પૂર્ણ સુખ મળે.
૪ દાન દેવાથી કીર્ત્તિ વધે.
૫ દાન દેવાથી પાપકર્મ ખપે.
૬ એક હાથે દ્યો, બીજે હાથે લ્યો.

૯ વિનયાદિક ગુણોનું ફળ—પરિણામ.

૧ [illegible] આવે છે.
૨ [illegible] આવે છે.
૩ [illegible] આવે છે
૪. [illegible]થી પુંન્ય થાય છે.
૫ પુંન્યાનુબંધિ પુંન્યથી મોક્ષનો માર્ગ પામવો સરળ થાય છે.
૬ મોક્ષથી જન્મ(મરણ) નો અંત આવે છે.

૧૦ પતિ સાથેનું વર્ત્તન.

૧ પતિના માનીતા થવું.
૨ પતિના ઓશિયાળા થવું.
૩ પતિ સાથે ચોરીથી ચાલવું નહિ.
૪ પતિના છટે ચાલવું નહિ.
૫ પતિની પાસે જૂઠું બોલવું નહિ.
૬ પતિ ઉપર હેત રાખવું.
૭ પતિનું ધાર્યું કરવું.
૮ પતિથી કશું ગુપ્ત રાખવું નહિ.
૯ પતિના હુકમને તાબે થવુ.
૧૦ પતિની ઈચ્છાને આજ્ઞા સમજવી.
૧૧ પતિ પાળે તે ધર્મને માન આપવું.
૧૨ પતિના પૈસા બરબાદ કરવા કરાવવા નહિ.
૧૩ પતિને જમાડીને જમવું.
૧૪ પતિના સુતા પહેલાં સુવું નહિ.
૧૫ પતિના ઊઠયા પહેલાં ને વહેલાં ઊઠવું.
૧૬ પતિને હર ઘડી પ્રસન્ન રાખવા.
૧૭ કઠિન કાર્યોમા સહાયક થવું.

૧૧ વરની વ્યાખ્યા.

૧ વર કહેતા જેની સાથે લગ્ન થયું હોય તે તેનો વર.
૨ ધણી કહેતાં શરીરનો માલીક.
૩ સ્વામીનાથ કહેતાં પ્રભુ જેટલા વ્હાલા નાથ.
૪ શિરછત્ર કહેતાં માથાના છત્ર.

૫ પ્રાણનાથ કહેતાં પ્રાણના રક્ષક.
૬ ભરથાર કહેતાં ભરણ પોષણ કરનાર.
૭ પ્રાણેશ્વર કહેતાં પ્રાણના માલીક.
૮ પ્રીતમનાથ કહેતાં સર્વથી વહાલા નાથ.
૯ પતિ કહેતાં પત (વિશ્વાસ) રાખવા યોગ્ય.
૧૦ કંથ કહેતાં કંઠના આભરણ.

૧૨ સ્ત્રીઓનાં જૂદાં જૂદાં નામ.

૧ ઘરમાં સર્વેને વ્હાલી લાગે તે વહુ.
૨ પ્રિયતમ ઉપર પ્રીતિ રાખે તે પ્રેમદા.
૩ ઘરનું કામ કરે તે કામિની.
૪ ધણીનું માન વધારે તે માનની.
૫ સાનનું ભાન રાખે તે ભામિની.
૬ સમદૃષ્ટિ રાખે તે શ્રાવિકા.
૭ માન મેળવે તે મહિલા.

૧૩ સ્ત્રીઓની સુઘડતા.

૧ ઘરની ચીજ સંભાળી રાખે.
૨ ઘરનાં વાસણ ચોકખાં રાખે.
૩ ઘરનાં કામકાજ નિયમસર કરે.
૪ શરીર હમેશાં સ્વચ્છ રાખે.
૫ રાત્રે વહેલી સુઈ રહે.
૬ પ્રભાતે વહેલી ઊઠે.
૭ હમેશાં સ્વચ્છતાથી સુંદર રસોઈ કરે.
૮ ગોબરાઈથી દૂર રહે.
૯ બાળબચ્ચાંની શરીરસ્વચ્છતા સાચવે.
૧૦ ગૃહને મંદિર જેવું સુંદર બનાવે.

૧૪ નવરાશ વિષે

૧ નવરા બેસી રહેવું નહિ.
૨ સઘળાં બિગાડનું મૂળ તે નવરાશ જાણવું.
૩ નવરાશમાં પુસ્તક વાંચવું.
૪ નવરાશમાં નવું શીખવું.
૫ નવરાશમાં કામકાજ કરવું.
૬ નવરાશમાં શીખેલું સંભારવું.
૭ નવરાશમાં ઉદ્યોગ કરવો.

૧૫ સ્ત્રીનાં કિંમતી અલંકાર.

૧ સોનાથી શિખામણની બક્ષીસ કિંમતી.
૨ ઘરેણાંગાંઠાથી સદ્ગુણ કિંમતી.
૩ ખાવાપીવાથી આવડત કિંમતી.
૪ મોજશોખથી સુઘડતા કિંમતી.
૫ વસ્ત્રથી શિયળ કિંમતી.
૬ દોલતથી તંદુરસ્તી કિંમતી.
૭ કંચનથી કીર્તિ કિંમતી.
૮ વિકારી થવાથી વિચારી થવું કિંમતી.

૧૬ કઇ સ્ત્રી સુખી ?

૧ માબાપની આજ્ઞા પાળે તે સુખી.
૨ સાસુસસરાનો સત્કાર કરે તે સુખી.
૩ ગુણીજનનું બહુ માન કરે તે સુખી.
૪ ગુરૂનો ઉપકાર ન વિસરે તે સુખી.
૫ પતિને પ્રભુતુલ્ય ગણે તે સુખી.
૬ ધર્માચરણમાં વર્ત્તે તે સુખી.
૭ મિતાહાર કરે તે સુખી.
૮ ઉપાધિ થોડી રાખે તે સુખી.
૯ રાચરચીલું થોડું રાખે તે સુખી.
૧૦ સંતોષ રાખે તે સુખી.

૧૭ ખરી મહેનત વિષે.

૧ જ્ઞાન જોઇએ તો મહેનત કરો.
૨ ખોરાક જોઇએ તો મહેનત કરો.
૩ પૈસા જોઇએ તો મહેનત કરો.
૪ સુખ જોઇએ તો મહેનત કરો.
૫ આબરૂ જોઇએ તો મહેનત કરો.
૬ તંદુરસ્તી જોઇએ તો મહેનત કરો.

૧૮ કોણ કોનો નાશ કરે છે ?

૧ આળસ સુખનો નાશ કરે છે.
૨ કુસંપ લક્ષ્મીનો નાશ કરે છે
૩ ઉદ્યમ આળસનો નાશ કરે છે
૪ મિતાહાર રોગનો નાશ કરે છે.
૫ સરળતા શત્રુતાનો નાશ કરે છે.
૬ દંડ પાપનો નાશ કરે છે.

૧૯ પતિવ્રતાનાં અલંકાર.

૧ શિયળરૂપી સાડી પહેરે તે.
૨ લજ્જારૂપ ચોળી પહેરે તે.
૩ પતિવ્રતરૂપ ચાંડલો કરે તે.
૪ સૌભાગ્યકંકણરૂપ પતિસેવા ધારણ કરે તે.
૫ કીર્ત્તિરૂપ કંચવો પહેરે તે.

૨૦ સાસરે વર્ત્તણુક.

૧ સાસરામાં સર્વેને માનથી બોલાવવા.
૨ સાસરામાં ઠપકો સહન કરવો.
૩ સાસરામાં કટુ વચન સહન કરવાં.
૪ સાસરેથી રજા સિવાય બહાર જવું નહિ.
૫ સાસરાના ઘરનો મોભો સાચવવો.
૬ સાસરે સર્વેને નમીને ચાલવું.
૭ સાસુસસરાને માતપિતાં સમાન ગણવાં.
૮ જેઠજેઠાણીને સાસુસસરા સમાન ગણવાં.
૯ દેરદેરાણીને-ભાઈબેન સમાન ગણવાં.
૧૦ મોટી નણંદને બેન સમાન ગણવી.
૧૧ નાની નણંદને દીકરી સમાન ગણવી.
૧૨ નાના દીયરને પુત્ર સમાન ગણવો.

૨૧ પતિવ્રતાએ કેમ ચાલવું ?

૧ લટકતી ચાલે ચાલવું નહિ.
૨ ચટકતી ચાલે ચાલવું નહિ.
૩ અક્કડ થઈને ચાલવું નહિ.
૪ ઊંચી નજરે ચાલવું નહિ.
૫ ત્રાંસી આંખે જોઇને ચાલવું નહિ.
૬ ઉંટના પેઠે ઉતાવળું ચાલવું નહિ.

૨૨ ગરીબાઈ વિષે

૧ [illegible] ૬ [illegible]

૨ [illegible] ૭ [illegible]

૩ [illegible]

૪ ગરીબાઈ આવશે તેનો વિચાર કરવો.

૫ ગરીબના ઘર સામે નજર કરવી.

૧૦ ગરીબાઈ છતાં આમ [illegible] ફીકો રાખવો નહિ.

૧૧ ગરીબાઈને લાયક હોય તેનેજ ગરીબાઈ મળે છે.

૨૩ સ્ત્રીએ કેવું મન રાખવું ?

૧ કોઇને જમતાં દેખી મન ન કરવું.

૨ કોઈનું લુગડું જોઈ મન ન કરવું.

૩ કોઇનું ઘરેણું દેખી મન ન કરવું.

૪ કોઇની જણશ ભાળી મન ન કરવું.

૫ ટુંકુ મન રાખવું નહિ.

૬ મોટા મનવાળાં થવું.

૭ સંતોષ રાખી મનને વાળવું.

૮ ઉદાર મન રાખવું.

૨૪ પતિવ્રતા સ્ત્રીની કુશળતા.

૧ પતિના કાર્ય વખતે મંત્રી માફક વર્તે.

૨ પતિની સેવા વખતે દાસી માફક વર્તે

૩ પતિના ભોજન સમયે માતા માફક વર્તે.

૪ પતિના શયન સમયે રંભા માફક વર્ત્ત.

૫ પતિનાં ધાર્મિક કાર્યોમાં સાધ્વી માફક વર્તે

૬ પતિની કુમતિ સમયે પૃથ્વી સમાન વર્ત્ત.

૨૫ પતિવ્રતાનું બોલવું ચાલવું.

૧ અતિ છુટથી બોલે નહિ.
૨ અતિ હાસ્ય મશ્કરી કરે નહિ.
૩ પર પુરૂષ સાથે વાતો કરે નહિ.
૪ પર પુરૂષ સાથે વિનોદ કરે નહિ.
૫ હલકી વાતોમાં પડે નહિ.
૬ મર્યાદા પૂર્વક વર્તે.
૭ પર પુરૂષ સાથે એકાંત સેવે
૮ પર પુરૂષ સાથે એક આસને બેસે નહિ.

૨૬ પતિવ્રતાને પતિનું સ્મરણ.

૧ એક પતિનુંજ ધ્યાન ધરવું.
૨ સર્વ સુખની આશા પતિમાંજ સ્થાપવી.
૩ આખા જગતને પતિમયજ નિરખવું. મહત્ત્વસૂચક. (વિષ્ણુમયં સર્વજગત)
૪ પતિના સુખે સુખ માનવું.
૫ પતિના દુઃખે દુઃખ માનવું.
૬ પતિને દેખી મનમાં અતિ પ્રમોદ આણવો.
૭ પતિનું ત્રિકાળ રટણ કરવું.
૮ પતિતુલ્ય સૃષ્ટિમાં કોઈ નથી તેમ માનવું.
૯ પતિ વિના સૃષ્ટિ અંધકારમય જાણવી.
૧૦ પતિને પોતાનાં તન, મન, ધન જાણવાં.
૧૧ પતિની આજ્ઞા તે રાજાની આજ્ઞા સમી માનવી.

૨૭ વસ્ત્રાભૂષણ.

૧ લુગડાં ચોકખાં રાખવાં.
૨ લુગડું શોભતું પહેરવું.
૩ લુગડું અતિ બારીક ન પહેરવું.
૪ લુગડું સ્થિતિ પ્રમાણે પહેરવું.
૫ લુગડું ફાટેલ પહેરવું નહિ.
૬ લુગડું આછકલું પહેરવું નહિ.
૭ ઘરેણું શોભતું પહેરવું.
૮ ઘરેણું સંપત પ્રમાણે કરાવવું.

૨૮ ભાગ્યોદય વિષે.

૧ ભાગ્યોદયનું ખાવું પીવું છે.
૨ ભાગ્યોદયનું પહેરવું ઓ-ઢવું છે.
૩ ભાગ્યોદય પ્રમાણે મળે તેમાં સંતોષ માનવો.
૪ ભાગ્ય આપણેજ રચેલું છે.

૨૯ સ્રીએ કેવાં ન થવું ?

૧ સ્રીએ લટકાળા ન થવું.
૨ સ્રીએ ચટકાળા ન થવું.
૩ સ્રીએ તોછડા ન થવું.
૪ સ્રીએ ઉદ્ધત ન થવું.
૫ સ્રીએ પ્રમાદી ન થવું.
૬ સ્રીએ ગુણચોર ન થવું.

૩૦ સ્રીએ કાર્યને અંગે કેમ બોલવું ?

૧ સત્કાર પૂર્વક બોલવું.
૨ સાચું હિતકારી અને નિંદા વગર વચન બોલવું.
૩ સર્વને મીઠું લાગે તેમ બોલવું.
૪ જરૂર જેટલું અને વિચારીને બોલવું
૫ મર્યાદા જાળવીને બોલવું
૬ ધીમે સાદે બોલવું.
૭ બોલો છો કે બાળો છો, તે વિચારજો.
૮ કરીશને બદલે કરૂં છું એમ બોલવું.
૯ સમય વિચારીને બોલવું.
૧૦ સત્ય હોય તે પણ પ્રિય શબ્દોમાં બોલવું.
૧૧ જૂઠું બોલવા કરતાં અબોલ રહેવું તે ઉત્તમ.
૧૨ પ્રિય વચન પણ ધર્મયુક્ત જ બોલવું.

૩૧ કેવું બોલવું નહિ ?

૧ નહિ કરૂં એવું વડીલો પ્રત્યે બોલવું નહિ.
૨ અવાય છે એવો શબ્દ બોલવો નહિ.
૩ જૂઠા શબ્દો બોલવા નહિ.
૪ કડવું વેણ બોલવું નહિ.
૫ કુથલી કે ચેષ્ટાભરેલું વાક્ય બોલવું નહિ.

૬ કોઇને દુઃખ ઊપજે એવું વાક્ય બોલવું નહિ.

૭ તોછડાઇથી કોઇને બોલાવવું નહિ.

૩૨ સ્ત્રીએ કામ કેમ કરવું ?

૧ કામકાજ રૂડી રીતે કરવું.

૨ કામકાજ હોંશાથી કરવું.

૩ કામકાજ કાળજીથી કરવું.

૪ કામકાજ સુઘડતાઈથી કરવું.

૫ કામ કર્યું તેણે કામણ કર્યું જાણવું.

૩૩ સદ્ગુણી સ્ત્રી કોને કહેવાય ?

૧ સુખમાં બ્હેકી જાય નહિ તે.

૨ દુઃખમાં ગભરાય નહિ તે.

૩ બીજાનું દુઃખ જોઈ રાજી થાય નહિ તે.

૪ પુન્ય કરી ફૂલાય નહિ તે.

૫ પર ઉપકાર કરી પસ્તાય નહિ તે.

૬ પુન્ય કરી પસ્તાય નહિ તે.

૭ અનીત કરી રાજી થાય નહિ તે.

૮ ઇંદ્રિયોને લગતા સુખમાં મશગુલ રહે નહિ તે.

૩૪ સુલક્ષણી સ્ત્રી કોને કહેવી ?

૧ કોઈને અપ્રીતિથી બોલાવતી નથી તે.

૨ કોઈની સાથે વેર કરતી નથી તે.

૩ કોઇને અપ્રિય લાગતી નથી તે.

૪ કોઇનું અમંગળ ઇચ્છતી નથી તે.

૫ કોઇનું બુરૂં ઇચ્છતી નથી તે.

૬ કોઇની સાથે અસત્ય ભાષણ કરતી નથી તે.

૩૫ સ્ત્રી કઇ રીતે શોભે ?

૧ સ્ત્રી પતિવ્રતા શોભે.

૨ સ્ત્રી શિયળવંતી શોભે.

૩ સ્ત્રી સાસરે શોભે.

૪ સ્ત્રી પવિત્ર શોભે.

૫ સ્ત્રી પતિ પાસે શોભે.

૬ સ્ત્રી વંશ વેલડીએ શોભે.

૩૭ સ્ત્રીએ કેવાં થવું ?

૧ સ્ત્રીએ મીઠા સ્વભાવવાળા થવું.
૨ સ્ત્રીએ ઈર્ષ્યા વગરના થવું.
૩ સ્ત્રીએ મીઠી વાણીવાળા થવું.
૪ સ્ત્રીએ હોંશીલા થવું.
૫ સ્ત્રીએ ખંતીલા થવું.
૬ સ્ત્રીએ ઉદ્યમવંત થવું.
૭ સ્ત્રીએ શરમાળ થવું.
૮ સ્ત્રીએ લજ્જાવંત થવું.

૩૮ પતિવ્રતાનો ધર્મ કયો ?

૧ પતિના સુખે સુખ માનવું.
૨ પતિના દુખે દુ:ખ માનવું.
૩ પતિને વશ રહેવું.
૪ પતિની ભક્તિ કરવી.
૫ પતિને રાજી રાખવા.
૬ પતિના ઉપર પ્રીતિ રાખવી.
૭ પતિના વચન માનવાં.
૮ પતિની સેવા ચાકરી કરવી.
૯ પતિના સામું બોલવું નહિ.
૧૦ પતિને નાથ પ્રભુ માનવા.
૧૧ પતિની પાસે હઠીલા થવુ નહિ.
૧૨ પતિના ઉપર વિશ્વાસ રાખવો.
૧૩ પતિની બીક રાખવી.
૧૪ પતિથી કોઇ વાત છાની રાખવી નહિ.
૧૫ પતિથી છાના પૈસા રાખવા નહિ.
૧૬ પતિના સર્વ હુકમને વશે થવું.
૧૭ પતિની પાસે પોતાની ભૂલ કબુલ કરવી.

૧૮ પતિની ખામી જણાવી મોટાઇ કરવી નહિ.
૧૯ પતિથી સમજુ હોવાનો ડોળ કરવો નહિ.
૨૦ પતિથી ઉતરતી પંક્તિના પોતાને માનવું.
૨૧ પતિની ખામી કોઇને કહેવી નહિ.
૨૨ પતિ તથા પાડોશી સાથે ટંટો કરવો નહિ.
૨૩ પોતાના રૂપનાં વખાણ કરવાં નહિ.

૩૯ વાત કેવી કરવી નહિ ?

૧ કોઈની છાની વાત બીજાને કહેવી નહિ.
૨ ઘરની વાત કોઇને કહેવી નહિ.
૩ કોઈની આઘીપાછી વાત કરવી નહિ.
૪ રસ્તામાં ચાલતાં કોઇ પુરૂષ સાથે વાત કરવી નહિ.
૫ રસ્તામાં કોઈ પુરૂષ સાથે ઊભા રહી વાત કરવી નહિ.
૬ પોતાના ડહાપણની વાત કરવી નહિ.

૪૦ સ્વભાવ કેવો રાખવો ?

૧ નમ્ર સ્વભાવ રાખવો.
૨ ઠંડો સ્વભાવ રાખવો.
૩ પ્રકૃતિ શાંત રાખવી.
૪ મોટી નજર રાખવી.
૫ ઊંચી નજર રાખવી.
૬ માયાળુ સ્વભાવ રાખવો.
૭ સર્વની સાથે મીઠાશ રાખવી.
૮ ઝેર કે વેર મનમાં ન રાખવું.
૯ સર્વની ઉપર માયા રાખવી.
૧૦ ઈર્ષ્યાવાળો સ્વભાવ ન રાખવો.
૧૧ સર્વની સાથે ભલાઈ રાખવી.
૧૨ સર્વનું વ્યાજબી કથન કરવું.
૧૩ સર્વને નમીને ચાલવું.
૧૪ મોટાનું માન રાખવું.
૧૫ મોટાની શરમ રાખવી.
૧૬ મમત્વ રાખવું નહિ.

૪૧ સ્ત્રીએ કેવી ભાષા બોલવી નહિ ?

૧ સ્ત્રીએ કડવી ભાષા બોલવી નહિ.
૨ બીજાને દુઃખકારી ભાષા બોલવી નહિ.
૩ હલકું વેણ બોલવું નહિ.
૪ તોછડાઈથી બોલવું નહિ.
૫ મનમાં કટ્વાશ રાખી બોલવું નહિ.
૬ તોછડાઈથી બોલાવવું નહિ.
૭ માયાગાળું બોલવું નહિ.

૪૨ શું શું ઘટાડયું ઘટે ને વધાર્યું વધે ?

૧ આહાર વધાર્યો વધે ને ઘટાડયો ઘટે.
૨ નિદ્રા વધારી વધે ને ઘટાડી ઘટે.
૩ આળસ વધારી વધે ને ઘટાડી ઘટે.
૪ ઉદ્યોગ વધાર્યો વધે ને ઘટાડયો ઘટે.
૫ કામ વધાર્યો વધે ને ઘટાડયો ઘટે.
૬ કજિયો વધાર્યો વધે ને ઘટાડયો ઘટે.

૪૩ દુઃખ વિષે.

૧ અભિમાને દુઃખ ઉપજે તે દુઃખ.
૨ અભિમાનથી જશ જાય તે દુઃખ.
૩ દંપતીને અણબનાવ તે દુઃખ.
૪ કુભાર્યાને પતિનું દુઃખ.
૫ સ્વચ્છંદી સ્ત્રીને સદા દુઃખ.
૬ અભણ નારીને અજ્ઞાન એ, પુરણ દુ.ખ
૭ કુકર્મ કરનારીને સર્વદા પુરણ દુઃખ.

પર ચિંતા કરવા વિષે.

૧ ઉદ્વેગ રાખવો નહિ.
૨ ચિંતા રાખવી નહિ.
૩ અફસોસ કરવો નહિ.
૪ દિલગીરી કરવી નહિ.
૫ લોભ રાખવો નહિ.
૬ ભય રાખવો નહિ.
૭ ભૂતના ભયથી ભડકવું નહિ.

૫૩ ચોરી વિષે.

૧ ચોરી કરે તે પાપનું મૂળ છે.
૨ ધણીની ચોરી તે હરામી છે.
૩ પરાઈ વસ્તુ હાથમાં લેવી નહિ.
૪ કોઈની ચોરી કરવી નહિ.

૫૪ કપટ વિષે.

૧ કપટ પાપનું મૂળ છે.
૨ છળ–દગો કરવો નહિ.
૩ વિશ્વાસઘાત કરવો નહિ.
૪ કોઇને છેતરવું નહિ.

૫૫ લોભ વિષે.

૧ લોભ પાપનું મૂળ છે.
૨ લોભે આબરૂ જાય છે.
૩ લોભે પ્રીતિ જાય છે.
૪ લોભે વહેવાર જાય છે.
૫ લોભે લક્ષણુ જાય છે.
૬ લોભે મોભો જાય છે.
૭ લોભે સંતોષ જાય છે.
૮ લોભે ક્રોધ થાય છે.
૯ લોભે અનર્થ થાય છે.
૧૦ લોભે નીચ ગતિ થાય છે.

૫૬ ક્રોધ વિષે.

૧ ક્રોધ જાજ્વલ્યમાન ખડ્ગ છે.
૨ ક્રોધ આત્માનો ઘાત કરનાર છે.
૩ ક્રોધ ધનનું હરણુ કરનાર છે.
૪ ક્રોધ સ્નેહીનો વિરોધ કરનાર છે.
૫ ક્રોધ પાપનું મૂળ છે.
૬ ક્રોધ કરવો નહિ.
૭ રીસ કરવી નહિ.
૮ રીસ રાખવી નહિ.
૯ કોઇ ઉપર તપવું નહિ.

૫૭ શા થકી, શું પ્રાપ્ત થતું નથી ?

૧ પરમાત્માનું સ્મરણ કરનારીને પાપ પ્રાપ્ત થતું નથી.
૨ મૌનવ્રત ધારણ કરનારીને કલેશ પ્રાપ્ત થતો નથી.
૩ સત્ય બોલનારીને ભય પ્રાપ્ત થતો નથી.
૪ ઉદ્યોગ કરનારીને દરિદ્રતા પ્રાપ્ત થતી નથી.
૫ ઉદ્યોગ કરનારીને ચોરીપણું પ્રાપ્ત થતું નથી.
૬ શીલ-સંરક્ષણથી અલક્ષ્મી આપદા મટે છે.

૫૮ સ્ત્રીને શિખામણ.

૧ રસ્તે ચાલતાં કાંઇ ખાવું નહિ.
૨ અધિક આહાર જમવો નહિ.
૩ લાંબી વાટે એકલા જવું નહિ.
૪ દેવદર્શને એકલા જવું નહિ.
૫ રાત્રે ઊજાગરા કરવો નહિ.
૬ પુરૂષના આસને બેસવું નહિ.

૫૯ પાપ વિષે.

૧ અનીતિ કરે તે પાપ.
૨ અધર્મ કરે તે પાપ.
૩ અસત્ય બોલે તે પાપ.
૪ વ્યભિચાર કરે તે પાપ.
૫ હિંસા કરે તે પાપ.
૬ અણઆપ્યું લે તે પાપ.

૬૦ માન વિષે.

૧ માન આપ્યે માન મળે.
૨ સંપી ચાલ્યે માન મળે.
૩ પ્રમાણિકપણે માન મળે.
૪ નમ્ર સ્વભાવે માન મળે.
૫ ટેક સાચવ્યે માન મળે.
૬ માનમાગનારથી માન વેગળું.

૬૧ સંતોષ વિષે.

૧ સંતોષ રાખવો.
૨ સંતોષી સદા સુખી.
૩ સંતોષ જેવો બીજો તપ નથી
૪ સંતોષ જેવો બીજો ધર્મ નથી.
૫ સંતોષીને ઝાઝું સુખ.
૬ સંતોષીને ઝાઝું માન.

[illegible] હરણ કરવા વિષે.

૧ ઘડપણ રૂપનું હરણ કરે છે. ૫ [illegible] હરણ કરે છે
૨ આશા ધૈર્યનું હરણ કરે છે. ૬ [illegible] હરણ કરે છે
૩ મૃત્યુ પ્રાણનું હરણ કરે છે. ૭ [illegible] હરણ કરે છે
૪ ક્રોધ લક્ષ્મીનું હરણ કરે છે. ૮ [illegible] હરણ કરે છે

૬૩ વિદ્યા વિષે.

૧ વિદ્યા કલ્પવૃક્ષ સમાન છે. ૭ વિદ્યા માન અપાવનારી છે
૨ વિદ્યા સુખને આપનારી છે. ૮ વિદ્યા લક્ષ્મી વધારવાવાળી છે
૩ વિદ્યા [illegible] કરનારી છે. ૯ વિદ્યા રક્ષા કરવાવાળી છે
૪ વિદ્યા પરમ મતવાળી છે ૧૦ વિદ્યા દેશમાં [illegible]વાળી છે
૫ વિદ્યા ઇચ્છિત ફળવાળી છે. ૧૧ વિદ્યા આનંદ પમાડવાવાળી છે
૬ વિદ્યા કુળનો મહિમા વધારનારી છે.

૧૨ વિદ્યા કીર્તિ ફેલાવનારી છે.
૧૩ વિદ્યા મુસાફરને ભોમિયા સમાન છે.
૧૪ વિદ્યાવાન રાજાથી (સ્વતંત્ર) પૂજાય છે.
૧૫ વિદ્યાવાન આયુષ્યવાન છે.
૧૬ વિદ્યા આંધળાને આંખ રૂપ છે.
૧૭ વિદ્યા બહેરાને કાનરૂપ છે.
૧૮ વિદ્યા મુંગાને વાચારૂપ છે.
૧૯ વિદ્યા પાંગળાને જેષ્ટિકા (લાકડી) રૂપ છે.
૨૦ વિદ્યા કામધેનુ ગાય સમાન છે.

૬૪ પતિવ્રતાને પ્યારૂં શું ?

૧ દયાપ્યારી તે પતિવ્રતા. ૪ વહેવારપ્યારો તે પતિવ્રતા
૨ પતિપ્યારો તે પતિવ્રતા. ૫ સત્ય–શીલ પ્યારૂં તે પતિવ્રતા.
૩ કુટુંબપ્યારૂં તે પતિવ્રતા

૬૫ પતિવ્રતાનો ધર્મ.

૧ પડતીમાં ગભરાય નહિ	૬ ખરાબ ભાષણ કરે નહિ
૨ ચડતીમાં ફૂલાય નહિ	૭ નીચની સોબત કરે નહિ.
૩ ફૂવડ કહેવરાવે નહિ.	૮ વગર કામે પારકે ઘેર જાય નહિ
૪ ખાધા ગાળો રાખે નહિ.	૯ પારકી નિંદા કરે નહિ તે.
૫ ફાટલ લુગડું પહેરે નહિ તે.	

૬૬ નકામો ખર્ચ.

૧ ફજુલ અથવા નકામો ખર્ચ કરવો નહિ.
૨ નિરૂપયોગી ખર્ચ કરાવવો નહિ.
૩ ખર્ચમાં કોઇ બીજાનો વાદ કરવો નહિ.
૪ ઉડાઉ થાય તેનું છાપરૂ ઉડે.
૫ સંપત્તિનો દુરૂપયોગ કરવો નહિ.

૬૭ હું શું કરૂં તે વિષે.

૧ હું ખોટું કામ કદાપિ પણ નહિ કરૂં.
૨ હું પ્રભુ જેથી અપ્રસન્ન થાય તેવું નહિ કરૂં.

૬૮ હું શું પાળીશ ? તે વિષે.

૧ હું મારા પતિની આજ્ઞા દેહમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી પાળીશ.
૨ હું ધર્મશાસ્ત્રાદિકમાં જણાવેલા સ્ત્રીધર્મો હોંશથી પાળીશ.
૩ હું શિયળવ્રત-પતિવ્રત નો સહુથી શિરોમણિ સદ્દગુણ પ્રાણ જતાં પણ પાળીશ.
૪ હું સત્ય, દયા, (નમ્રતા) આદિ સદ્દગુણો હંમેશાં સ્નેહથી પાળીશ.
૫ હું જ્ઞાની મુનિઓએ સ્ત્રીઓ માટે મુકરર કરેલા નીતિનિયમો નિરંતર પાળીશ

૬ હું વ્યવહારિક તથા ધર્મકાર્યોમાં વડીલોની આજ્ઞા અનુસાર ચાલીશ.

૭. હું માબાપ, વિદ્યાગુરુ અને નિર્ધનોને યથાશક્તિ અન્નાદિ આપી પાળીશ.

૮ હું સર્વ પુરુષને પિતા, પુત્ર, બંધુ ગણી મારી ટેક પાળીશ.

૧૯ હું શું કરીશ? તે વિષે.

૧ હું પરમેશ્વરની ભક્તિ દરરોજ ભાવથી કરીશ.

૨ હું સાધુ મુનિની આજ્ઞા માથા માન્ય કરીશ.

૩ હું વિદ્યાભ્યાસ કરી સદ્ગુણોને અંગીકાર કરીશ.

૪ હું [illegible] કરીશ.

૫ હું [illegible] અને [illegible] કરીશ.

૬ હું [illegible] કરીશ.

૭ હું [illegible] અને [illegible] કરીશ.

(૨) શ્રી જિન વચનો.

૧ [illegible]

૨ [illegible]

૩ [illegible]

૪ [illegible]

૫ [illegible]

૬ [illegible]

૭ અંધબોલા છોકરાઓની સાથે રમવું નહિ.
૮ શરીર તથા વસ્રો સ્વચ્છ રાખવાં.
૯ હર રોજ દેવદર્શને જવું તથા સાધ્વીજી હોય તો તેમને વાંદવા જવું.
૧૦ નાનાં ભાઇ બ્હેનોને સાથે લઇને દહેરે ઉપાશ્રયે જવાની ટેવ રાખવી.
૧૧ પરણ્યા પછી પતિની આજ્ઞાને અનુસરીને ચાલવું.
૧૨ અહંકાર, કામ, ક્રોધ તથા ઇર્ષા આદિ દુર્ગુણોનો ત્યાગ કરવો.
૧૩ મનને ધીરજવાળું રાખી સ્વામીસેવામાં તત્પર રહેવું.
૧૪ અયોગ્ય રીતે જોવું, બેસવું, ઊઠવું કે ચાલવું નહિ તેમજ ક્યારે પણ દુષ્ટ ભાષણ કરવું નહિ.
૧૫ પર પુરૂષને ભાઈ, બાપ સમાન ગણવા.
૧૬ પતિને જમાડીને જમવું અને સ્વામીના સૂતા પહેલાં કદિ સુવું નહિ.
૧૭ સ્વામી બહારથી ઘેર આવે ત્યારે હસ્તે મોઢે, મધુરાં વચનથી તેનો સત્કાર કરવો.
૧૮ ઘરની વસ્તુઓ સ્વચ્છ રાખવી.
૧૯ રસોઈ સુંદર બનાવી વખતસર પતિને ભોજન કરાવવું.
૨૦ ઇંદ્રિયોને વશ રાખવી.
૨૧ સ્વામીનું કદી પણ અપમાન કરવું નહિ.
૨૨ નીચ સ્રીઓની સંગત કરવી નહિ તેમજ તેમની સાથે ભાષણ પણ કરવું નહિ.
૨૩ ઘર કામમાં ઉદ્યોગી રહેવું.
૨૪ ઘરેણાં કપડાં વગેરે સાચવીને રાખવાં.
૨૫ કોઇની હાંસી કરવી નહિ.

૨૬ ગાવું હસવું નહિ. બારણાં કે ગલીઓમાં કે એકાંતમાં ઊભા રહેવું નહિ.

૨૭ પર પુરુષ સાથે પોતાના ઘરમાં કે બહાર પણ એકાંત કરવી નહિ.

૨૮ ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય તેવાં કર્યો કરવાં નહિ.

૨૯ સર્વદા સત્ય બોલવું; જૂઠું બોલવું નહિ.

૩૦ સ્વામી વિદેશમાં હોય ત્યારે વિશેષ શરીરની શોભા નહિ કરતાં યોગ્ય નિયમોનું પાલન કરવું.

૩૧ જે વસ્તુનો સ્વામી ત્યાગ કરે તે વસ્તુનો સ્ત્રીએ પણ ત્યાગ કરવો.

૩૨ પતિને જે વાત અપ્રિય હોય તે વાતથી અળગા રહેવું.

૩૩ સાસુ સસરાને માબાપ તુલ્ય ગણવાં.

૩૪ સાસુ સસરાની નિત્ય સેવા કરવી.

૩૫ સાસુની આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર રહેવું.

૩૬ કુટુંબ વર્ગને આધીન રહેવું.

૩૭ સાસુની સાથે કદી પણ વાદવિવાદ કરવો નહિ.

૩૮ ઘરના સેવક વર્ગની સારી સંભાળ રાખી તેમને સંતોષ આપવો.

૩૯ સેવક વર્ગના કામ ઉપર લક્ષ રાખવું.

૪૦ ઘરના ઉપજ ખર્ચનો હિસાબ રાખવો.

૪૧ પતિની આવક ઉપર ધ્યાન રાખી તેમના સાધનોને અનુકૂળ ને યોગ્ય ખર્ચ કરાવવો.

૪૨ ઘરસંસાર કરકસરથી ચલાવવો.

૪૩ પતિનું [illegible] ત્યાગ કરવો.

૪૪ પતિના જાગ્યા પહેલાં જાગવું.
૪૫ સ્વામીની છૂપી વાત પેટમાં રાખવી.
૪૬ દાસ, દાસી હોય છતાં સ્વામીનું કામ જાતેજ ઉઠીને કરવું.
૪૭ પતિવ્રતાઓનો સમાગમ રાખવો અને સતી સ્ત્રીઓનાં આખ્યાનો વાંચવાં.
૪૮ અભિમાન રાખવું નહિ.
૪૯ અવકાશે નીતિ તથા ધર્મનાં પુસ્તકો વાંચવાની ટેવ રાખવી.
૫૦ બની શકે તો દર રોજ સામાયક તથા દેવપૂજા કરવી.
૫૧ દીલ સાફ રાખવું-કપટી થવું નહિ.
૫૨ શોકયનું વાંકું બોલવું નહિ અને તેની સાથે દ્વેષ રાખવો નહિ.
૫૩ ઓરમાન છોકરાઓ ઉપર પ્રેમ રાખવો,અભાવ રાખવો નહિ.
૫૪ અભક્ષ્ય વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો.
૫૫ મિથ્યાત્વીનાં પર્વો કરવાં નહિ.
૫૬ ધર્મને પરમ હિતકારક જાણી બની શકે તેટલું તેનું આરાધન કરવું.
૫૭ પિતા,બાન્ધવ પ્રમુખ કોઇ પણ પુરૂષની કોટે વળગી મળવું નહિ.
૫૮ પર પુરૂષનું ઉવટણાદિથી અંગમર્દન કરવું નહિ.
૫૯ પર પુરૂષને નવરાવવો નહિ.
૬૦ પર પુરૂષ સાથે પત્રાદિક (પાના-બાજી) થી ખેલવું નહિ.
૬૧ પર પુરૂષના છેડા પકડી વાત કરવી નહિ.
૬૨ પર પુરૂષ સાથે હસીને હાથતાળી દેવી નહિ.
૬૩ પર પુરૂષની વેણી ગુંથવી નહિ.
૬૪ પર પુરૂષના અંગ ચાંપવાં નહિ.
૬૫ પર પુરૂષના હાથથી પાનબીડી લેવી નહિ.
૬૬ પર પુરૂષ સાથે એક શય્યાએ બેસવું નહિ.

૬૭ વાટે, શેરીએ પુરૂષના સંગમાં જવું નહિ.

૬૮ જેઠ, સસરો, સાસુ વગેરે સાસરામાં કોઈ મોટેરાની સાથે ઠઠ્ઠામશ્કરી કરવી નહિ.

૬૯ પર પુરૂષ સાથે એકાંતમા રહેવું નહિ.

૭૦ પર પુરૂષથી દૃષ્ટિ મિલાવી રાગથી જોવું નહિ.

૭૧ પર પુરૂષ સાથે સાંકેતિક ભાષાથી બોલવું નહિ.

૭૨ જોગી, ભરડા, ભિક્ષાચરની સાથે ભાષણ કરવું નહિ.

૭૩ કોઇ દેખે તેમ લઘુનીતિ અને વડીનીતિ (ઝાડો પેશાબ કરવી નહિ.

૭૪ પર પુરૂષ દેખતાં આળસ મરડવી નહિ–

૭૫ તેમજ શરીરનાં અવયવો ઊઘાડાં રાખી બતાવવાં નહિ.

૭૬ અત્યંત મીઠા પદાર્થો ખાવા ઉપર પ્રીત રાખવી નહિ

૭૭ ભોજન અલ્પ કરવું.

૭૮ મોટા સ્વરથી હસવું નહિ.

૭૯ અજાણ્યે ઘેર જવું નહિ.

૮૦ પીએર ઝાઝું રહેવું નહિ.

૮૧ ઘરની વાત કોઇને કહેવી નહિ.

૮૨ સાસરાના ઘરનું દ્રવ્ય કપટથી પીયરીઆને આપવું નહિ.

૮૩ ધીરા તથા મીઠા સ્વરથી બોલવું.

૮૪ પોતાના સ્વામીનું અપમાન થાય ત્યાં જવું નહિ.

૪ સર્વ સાધારણ હિતવચનો.

૧ સુદેવ, સુગુરૂ, સુધર્મ, સાધર્મીજન, ગુણીજન, વડિલજન તથા જ્ઞાનીનો વિનય બરાબર કરવો. વિનયજ ધર્મનું મૂળ છે.

૨ મર્યાદાથી બોલવું, ચાલવું, ખાવું, પીવું, પહેરવું, ઓઢવું, કામકાજ કરવું તથા સૂવું-બેસવું; મર્યાદાથીજ સઘળું શોભે છે.

૩ સુખમાં છકી જવું નહીં, દુઃખમાં ગભરાવું નહીં, સામાનું દુઃખ જોઇ રાજી થવું નહી, પુન્ય કરી ફૂલાવું નહીં, ઉપકાર કરી પસ્તાવું નહી અને અનીતિ કરી હરખાવું નહીં પણ શરમાવું.

૪ ઇર્ષ્યા અદેખાઇ કરવી નહીં પણ ગુણમાં બીજાની સ્પર્ધા કરવી.

૫ કોઇની છાની વાત પ્રગટ કરવી નહીં તેમજ આવી ખાટી કરવી નહીં. કોઇને મર્મનાં બાણ મારવાં નહીં.

૬ ચાલતાં સુધી કોઇને કડવું વચન કહેવું નહીં, પ્રિય અને હિત વચન કહેવું. લોકપ્રિય થવાનો એજ ઉત્તમ માર્ગ છે.

૭ મનમાં ઝેર વેર રાખવું નહી, હોય તે કાઢી નાંખવું ને પ્રેમ અમૃત વર્ષાવવું જેથી શત્રુ પણ મિત્ર થવા પામે.

૮ દયા, સત્ય, પ્રમાણિકતા ને શીલ સંતોષનો અભ્યાસ રાખવો.

૯ સાદાઇ અને સંયમવડે નિર્દોષ જીવન ગુજારવું; ખર્ચ કમી કરી દેવું જેથી પાપ-પ્રવૃત્તિ ઓછીજ કરવી પડે.

૧૦ પોતાનું શિયળધન લૂંટાય તેવા દોષિત સ્થાનથી દૂર જ રહેવું.

૧૧ દોરા ધાગા કે મંત્ર તંત્રના ભામામાં ન પડવું, મોહ-જાળમાં ફસાવું નહી.

૧૨ કોઇને નબળી વાત કહી નબળે માર્ગે દોરવા નહી.

૧૩ પતિવ્રતાને છાજે એવી દરેક રહેણી કરણી રાખવી.

૧૪ સ્વપરનું શિયળધન રક્ષાય એવી સાવધાનતા રાખવી.

૧૫ સતી, સતાઓનાં પવિત્ર ચરિત્રો વાંચી કે સાંભળી ધૈર્ય, વિવેક, ગંભીરતાદિક ઉત્તમ ગુણો સ્વજીવનમાં ઉતારવા.

૧૬ ખોટો આડંબર દુઃખદાયક જાણીને દૂર કરવો.

૧૭ સોબત કરવી તો સુશીલ કે સજ્જન બ્હેનોની કે બોધદાયક પુસ્તકોની કરવી.

૧૮ પારકી નિંદા કે કુથલી કરવાની કુટેવ તો સર્વથા તજવી.

૧૯ પવિત્ર વિચારો વડે નબળા વિચારોને ખસેડી દેવા.

૨૦ હલકું વચન કોઇને ન કહેવું, પ્રિય અને હિત વચનજ કહેવું.

૨૧ વિવાહ પ્રસંગે ફાગ-ફટાણાં ગાવામાં ઉત્તેજન નજ આપવું.

૨૨ મરણ પ્રસંગે રોવા કુટવાની પ્રથા ઘટાડી શાંતિ અને ધૈર્ય ધારણ કરવા.

૨૩ ખાનપાનમાં સ્વચ્છતાદિક સાચવવા વિવેક રાખવો.

૨૪ ભક્ષ્યાભક્ષ્યની બરાબર સમજ મેળવી અભક્ષ્યથી દૂર રહેવું.

૨૫ રાત્રિભોજન સર્વથા નજ કરવું, વાશી ને વિદળ તજવાં.

૨૬ રસોઇ પ્રમુખ દરેક પ્રસંગે જયણાને વિસારવી નહીંજ

૨૭ બને તેટલું સ્વપરનું ભલું કરવું પણ કરીને ફૂલાવું તો નહીંજ.

૨૮ આત્મામાં રહેલી અનંત શકિતનું ભાન કાયમ જાગૃત રાખી સ્વપર ઉન્નતિનાં કામ ઉલ્લાસ પૂર્વક કરતા રહેવાં.

૫ સ્ત્રીહિતકર કાવ્યો.

૧ શ્રી હિતશિક્ષા છત્રીશી.

(પંડિત શ્રી વીરવિજયજી કૃત.)

સાંભળજો સજ્જન નરનારી, હિત શિખામણ સારીજી;
રીસ કરે દેતાં શિખામણ, ભાગ્યદશા પરવારી—સુણજો સજ્જને
લોક વિરૂદ્ધ નિવાર, સુ૦ જગત વડો વ્યવહાર. સુણ૦.
મુરખ બાળક જાચક વ્યસની, કારૂ ને વળી નારૂજી;
જો સંસારે સદા સુખ વંછો, તો ચોરની સંગત વારૂ. સુણ૦
વેશ્યા સાથે વણજ ન કરીએ, નીચ શું નેહ ન ધરીએજી;
ખાંપણ આવે ઘર ધન જાવે, જીવિતને પરિહરીએ. સુણ૦
કામ વિના પર ઘર નવિ જાઇએ, આળે ગાળ ન દીજેજી;
બળીઆ સાથે બાથ ન ભરીએ, કુટુંબ કલહ નવિ કીજે. સુણ૦
દુશ્મનશું પરનારી સાથે, તજીએ વાત એકાંતેજી;
માત બહેનશું મારગ જાતાં, વાત ન કરીએ રાતે. સુણ૦
રાજા રમણી ઘરનો સોની, વિશ્વાસે નવિ રહીએજી;
માત–પિતા ગુરૂવિણ બીજાને, ગૂઝની વાત ન કહીએ. સુણ૦
અણજાણ્યાશું ગામ ન જઇએ, ઝાડ તળે નવિ વસીએજી;
હાથી ઘોડા ગાડી જાતાં, દુર્જનથી દૂર ખસીએ. સુણ૦
રમત કરતાં રીસ ન કરીએ, ભયમારગ નવિ જઇએજી;
બે જણ વાત કરે જિહાં છાની, તિહાં ઉભા નવિ રહીએ. સુણ૦

હુંકારા વિણ વાત ન કરીએ, ઇચ્છાં વિણ નવિ જમીએજી;
ધન વિદ્યાનો મદ પરિહરીએ, નમતા સાથે નમીએ. સુણ૦ ૯
મુરખ જોગી રાજા પંડિત, હાંસી કરી નવિ હસીએજી;
હાથી વાઘ સર્પ નર વઢતાં, દેખીને દૂર ખસીએ. સુણ૦ ૧૦
કુવા કાંઠે હાંસી ન કરીએ, કેફ કરી નવિ ભમીએજી;
વઢે ન કરીએ ઘર વેચીને, જુગટડે નવિ રમીએ. સુણ૦ ૧૧
ભણતાં ગણતાં આળસ તજીએ, લખતાં વાત ન કરીએજી;
પર હસ્તે પરદેશ હુંકાને આપણું નામ ન ધરીએ. સુણ૦ ૧૨
નામું માંડો આળસ છંડી, દેવાદાર ન થઈએજી;
કષ્ટ ભયાનક થાનક વરજી, દેશાવર જઇ રહીએ. સુણ૦ ૧૩
ધનવંતોને વેશમલિનતા, પગશું પગ ઘસી ધોવેજી;
નાપિક ઘર જઇ શિર મુંડાવે, પાણીમાં મુખ જોવે. સુણ૦ ૧૪

શબ્દાર્થ.

સજ્જન–સદ્ગુણી સ્ત્રી–પુરૂષ બંને.
પરવારી–દૂર ગઇ, જતી રહી.
નિવાર–રોકવું, વારવું, અટકાવવું.
કારૂનારૂ–ગામેગામ ફરતી લુહારી–આની એક હલકી જાત ખાટલીઆ વાંઝા વિગેરે.
વંછો–ઇચ્છો, ચાહો.
વારૂ–વારવી, છોડવી, તજવી
મદ–ગર્વ, અભિમાન.
વણજ–વ્યવહાર, વેપાર, ધંધો.
ખાંપણ–ખોડ, કલંક, લાંછન.
પરહરવું–તજવું, છોડવું.
આળે–અડપલું, વિનાકારણે.
ગુજ–છાની.
છંડી–છોડી દઇ, તજી દઇ.
વરજી–છોડી દઇ, તજી દઇ.
નાપિક–ધાંયજો, વાળંદ, હજામ.
વઢો–કારજ, ખર્ચ.

ન્હાવણ દાતણ સુંદર ન કરે, એહો તરણાં તોડેજી;
બૂંએ ચિત્રામણ નાગો સુવે, તેને લક્ષ્મી છોડે. સુણ૦ ૧૫
માતાચરણે શીષ નમાવો, બાપને કરો પ્રણામોજી;
દેવ ગુરૂને વિધિએ વાંદી, કરો સંસારનાં કામો. સુણ૦ ૧૬
બે હાથે માથું નવિ ખણીએ, કાન નવિ ખોતરીએજી;
ઊભાં હેઠ હાથ ન દીજે, સામે પૂર નવિ તરીએ. સુણ૦ ૧૭
ચાહ તમાકુ દૂરે તજીએ, અણગળ જળ નવિ પીજેજી;
કુળવંતી સતીને શિખામણ, હુવે નર ભોગી દીજે. સુણ૦ ૧૮
સસરો સાસુ જેઠ જેઠાણી, નણદી વિનય મ ચૂકોજી;
શાણપણે શેરી સંચરતાં, ચતુરા ચાલ મ ચૂકો.
સુણજો સજ્જનોરે. ૧૯
નીચ સાહેલી સંગ ન કીજે, પર મંદિર નવિ ભમીએજી;
રાત્રિ પડે ઘર બહાર ન જઈએ, સહુને જમાડી જમીએ. સુ૦ ૨૦
ધોબણ માલણ ને કુંભારણ, યોગણ સંગ ન કરીએજી;
સહજે કોઈક આળ ચ્હડાવે, એવડું શાને કરીએ ? સુણ૦ ૨૧
નિજ ભરથાર ગયે દેશાવર, તવ શણગાર ન ધરીએજી;
જમવા નાતિ વચે નવિ જઈએ, દુર્જન દેખી ડરીએ. સુણ૦ ૨૨
પર શેરી ગરબો ગાવાને, મેળે ખેલે ન જઈએજી;
ન્હાવણ ધોવણ નદી કિનારે, જાતાં નિર્લજ થઈએ. સુણ૦ ૨૩
ઊપડતે પગે ચાલ ચાલીજે, હુન્નર સહુ શીખીજેજી;
સ્નાન સુવસ્ત્ર રસોઈ કરીને, દાન સુપાત્રે દીજે. સુણ૦ ૨૪
શોક્યતણાં લઘુ બાળક દેખી, મ ધરો ખેદ હૈયામાંજી;
તેહની સુખ શીતળ આશિષે, પુત્રતણાં ફળ પામો. સુણ૦ ૨૫
બાર વરસ બાળક સુરપડિમા, એ બે સરિખાં કહીએજી;
ભક્તિ કરે સુખ લીલા પામે, ખેદ કરે દુઃખ લહીએ. સુણ૦ ૨૬

નર નારી બહુને શિખામણ, મુખ લવરી નવિ હસીએજી;
જ્ઞાતિ સગાનાં ઘર છંડીને, એકલડા નવિ વસીએ. સુણ૦ ૨૭
વમન કરીને ચિતાઝાળે, નબળે આસન બેસીજી;
વિદિશે દક્ષિણ દિશે અંધારે, ખોટયું પશુએ પેસી. સુણ૦ ૨૮
અણુજાણ્યે રૂતુવંતી પાત્રે, પેટ અજીરણ વેળાજી;
આકાશે ભોજન નવિ કરીએ, બે જણ બેસી ભેળાં. સુણ૦ ૨૯
અતિશય ઊનું ખારૂં ખાટું, શાક ઘણું નવિ ખાવુંજી;
મૌનપણે ઓઢીંગણ વરજી, જમવા પહેલાં નહાવું. સુણ૦ ૩૦
ધાન વખાણી વખોડી ન ખાવું, તડકે બેસી ન જમવુંજી;
માંદા પાસે રાત તજીને, નરણા પાણી ન પીવું. સુણ૦ ૩૧
કંદમૂળ અભક્ષ ને બોળો, વાસી વિદળ તે વરજીજી;
જૂઠ તજો પર નિંદા હિંસા, જો વળી નરભવ સરજો. સુણ૦ ૩૨
વ્રત પચખાણ ધરી ગુરૂહાથે, તીરથયાત્રા કરીએજી;
પુણ્યઉદય જો મોટા પ્રગટે, તો સંઘવીપદ ધરીએ. સુણ૦ ૩૩
આરંભમાં મન મોકળું રાખી, બહુવિધ સંઘ જમાડીજી;
સુરલોકે સુખ સઘળાં પામો, તો મળશે એવા દહાડા. સુણ૦ ૩૪
તીરથ તારણ શિવ સુખ કારણ, સિદ્ધાચળ ગિરનારીજી;
પ્રભુભક્તિ ગુણ વેલો અવતાર-તરીએ એક અવતારે. સુણ૦ ૩૫
લૌકિક લોકોત્તર હિતશિક્ષા, છત્રીશી એ બોલીજી,
પંડિત શ્રી શુભ વીર વિજય સુખ-વાણી મોહનવેલીજી. સુ૦ ૩૬

શબ્દાર્થ.

સચરત—સાક્ષાત્, દીઠેલા. સુરપતિના—દેવની મતિન—મુનિ
[illegible] દાદા—આ નદી જેમની વધારે.
[illegible]

૨ રાત્રિ ભોજન નિવારવા વિષે.

(રાગ—એ મહિને નવ જાઉં પિયુ પરદેશમાં.)

રજનીભોજન સજની ક્યારે નવ કરો.
　　રાતે જમતાં જંતુ પડશે પાત્રમાં,
　　　તેથી લાગે જમનારાને પાપજો;
પાપ થતાં નવ સચવાશે જીવની દયા,
　　જિનવાણીનો તેથી થાય ઉથાપજો. રજની. ૧
કીડી આવે મુખમાં મતિ લોપાય છે,
　　જૂ આવેથી રોગ જળોદર થાયજો;
વમન કરાવે માખી મુખમાં પેસતાં,
　　કરોળિયાથી કોઢ શરીરે થાયજો. રજની. ૨
કાંટો પીડા કરે ગળામાં અતિ ઘણી,
　　વીંછી તાળું વીંધે પીડાકારજો;
સ્વરનો ભંગ કરે છે વાળ મુખે પડ્યો,
　　પીડા તેથી થાય પ્રગટ પ્રસારજો. રજની. ૩

ખેલે—તમાશામાં, રમતોમાં.
ઋતુવંતી—આપટીવાળી.
વમન—ઉલટી, ઓકારી.
નરણાં—સવારમાં ખાતાં પહેલાં, ભૂખ્યા પેટે.
મૌનપણું—મુંગે મોઢે.
વખોડવું—દોષ કાઢવા.
અભક્ષ્ય—નહિ ખાવા લાયક, ખપે નહિ તેવી.
સુરલોક—દેવલોક.
શિવસુખ—મોક્ષસુખ.

હંસ અને કેશવની કથા ગવાય છે,
રાત્રિભોજન પર છે તે દૃષ્ટાંત જો;
શ્રવણ કરીને મન પર ધરજો પ્રીતથી,
એ વ્રતથી જન પામે પુણ્ય મહત જો. રજની. ૪

૩ સ્ત્રી હિતશિક્ષા વિષે.

ગઝલ.

અમે આ દેહ ધારી છે, અમારા કંથને માટે;
વળી માયા વધારી છે, અમારા કંથને માટે. ૧.
પિયર પળમાં તજી દઈને, સુભાગી સાસરે આવ્યાં;
રમત સર્વે વિસારી છે, અમારા કંથને માટે. ૨.
પિતાથી લાડ કરતાં'તાં, પલ્લવનાં માતને ભારે;
હવે બુદ્ધિ સુધારી છે, અમારા કંથને માટે. ૩.
કહ્યું ના કોઈનું કરતાં, અતિ ઉન્મત્ત થઈ ફરતાં;
હવે તો લાજ ધારી છે, અમારા કંથને માટે. ૪
જૂનાની પ્રીત તોડીને, નવાની સ્નેહ જોડીને.
અરવની ગાંઠ ગાળી છે, અમારા કંથને માટે. ૫
ટુંકારા સાસુના ખાધા, નણંદના બોલ સાંખ્યા છે,
ક્ષમાની ઢાલ ધારી છે, અમારા કંથને માટે. ૬
પરાધીન પિંજરે રહીને, હવે કદી કષ્ટ કાંઈ વેઠયું;
ઉદાસી ટેવ ટાળી છે, અમારા કંથને માટે. ૭

ઉન્મત્ત—તોફાની
ક્ષમા—દરગુજર કરવું. માફ કરવું, જતું કરવું
કંથ—સ્વામી, પતિ, ધણી.
અટક—હવે નહિ તે.

પતિની સેવ છે સાચી, રહી નિજ નાથમાં રાજી;
અનીતિ તો અકારી છે અમારા કંથને માટે. ૮
ધરી શણગાર શુભ અંગે, ઠમકતી ચાલ ચાલીને;
શરીર શોભા વધારી છે, અમારા કંથને માટે. ૯
કહે તે કંથ કરવાના, પતિને દેવ ગણવાના,
અડગ એ ટેક ધારી છે, અમારા કંથને માટે. ૧૦
પતિનાં સુખમાં સુખિયાં, પિયુનાં દુઃખમાં દુખિયાં;
સરસ રીત એ સ્વીકારી છે, અમારા કંથને માટે. ૧૧
પતિનું આંસું પડશે ત્યાં, અમારૂં લોહી આપીશું;
પતિવ્રત માળ પહેરી છે, અમારા કંથને માટે. ૧૨

---

૪ પતિવ્રત વિષે.

ગઝલ.

અમારૂં સ્વર્ગનું બારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં;
અમોને મોક્ષ દેનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૧
સુબુદ્ધિ સાથ વસનારૂં, કુબુદ્ધિ દૂર કરનારૂં;
પિયુનો પ્રેમ પાનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૨
ભલે ભૂખે મરી જઇએ, કદી કંગાળ જો થઇએ;
દુઃખો દેખી ન ડરનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૩
અમોને કેદમાં રાખો, કદાપી બેડીઓ નાખો,
છતાં ના ટેક તજનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૪
ભલેને ભય ઘણો આપો, કદી તલવારથી કાપો.
નહિ તલસાર ડગનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૫

ઘણું દુઃખ સાસરે સહીશું, કદી ના કોઇને કહીશું;
અમારા શ્રેયને સારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૬
પતિ જો હોય પતવાળો, કુટિલ યા અંધ હો કાણો;
તથાપિ ચિત્ત મ્હાનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૭
ભલે રોગી અભોગી હો, અગર ધનહીન યોગી હો,
ધણી ભગવંત સમ ધારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં.
અભણ કે હોય અજ્ઞાની, શકે ના પ્રેમને જાણી;
છતાં શિરછત્ર છે મારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૯
અમારો દેવ છે સ્વામી, અમારી ભક્તિ ત્યાં જામી;
હૃદય ભરથાર રટનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં ૧૦
ભર્યા ભંડાર નાણાંથી, સુવર્ણો કે ઘરેણાંથી;
કદી ના ચિત્ત ચળનારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૧૧
નહિ લલચાઇએ લોભે, નહિ મન માનશે મોહે;
અરેખર એ બધું ખારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૧૨
રવિ પશ્ચિમ ઉદય થાયે, સિંહણસુત તૃણ જો ખાયે;
તથાપિ હામ ના હારૂં, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૧૩
દ્રુપદતનયા અને તારા, સુકન્યા ને સતી સીતા;
પતિવ્રત તેહ સમ પાળું, પતિવ્રત પ્રાણથી પ્યારૂં. ૧૪
કહે શંકર સકળ છળ્યું, મળે જેને સતી નારી;
તરે પોતે અને નિજ નાથ-ને સંસાર દે તારી. ૧૫

શબ્દાર્થ.

શ્રય—ભલું.	કુટિલ—વક્ર, અવળચંડો.
પિયુ—પતી, ધણી.	રવિ—સૂર્ય.
પત—ગળત કોઢ નામનો રોગ.	સિંહણસુત—સિંહ.
તૃણ—ઘાસ.	તનયા—દિકરી.

૫ સ્ત્રી હિત શિક્ષા—ગંહુલી.

(ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને—એ રાગ.)

સુખ દાયક હિતશિક્ષા સાચી સાંભળો,
ધરજો મનમાં હેત ધરી નર નારજો;
પ્રભુ ભક્તિ શ્રદ્ધાથી સુખડાં પામશો,
હરતાં ફરતાં ગણજો મન નવકારજો. સુખ.૧
નિન્દા ચાડી ચુગલી કરવી વારજો,
દ્વેષ કરો નહિ શત્રુપર તલભારજો;
આળ ન દેવું પરના ઉપર વૈરથી,
પેટ ભરીને કરજો નહીં આહાર જો. સુખ. ૨
નિજ શક્તિ અનુસારે લક્ષ્મી ધર્મમાં,
વાપરવી, લહી માનવ ભવ અવતારજો;
હળી મળી સંપીને ઘરમાં ચાલવું,
ઘરમાં કરવો નહિ ખટપટથી ખારજો. સુખ. ૩
દીન દુઃખી અન્ધા પર કરૂણા કીજીએ,
પર ઉપકારે પાપકર્મનો નાશ જો;
મનમાં પણ બુરૂં નહિ પરનું ચિંતવો,
સારામાં સારૂં છે ધર વિશ્વાસ જો. સુખ. ૪
સુખની વેળા ભાગ્યથકી જો સાંપડે,
ત્યારે મનમાં કરવો નહિ અહંકાર જો;
દુઃખની વેળા દિલગીરીને ત્યાગીએ,
એક અવસ્થા રહે નહીં સંસાર જો. સુખ. ૫
જુગારીની સંગત કીજે નહીં કદી,
કુમિત્રોની સોબત દુઃખદાતારજો;

કરવી પણ હિતશિક્ષા મનમાં ધારવી,
પરનારી વેશ્યાનો તજશો પ્યારજો. સુખ. ૬
માત પિતાની ભક્તિ કરીએ ભાવથી.
સંકટ પડતાં કરવી પરને સ્હાયજો;
માન જનના સામા પડીએ નહિ કદી,
નિત્ય સવારે લાગો ગુરૂને પાયજો. સુખ. ૭
વચન વિચારી બોલો સહુ મીઠાશથી,
મોટા જનનું સાચવવું બહુ માનજો;
ગંભીર મનના થાશો સુખડાં સંપજે,
સદ્ગુરૂ ગુણનું કરવું જગમાં જ્ઞાન જો. સુખ. ૮
સમયસૂચકતા સમતા રાખી ચાલીએ,
ધર્મશાસ્ત્રનો ધરજો મન આચાર જો;
બુદ્ધિસાગર સદ્ગુરૂ સંગત કીજીએ,
પામો તેથી ભવસાગરનો પાર જો. સુખ. ૯

૬ પતિવ્રતા સ્ત્રી વિષે-ગહુંલી.

(ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને-એ રાગ.)

પતિવ્રતા પ્રેમદાના ધર્મો સાંભળો,
પ્રભાતકાલે વ્હેલી ઉઠે નાર જો,
મહામંત્ર પરમેષ્ઠીનો મનમાં ગણે,
દિનકૃત્યનો કરતી કરે વિચારજો. પતિવ્રતા ૧
પ્રતિદિન [illegible] વિનયે પતિની,
પ્રેમે પડતી સાસુ સસરા પાય જો;
ઘરનાં કામ કરે ચતુરાથી [illegible],
[illegible] જાણજો. પતિવ્રતા ૨

નણંદ જેઠાણી જેઠ દીયરને દાસીઓ,
વર્ત્તે સદાચરણથી સહુની સાથજો;
ઠપકા મ્હેણાં સહન કરે સહુ પ્રીતથી,
નવરાશે ભજતી તે ત્રિભુવનનાથજો. પતિવ્રતા. ૩
બાળક બચ્ચાંને જાળવતી પ્રેમથી,
કદી ન કરતી કુટુમ્બ સાથે ખારજો;
મોટું પેટ કરીને સહુનું સાંભળે,
પર પુરૂષથી કદી કરે નહિ પ્યાર જો. પતિવ્રતા. ૪
મીઠાં વચનો બોલે સહુની સાથમાં,
સુખ દુઃખ વેળા મન રાખે સમભાવજો;
ઘરની વાતો દ્વેષી આગળ નહીં કરે,
ધર્મ કર્મનો કરતી મનમાં લ્હાવ જો. પતિવ્રતા. ૫
નાહ પંજેળે પતિને હઠિલી થઈ કદી,
સંકટ પડતાં પતિને કરતી સ્હાયજો;
આફત આવે પતિને ધીરજ આપતી,
આળ ચ્હડે તેવા સ્થાને નહિ જાય જો. પતિવ્રતા. ૬
છેલ છબીલી બની ઠણીને નહીં ફરે,
લોકવિરૂદ્ધ વર્ત્તે નહીં કંઠે પ્રાણજો;
લાજ ધરે મોટાની કુલવટ સાચવી,
પતિ આજ્ઞા લોપે નહિ સુખની ખાણજો. પતિવ્રતા. ૭
દેવ ગુરૂને વંદન કરતી ભાવથી,
સદ્‌ગુરૂ વચનામૃત સાંભળતી પ્રેમજો;
ગ્રહ્યાં વ્રતોને પ્રાણાંતે પણ પાળતી;
સતીવ્રતોને સાચવતી ધરી નેમ જો. પતિવ્રતા. ૮

ધર્મકર્મમાં સર્વ જનોને જોડની,
ગાળે આળિકાને દેની બોધજો;
રૂપે પતિ આપે તે સર્વે સાંભળે,
પતિના સામું બોલે નહિ ધરી ક્રોધજો. પતિવ્રતા. ૯
સુલસા ચંદનબાલા સીતા દેવની,
દમયંતી સુભદ્રા શુભ અવતાર જો;
બુદ્ધિસાગર સતીઓ એવી શોભતી,
પાળો શિયળ કુળવંતી શુભ નાર જો. પતિવ્રતા. ૧૦

૭ ગુરૂ ગુણ વિષે-ગહુંલી.

(માલણ ગુંથી લાવ ગુલિયલ ગજરો-એ રાગ)

બ્હેની ગુરૂરાજને તમે વંદો. જેથી મળશે શિવસુખ કંદો—બ્હેની.
ભાગ્યજોગે ગુરૂરાજ મળિયા, ભવોભવનાં પાતક ટળિયાં;
મોતીડે મેહ વરસિયા. બ્હેની. ૧
ધન્ય ઘડી ધન્ય દિવસ આજ, સિધ્યાં છે સહુનાં કાજ,
પધાર્યા ગુરૂ મહારાજ. બ્હેની. ૨
રહો ગુણિયલ ગુરૂજી ચોમાસુ, વાણી સુણીને નિર્મળ થાશું;
રાત દિવસ ગુણને ગાશું બ્હેની. ૩
પૂરવ પુન્ય ઉદય આજ ફળિયો, સદગુરૂનો સંજોગ મળિયો;
અજ્ઞાન કદાગ્રહ ટળિયો. બ્હેની. ૪
સૂત્ર અર્થના ઉપદેશ આપે. મિથ્યાત્વનાં મૂળને કાપે;
સમકિત માંહે સ્થિર સ્થાપે. બ્હેની. ૫
પુણ્ય પાપનો રસ્તો બતાવી, સત્ય ધર્મની વાત જણાવી;
સર્વ સંઘના મનમાં ભાવી. બ્હેની. ૬
ગુરૂ જ્ઞાન રતનના ભરિયા, સમતા સાગરના દરિયા;
વૈરાગ્ય તરંગે વરીયા. બ્હેની. ૭

ગુરૂ કલ્યાણ મુનિ મહારાજ, નિત્ય સેવ્યાથી સરશે કાજ;
કહે દુર્લભ મળે શિવરાજ. બ્હેની. ૮

૮ ધર્મભાવના–ગહુંલી.

(રાગ ધોળ.)

મ્હેની સંચરતાં સંસારમાંરે,
મ્હેની સદ્‌ગુરૂ ધર્મ સંજોગ, વધાવો ગહુંલીરે.
મ્હેની સદ્દહણા જિનશાસનનીરે,
મ્હેની પુરણ પુણ્યસંજોગ. વ. ગ. ૧
મ્હેની સમ સંતોષ સાડી પેની રે,
મ્હેની નવશ્રદ્ધ નવરંગ ઘાટ. વ. ગ.
મ્હેની જપ તપ ચોખા ઉજલા રે.
મ્હેની સત્ય વ્રત વિનય સુપાટ. વ. ગ. ૨
મ્હેની સમકિત સોવન થાળમાંરે,
મ્હેની કનક કચોળે ચંગ. વ. ગ.
મ્હેની સંવર કરો શુભ સાથિયોરે,
મ્હેની આણા તિલક અભંગ. વ. ગ. ૩
મ્હેની સમિતિ ગુપ્તિ શ્રીફલ ધરો રે,
મ્હેની અનુભવ કુંકુમ ઘોલ. વ. ગ.
મ્હેની નવ તત્ત્વ હવે ધરોરે,
મ્હેની ચરચો ચંદન રંગ રોળ. વ. ગ. ૪
મ્હેની ભાવના ભેળના ભેળવે રે,
મ્હેની વિવેક વધાવો થાળ. વ. ગ.
મ્હેની વીર કહે જિનશાસન રે,
મ્હેની રહેતાં મંગળમાળ. વ. ગ. ૫

સાચ

કદી

સાસુ સસરાની હિતશિક્ષા માનવી,
પુત્ર પુત્રીને કરવો સારો બોધજો. સાચી૦ ૨

પતિઆજ્ઞાએ કારજ સહુ ઘરનું કરે,
નિંદા લવરી કરે નહિ તલભાર જો;
પર પુરૂષની સાથે પ્રીતિ નહીં કરે,
પતિદુઃખે દુઃખી શીળવંતી નાર જો. સાચી૦ ૨

પુત્ર પુત્રીઓ પ્રેમે પ્રમદા પાળતી;
લડે નહીં ઘરમાં કોઈની સાથજો;
નિત્ય નિયમથી ધર્મકર્મ કરતી રહે,
સમરે પ્રેમે ત્રણ ભુવનના નાથજો. સાચી૦ ૩

લજ્જા રાખી બોલે મોટા આગળે,
લક્ષ્મી જેવી તેવું ભોજન ખાયજો,
લોકવિરૂદ્ધ વર્તે નહીં કુળવટ સાચવી,
કુલટા સ્ત્રીની સાથે કયાય ન જાય જો. સાચી૦ ૪

સમતા રાખે સહુ કારજ કરતાં થકાં,
શિક્ષા દેતાં કદી નહીં અકળાયજો;
ગંભીરતા રાખી વર્ત્તે સંસારમાં,
એવી સ્ત્રીના સદ્ગુણ સર્વે ગાયજો. સાચી૦ ૫

દેવગુરૂને ધર્મે ભક્તિ જેહની,
સંકટ આવે પતિને કરતી સ્હાયજો;
બુદ્ધિસાગર શિયળ પાળે પ્રેમથી,
શિયળવંતી નારી સુખડાં પાયજો. સાચી૦ ૬

૧૦ પુત્રીને માતાની શિખામણ.

(ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને. એ રાગ.)

શિક્ષા બાળીકાને માતા આપતી,
સંગત સારી બાળિકાની રાખજો;
કરો વિનય મોટાનો હરખી હેતથી,
દુર્ગુણોને મનથી કાઢી નાંખજો. શિક્ષા૦ ૧

ભણાવી વિદ્યા ચીવટ રાખી વ્હાલથી,
કદી ન રાખો ગાળ દેવાની ટેવજો;
વ્હેલાં ઉઠી અભ્યાસે મન વાળવું,
માતપિતાની કરવી પ્રેમે સેવજો. શિક્ષા૦ ૨

માત કહે તે કાર્યો કરતી પ્રેમથી,
માતપિતાને કરતી નિત્ય પ્રણામજો.
નવરી આથડતી નહિ પરના આંગણે,
દેવ ગુરૂને સ્મરવા શુદ્ધ પ્રણામ જો. શિક્ષા૦ ૩

રોવું રીસાવું નહી હઠથી દીકરી,
જૂઠું ચોરી ચુગલી કરજે ત્યાગજો;
વીદ્યાની ખામીથી મૂર્ખી સહુ કહે,
કરજે સાચો ધર્મમાર્ગમાં રાગજો. શિક્ષા૦ ૪

નિત્ય નિયમથી સહુ કૃત્યો કરવાથકી,
હળવે હળવે કાર્ય. સરવે થાયજો;
બુદ્ધિસાગર શિક્ષા માની માનતાં,
[illegible] ગુણિયલ કુટુંબ નાહિ ગણાયજો. શિક્ષા૦ ૫

સમાપ્ત.

કેવી રીતે વાંચવું ?

૧ આંખો ખેંચવી પડે એવા થોડા અજવાળામાં વાંચવું નહિ.

૨ વાંચતી વખતે તમારું માથું હમેશાં સીધું રાખવું.

૩ આ વાત કદી ભૂલતો નહિ કે તમારી આંખની કિંમત કોઈ પણ ચોપડી કરતાં વધારે છે-અને તમારી આંખ પરજ તમારા રક્ષણ તથા [illegible] મુખ્ય આધાર છે.

૪ વાંચતી વખતે તમારી ચોપડી આંખોથી ઓછામાં ઓછી ચૌદ ઇંચ દૂર રાખવી.

૫ વાંચતી વખતે કદી પણ પ્રકાશ તરફ મ્હોં રાખવું નહિ પરંતુ અજવાળું તમારી પાછલી બાજુથી અથવા તો તમારા ડાબા ખભા તરફ થઈને પુસ્તક પર આવે એવી રીતે વાંચવાનું રાખવું.

૬ થોડી થોડી વારને અંતરે ચોપડીની બહાર નજર [illegible] જોઈને અથવા આંખો બિલકુલ બંધ કરતાં રહીને તેને આરામ આપવો.

૭ [illegible] ઉપર [illegible] એવી રીતે કદી પણ વાંચવું નહિ.

૮ [illegible]